

Universitetet
i Stavanger

FAKULTET FOR UTDANNINGSVITENSKAP OG HUMANIORA

MASTEROPPGAVE

Studieprogram:
Masteroppgave i historie
MHIMAS

Vårsemesteret, 2022

Åpen

Forfatter: Vanessa Oddane

.....
(signatur forfatter)

Veileder: Eva Stina Maria Jakobsson

Tittel på masteroppgaven: «Tyskerbarna» - den lange veien til billighetserstatning.

Engelsk tittel: «Norwegian-German Children» - the long road to restitution.

Emneord: anerkjennelse, krigsbarn,
«tyskerbarn», minner, stillhet, glemsel,
narrativ

Antall ord: 36455
+ vedlegg/annet: 0

Egersund, 16.mai 2022

Sammendrag

Denne masteroppgaven vil omhandle fortellingene om krigsbarna og deres lange vei til billighetserstatningen. Disse barna var barn av norske mødre og som hadde soldater fra okkupasjonsmakten under 2.verdenskrig, som fedre. Barna ble ofte kalt for «tyskerbarn». På grunn av krigsbarnas opphav fikk mange av de 10-12 000 krigsbarna her i Norge lide, både fra myndighetene og samfunnet før og etter krigen. Krigsbarn har lenge vært et tema som vi har forbundet med tabu, skam og at det var en lang periode man ikke skulle snakke om dem. Siden krigsbarna har vært en del av en glemt og skjult historie i Norge, førte dette til at jeg ønsket å ha et fokus på følgende problemstilling: *Hvordan forandres fortellingen om krigsbarna i norsk offentlighet i tiden fra 1979?*

Ut fra problemstillingen valgte jeg å gjøre en analyse av narrativer, som jeg trakk ut fra utvalgte kilder. For å kunne besvare oppgaven, valgte jeg noen begreper innen teorier som jeg mener på, vil belyse temaet mitt på en god måte. Her kan vi se at begrepene som minner, stillhet og glemsel og anerkjennelse, blir viktige når jeg skal gå inn i materialet og skal finne svar på problemstillingen min og er med på å definere krigsbarna. Studien min tar for seg tidsperioden 1979 til 1999 og 2000 til 2019. I tillegg har jeg valgt et eget kapittel som omhandler det politiske rundt krigsbarna og billighetserstatningen. Til slutt har jeg en konklusjonsdel der jeg trekker slutninger av analyseringen jeg har gjort.

Resultatene viser at fortellingen om krigsbarna i norsk offentlighet i tiden fra 1979, endrer seg fra å være helt stille til at krigsbarna våget å stå frem med sine historier og sin lange kamp for å bli anerkjent av det norske folket. Krigsbarna fikk senere sin unnskyldning som de hadde ventet lenge på.

Abstract

This master's thesis will deal with the stories of the children of war and their long journey to restitution. These children were children of Norwegian mothers and who had soldiers from the occupying forces during World War II, as fathers. The children were often called "German children". Due to the origins of the children of war, many of the 10-12 000 children of war here in Norway suffered from both of the authorities and society before and after the war. Children of war have long been a topic that we have associated with taboos, shame and that it was a long period that nobody talk about them. Since the children of war have been part of a forgotten and hidden history in Norway, this led me to want to focus on the following issue: *How does the story of the children of war in the Norwegian public change from 1979?*

Based on the problem, I chose to do an analysis of narratives, which I drew from selected sources. In order to answer the question, I chose some concepts within theories that I believe will illuminate my topic in a good way. We can see that the concepts such as memories, silence and forgetfulness and recognition became important when I go into the material and find answers to my problem and help to define the children of war. My study covers the period 1979 to 1999 and 2000 to 2019. In addition, I have chosen a separate chapter that deals with the politics of war children and resitution. In the end, I have a conclusion section where I draw conclusions from the analysis I have done.

The results show that the story of the war children in the Norwegian public in the time from 1979 changes from being completely silent to the war children daring to come forward with their stories and their long struggle to be recognized by the Norwegian people. The children of war later received their apology, which they had been waiting for a long time.

Forord:

Etter å ha studert historie nå i snart 5 år, ser jeg at historiefaget spenner veldig vidt og det er mange interessante temaer til å fordype seg i. Da jeg startet på masterstudiet i historie og historiedidaktikk ved Universitetet i Stavanger, har valget vært lett for meg å finne hva jeg skulle fordype meg i. Noe av grunnene er at jeg har alltid vært interessert i krigshistorie og vanskelige og tabubelagte temaer, som for eksempel krigsbarn.

Dette året med masteravhandling, har vært et år med berg og dalbaner. Heldigvis har jeg hatt bra mennesker rundt meg som har støttet og motivert meg, slik at jeg føler at jeg har nådd målet, som ble til denne masteroppgaven. Jeg vil takke min veileder Eva Stina Maria Jakobsson for god veiledning og konstruktiv kritikk. Jeg vil også takke historikeren Jostein Berglyd for å ha lest gjennom noe av oppgaven og gitt god tilbakemelding. Dessuten må jeg takke faglærerne Finn Arne Jørgensen og Dolly Jørgensen i masterseminargruppen MHIMAS og medstudenter for tilbakemeldinger og kommentarer når vi har vært samlet på seminarene.

Denne oppgaven er spesiell for meg siden den er bygget på noe familiært. Derfor er denne oppgaven til minne til min oldemor Gladys Seedell Talgø og min mormor Sølvi Gerd Talgø Fotland. Men også til minne til alle andre krigsbarna som finnes i dette landstrakte land.

Vanessa Oddane

Egersund 16.mai 2022

«Tyskerbarna» - den lange veien til billighetserstatning.

Hvordan forandres fortellingen om krigsbarna i norsk offentlighet i tiden fra 1979?

Innholdsfortegnelse:

Sammendrag.....	s.2
Abstract.....	s.3
Forord.....	s.4
Prolog.....	s.7
Kapittel 1: Innledning.....	s.8
1.1 Problemstilling.....	s.8
1.2 Fremgangsmåte og metode.....	s.8
1.3 Kildemateriell.....	s.10
1.4 Avgrensninger.....	s.12
1.5 Begreper.....	s.13
1.6 Oppgavens struktur.....	s.16
Kapittel 2: Teori.....	s.16
2.1 Minner.....	s.17
2.1.1 Kollektive minner.....	s.18
2.1.2 Kommunikative og kulturelle minner.....	s.18
2.2 Stillhet og glemsel.....	s.20
2.3 Anerkjennelse.....	s.23
Kapittel 3: 1979-1999 – Fra stillhet til åpenhet.....	s.27
3.1 Biografi.....	s.28
3.2 Selvbiografier.....	s.31
3.3 Forskning.....	s.39
3.4 Analyse av denne perioden.....	s.46
Kapittel 4: 2000-2019 – En tid for anerkjennelse og forsoning.....	s.49

4.1 Forskning.....	s.50
4.2 Selvbiografier.....	s.61
4.3 Dokumentarer.....	s.67
4.4 Analyse av denne perioden.....	s.70
Kapittel 5: Veien mot billighetserstatning.....	s.72
5.1 Første skritt mot sannheten.....	s.73
5.2 Et par måneder senere.....	s.73
5.3 Den historiske unnskyldningen.....	s.75
5.4 3 måneder etter nyttårstalen.....	s.76
5.5 Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004)	s.76
5.6 Justiskomiteens innstilling om erstatningsordning 4.april 2005.....	s.80
5.7 Reaksjoner på billighetserstatning.....	s.82
5.8 Hvor mange krigsbarn søkte om denne erstatningen?.....	s.87
5.9 Krigsbarnas organisasjoner.....	s.88
5.10 Analyse av billighetserstatningen.....	s.89
Kapittel 6: Konklusjon.....	s.91
Epilog.....	s.99

Kilde -og litteraturliste

Prolog:

Året er 1940. Tirsdag 9.april klokken 04.25 kom det flere skip inn mot Egersund havn og la til kai. Dette var tyske minesveipere som hadde i oppdrag til å okkupere denne lille kystbyen. Grunnen til at Egersund var en av de første byene som ble angrepet, var at de hadde en telegraf og telefonforbindelsene til Storbritannia. Denne ville tyskerne kutte for å unngå kommunikasjon mellom Norge og omverdenen. Tyskernes stille lynangrep førte til at de sivile myndighetene, politiet og de militære styrkene som var utplassert i byen ble tatt på senga.¹ Det tok ikke lang tid før tyskerne hadde overmannet og fått fullstendig kontroll på hele byen. De tyske invasjonsstyrkene angrep også andre strategiske mål som Arendal, Bergen, Kristiansand, Narvik, Oslo, Stavanger og Trondheim.²

I Egersund bodde det en velrespektert familie som hadde innvandret fra Illinois i USA. Denne familien bestod av far, mor, fire gutter og to jenter. Grunnen til at de havnet i denne kystbyen, var fordi mannen i familien hadde en søster, som hadde giftet seg og bosatt seg her. Den ene datteren, Gladys ble utkommandert til å jobbe for tyskerne med å lage mat og hun måtte bare stille for å unngå arrestasjon. Under arbeidet ble hun kjent med en soldat fra Østerrike med navn Waldemar Bey. Waldemar var en enkemann med to døtre fra før av, som ble utkommandert for å kjempe på tysk side. Søsteren til Gladys ble kjent med en annen soldat, som også ble utkommandert til dette oppdraget som tyskerne hadde her i Norge. Disse søstrene utviklet vennskap med hver sin soldat som ble til forelskelse. Resultatet av forelskelsene endte opp i to graviditeter. Den 15. desember 1942 fikk Gladys og Waldemar en pike som fikk navnet Sølvi Gerd. Siden Sølvi hadde norsk mor og far fra okkupasjonsstyrkene, fikk hun betegnelsen «tyskerbarn». Det samme gjaldt for søskenbarnet hennes. Søsteren til Gladys fikk barnet sitt i februar 1943. Hun fant seg en ny mann og giftet seg. Han aksepterte ikke at hun hadde et barn fra før av, spesielt når dette barnet var et «tyskerbarn». Dette var med på at hun følte en skam og overlot ansvaret og oppdragelsen av barnet til Gladys. Selv om han ble tatt godt vare på av familien, opplevde han mobbing og trakassering av andre. Men her forsvarte Sølvi han, mot dem som mobbet han. Opp gjennom årene har det alltid vært åpent hus hos Gladys og hennes familie der familier, venner og bekjente har kommet på besøk. Dette er i stor kontrast med at denne familien skulle egentlig ha vært «uønsket» og utstøtt etter datidens normer med to «tyskerbarn» i huset.

Det som er spennende med denne fortellingen er at krigsbarnet Sølvi, var min mormor. Denne historien forteller om opphavet til min familie og mine røtter.

¹ Harald Hamre. *Egersund 1880-1965 – Okka by*. Hegland Trykkeri A.S. Flekkefjord. 1996: 420f.

² Ola Svein Stugu. *Norsk historie – etter 1905*. Det norske samlaget. Oslo. 2018: 109.

Kapittel 1: Innledning

Prologens fortelling om min mormors historie som et krigsbarn, er en fortelling som skiller seg fra det mange krigsbarn fikk oppleve på kroppen under oppveksten. Mormor tilhørte de krigsbarna som ikke fikk lide, slik mange andre gjorde. Klassekamerater kan fortelle, etter at mormor døde i 2010, at mormor var en skoleflink jente, utmerket seg i idrett og var hjelpsom overfor medelever og venner. De kan også berette at det var flere i klassen som også var «tyskerbarn». Et av disse krigsbarna, var mormors søskenbarn. Hans historie var ikke like rosenrødt som mormors. Dette med å ha to krigsbarn i familien skulle ha ført til en dobbeltbelastning etter datidens normer. Bare det å være ugift og få et barn utenfor ekteskap var den gang forbundet med skam, og det at barnet dessuten var et krigsbarn, skulle ha ført til en større belastning. Men fortellingen om mine familiemedlemmer forteller noe annet.

I 2002 ringte organisasjonen Stiftelsen Rettferd for Taperne til mormoren min og fortalte at staten hadde gått inn for at en del av krigsbarna kunne ha rett til en erstatning. Men da måtte hun sette frem et krav. Etter hjelp fra kvinnen fra organisasjonen til å søke om billighetserstatning, ble mormor tildelt 20 000 kr noen år etter. Alt dette med oppveksten og behandlingen av krigsbarna, billighetserstatning og statens rolle har gjort meg nysgjerrig på å finne mer ut om emnet og medvirket til å utforme problemstillingen min i denne masteravhandlingen.

1.1 Problemstilling

I flere tiår etter krigens slutt var det svært lite som ble sagt i aviser, bøker, forskning, medier og det politiske miljøet om de norske krigsbarna. Når krigsbarna begynte å fortelle sine historier i Norge en gang på 1980-tallet, ble det satt i gang en prosess som førte til at politikerne ble mer engasjert og opptatt av deres historier. Derfor vil problemstillingen på denne masteravhandlingen lyde slik: *Hvordan forandres fortellingen om krigsbarna i norsk offentlighet i tiden fra 1979?*

1.2 Fremgangsmåte og metode

Da jeg startet med denne oppgaven, valgte jeg å gjøre et grundig søk på Oria og på Nasjonalbibliotekets baser på krigsbarn. Her søkte jeg både krigsbarn og «tyskerbarn» i søkefeltet for å se hva jeg kunne finne. Jeg begynte å lese og skrive notater for å bli bedre i stand til å skrive denne masteravhandlingen. Først ville jeg lære meg mer om hvordan krigsbarna vokste opp og hvordan de ble behandlet. Med hjelp av dette, fikk jeg inspirasjon til

å velge ut noen teorier som jeg mente var riktige å bruke om dette temaet. Jeg leste de samme bøkene på nytt igjen for å knytte disse fortellingene og måtene de ulike forfatterne formidlet tekstene på, opp mot de tre teoriene jeg valgte ut. Disse teoriene handlet om *minner*, *stillhet* og *glemsel* og *anerkjennelse*. Disse vil jeg forklare nærmere på i kapittel 2. I min forskning skulle jeg også være oppmerksom på hvilke narrativer som dukket opp i periodene jeg har valgt ut. Når det kommer til dokumentarer, film, politiske papirer og rapporter har jeg brukt samme fremgangsmåte når jeg valgte ut litteraturen. Jeg tok også kontakt med ulike departementer og Stortinget via mail og telefon for å få hjelp og tilgang til dokumentasjon som kunne være nyttig for min masteroppgave.

I denne masteroppgaven skal jeg gjøre en analyse av narrativer i det skrevne materialet som jeg har valgt ut om krigsbarna og deres lange vei til billighetserstatning. En narrativ analyse er en kjent metode som er med på å konstruere en dypere mening, forståelse og orden rundt en handling. Dette blir ofte sett i form av livshistorier og selvbiografier. Når vi analyserer en fortelling, ser vi ofte på ulike sider ved fortellingens innhold: handling, kontekst, tema, fortellerstil og struktur. Analysen handler først og fremst i hvordan fortelleren uttrykker seg for å gi mening til erfaringer og vedkommendes forståelse rundt egen situasjon. Når en skal analysere en fortelling, er det viktig å ta vare på «stemmen» i teksten. Da blir det å forholde seg til den opprinnelige teksten, det viktigste man gjør så langt det lar seg gjøre og ikke sammenfatte teksten. Ved å gjøre dette, mister ikke fortellingen den originale meningen. Når det kommer til traumatiske hendelser, kan dette gjøres i form av en fortelling. Professor Tove Thagaard sier at Riessman trekker frem at når vedkommende presenterer fortellinger om sine tidligere erfaringer, er dette også med på å prege de tidligere erfaringene ved at det blir gitt dem en mening. Fortellingene kan også påvirke utviklingen av identiteten etter den traumatiske opplevelsen. Thagaard nevner at som Andrews et al. legger fram: «*fortellinger om traumatiske begivenheter bærer preg av identitetsarbeid*».³

Ut fra dette har jeg også valgt noen forskningsspørsmål som jeg håper kan hjelpe meg til å besvare min problemstilling. For å se om det narrative har forandret seg i disse tidsepokene, vil jeg se hvordan de ulike aktørene beskriver fortellingene til krigsbarna på. Hvordan gjengir de oppvekstvilkårene? Hvilken måte skriver de på og hvilket språkbruk bruker disse aktørene når det kom til krigsbarna? Et annet forskningsspørsmålet er hva forteller tidligere forskning

³ Tove Thagaard. *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitative metoder*. Fagbokforlaget. 2018: 129.

om krigsbarnas påførte lidelser? Svarene på disse spørsmålene mine kan hjelpe meg til å bli bedre i stand til å se om den tidligere forskningen på temaet, har vært grundig nok og fått diskutert alle sider ved et slikt vanskelig tema.

Jeg har også valgt ut et spørsmål om hvordan beskriver krigsbarna sin oppvekst som et krigsbarn og hva dette har gjort med synet på dem selv. Hva forteller krigsbarna i bøkene om sine liv, samt hva forteller krigsbarna i dokumentarene som er blitt produsert? Deretter vil jeg se på hva som danner bakgrunnen til Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004). Hva ble resultatet av denne? Hvordan uttaler politikerne seg om erstatningen til krigsbarna? Hva uttaler krigsbarna og hjelperne deres om denne saken? Med disse spørsmålene kan jeg få svar ut fra empirisk data om jeg ser om erstatningsordningen har bidratt til at krigsbarnas liv er blitt endret. Gjennom hele oppgaven vil jeg bruke teoribegrepene jeg har valgt ut. Med hjelp av alle disse spørsmålene, håper jeg at jeg klarer å finne et klart svar om man ser om narrativet har endret seg etter at Stortinget vedtok at krigsbarna kunne ha rett til en billighetserstatning for sine påførte lidelser.

1.3 Kildemateriell

Temaet krigsbarn kan sies å være like tabubelagt som «tyskerjentene» er. Her er det strenge lover som gjelder i 100 år frem i tid og hvis man ikke har forskningsstatus og vet hva man vil forske og se på i arkivportalen, er dette nesten umulig å få tilgang til.⁴ Man kan si at noen av kildene konsentrerer seg kun om hvordan krigsbarna ble behandlet under oppveksten. De andre kildene tar for seg at behandlingen som krigsbarna ble utsatt for, kunne være opphav at de hadde rett på en slags erstatningsordning. Jeg har valgt å bruke primærkilder fra ulike sjangere som for eksempel biografi⁵, to dokumentarer⁶, en film⁷, en mail⁸, selvbiografier⁹, og

⁴ Karin Grødahl. *Tyskerungen - en historie fra virkeligheten*. Forglem meg ei forlag. 2016: 5.

⁵ Veslemøy Kjendsli. *Skammens barn*. Metope. 1986.

⁶ NRK. *Brennpunkt: «Tyskerungene.»*. 2016. Hentet 10.august 2021 fra <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2016/MDDP1100031>.

VGTV. *De uønskede- barna som arvet hatet*. 2018. Hentet 11.august 2021 fra <https://www.vgtv.no/video/166662/de-uønskede>.

⁷ Harald Ohrvik (produser) & Laila Mikkelsen (regissør). «*Liten Ida*». (DVD). Norsk Film AS og Svenska Filminstitutet. Norge/Sverige. 1981.

⁸ Helse og omsorgsdepartementet. *Brev fra sekretær i Krigsbarnforbundet Lebensborn*. 2004.

⁹ Emilia Sommer. *Tyskerungen*. Gyldendal. Oslo. 1990. Grødahl. *Tyskerungen - en historie*.

Harald Herretshal. *Min mor valgte meg – et krigsbarns familiehistorie*. AD Notam Forlag. 2017.

Marit Paulsen. *Liten Ida*. 1979. Norsk utgave: Tiden Norsk Forlag. Oslo/Gjøvik. 1981.

Odd Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*. Pedagogisk Forlag. 2019.

et radioprogram¹⁰. Når det kommer til biografien *Skammens barn*, er dette en journalist som har skrevet fortellingen for et krigsbarn. Jeg har valgt å ta foran meg denne, fordi denne var starten på at krigsbarna turte å stå frem her i Norge.

Jeg har valgt ut fem selvbiografier publisert fra 1979 til 2019. Det finnes noen til, men jeg fikk ikke tilgang til dem før jeg skulle levere inn oppgaven. Det å få lese historiene som disse barna selv har opplevd og kjent på kroppen, gir meg som en person en helt annen mening enn å lese 2-3 setninger hos en fagperson. Det gir bredere og dypere perspektiv. De fleste selvbiografiene viser et negativt bilde av hvordan medborgere i samfunnet så på krigsbarn og var med på grusomme trakasseringer mot de uskyldige barna. Det finnes noen lyspunkter, der krigsbarn hadde det godt og fikk både oppleve nærhet, kjærlighet, omsorg og fikk et bra liv til tross for bakgrunnen sin. Selvbiografier er den enkeltes oppfatning på hva de har opplevd og som kommer frem i det skrevne materialet. Den ene selvbiografien *Liten Ida* er blitt dramatisert som film med samme navn og denne filmen ligger også i mitt kildemateriale.

Jeg har brukt to dokumentarer som viser en del av krigsbarnas liv sett nå i etterkant. Disse har blitt vist på tv og ligger også ute på nettet. Den ene dokumentaren er fra 2016¹¹ og er produsert av NRK og den andre er fra 2018¹² og er fra VG. Grunnen til at jeg har valgt å trekke inn dokumentarer er for å få inn en annen type sjanger som belyser temaet og hvordan historien av dem blir fortalt. Å bruke denne type sjanger, kan være en god måte å vise hvordan narrativet rundt krigsbarna utvikles. I tillegg har jeg valgt å bruke en norsk-svensk film som kom ut i 1981, som heter *Liten Ida*. Denne er basert på selvbiografien *Liten Ida* av Marit Paulsen. Dette er for å sammenligne hvordan temaet blir beskrevet i de to ulike sjangerne. Når jeg skulle finne ut litt om Marit Paulsen, siden hun står bak boken og filmen *Liten Ida*, kom jeg over et radioinnslag i 2016 med henne. Dette ville jeg inkludere med i kildematerialet mitt, for å se på om det var noe der jeg kunne bruke for å begrunne hvorfor jeg mener at *Liten Ida* er en selvbiografi. I tillegg har jeg fått innsyn til å se på et brev i form av en e-mail fra et krigsbarn til de ulike departementene. Grunnen til jeg har valgt dette er for å få innblikk i hvordan et krigsbarn ser på utredningen og behandlingen av billighetserstatningsordningen.

¹⁰ Sveriges radio. *Marit Paulsen*. 2016. Hentet frem 10.mars 2022 fra <https://sverigesradio.se/avsnitt/747948>.

¹¹ NRK. *Brennpunkt: «Tyskerungene.»*.

¹² VGTV. *De uønskede- barna som arvet hatet*.

Jeg har også brukt historisk forskning og forskningsrapporter som empirisk grunnlag. Grunnen til at jeg har valgt å bruke historisk forskning, er at jeg kan gå inn mer i dybden av hva som har skjedd i fortiden og for å kunne forstå den bedre. Dette har jeg gjort ved å tolke meninger og hendelser som fant sted under og etter krigen mot hvordan forholdene var i mine to tidsperioder. For eksempel hvordan krigsbarn selv beskrev sine opplevelser mot hva forskerne beskrev. Man bruker en type kilde for å se hvordan for eksempel en spesifikk handling, mening eller gruppe har opplevd eller påvirket en situasjon oppimot hvordan samfunnet var.

Jeg valgte også å bruke aviser som Bergens Tidende, Adressavisen, VG og Aftenposten for å se på hva de ulike politiske partiene mente om billighetserstatningen til krigsbarn. Andre grunner for at jeg har valgt ut aviser, er for å se på hva krigsbarna selv har stått frem med både når det gjaldt rettsak, billighetserstatning og det endelige erstatningsoppgjøret og hvordan avisene fremstilte dette.

I denne forskningen har jeg valgt å bruke politiske dokumenter for å vise hva de norske myndigheter tenkte om dette vanskelige temaet. Politiske dokumenter kan være mye forskjellig, men i denne anledning må jeg avgrense kildematerialet til å gjelde Stortingsmeldinger, interpellasjoner som kom i forkant av Stortingsmeldingen, pressemeldinger, nyttårstalen fra statsminister Kjell Magne Bondevik i 2000, debatter og taleinnlegg fra ulike politikere om hva de mente om billighetserstatning til krigsbarna og hva denne skulle inneholde. Jeg skal se på alle partene hva de tenkte da disse krigsbarna ville sette frem kravet for å få en erstatning, for alt det vonde de hadde opplevd opp gjennom oppveksten. Den eneste Stortingsmeldingen jeg fant som omhandlet krigsbarn og krav om erstatning var Stortingsmelding nr.44 (2003-2004) - *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener.*

1.4 Avgrensninger

I denne masteroppgaven har jeg valgt å avgrense den til å gjelde de norske krigsbarna av norske mødre og fedre fra soldater fra den tyske okkupasjonsmakten under 2.verdenskrig. Masteravhandlingen vil bli diskutert og analysert i to tidsepoker på hvordan fortellingene blir omtalt i de ulike tidene og om man ser endring i det narrative. Disse tidsepokene er 1979-1999 og 2000-2019. Grunnen til jeg valgte en tidsepoke fra 1979 var at det var da den første selvbiografien *Liten Ida* kom ut, men ble utgitt på svensk. Marit Paulsen som skrev denne

boka er opprinnelig norsk, men flyttet til Sverige og ga ut boka der. Men det var ikke denne boka, som brøt tausheten om krigsbarna i Norge. På 1980-tallet var det en journalist med navn Veslemøy Kjendsli, som skulle holde et innslag i radio om «tyskerjentene» og interneringsleirene. Dette var et ømtålig stoff å diskutere, slik at innslaget ble vinklet til å gjelde barna som ble født av disse «tyskerjentene».¹³ Kjendsli ble interessert i temaet og forfattet boka *Skammens barn*.¹⁴ Dette var starten til at det ble søkelys på dette temaet om krigsbarn i Norge. Etter dette ser man at krigsbarna turte gradvis å åpne seg opp, og dette førte til at det ble utgitt selvbiografier. Det var også noen krigsbarn som turte å gå ut i media med sine livshistorier med påførte lidelser. Staten satte i gang et forskningsarbeid grunnet medieoppslag og påstander om at myndighetene og samfunnet hadde påført disse krigsbarna lidelser. I neste periode begynte flere og flere krigsbarn å åpne seg opp med sine historier og flere selvbiografier ble skrevet. Det ble også mere forskning på forskjellige felt. I denne tidsepoken kom det to dokumentarer. Jeg har valgt bort årene 1940-1960 og 1960-1978. Grunnen til denne tidsavgrensningen, skyldes at jeg fant svært lite kilde og litteraturmaterial som var tilgjengelig om dette temaet disse årene. Disse tiårene jeg har valgt bort var en tid der det var holdninger blant samfunnet og myndighetene, som var negative overfor krigsbarna og mødrene deres. Derfor skulle man ikke snakke om dem, som førte til at det ble en *stillhet* rundt dette temaet i lang tid. Jeg har også valgt å ikke bruke bokanmeldelser, filmanmeldelse eller leserinnlegg fordi jeg valgte å konsentrere meg om hovedkildene mine og på grunn av mangel på tid.

1.5 Begreper

I dette delkapittelet forklarer jeg noen begreper som vil bli brukt i masteravhandlingen, slik at de som leser denne besvarelsen, har den samme forståelse på hva begrepene innebærer. Jeg vil sette begrepene i alfabetisk rekkefølge.

Billighetserstatning

En billighetserstatning er en økonomisk ordning som kan innvilges for tap som ikke blir dekket av vanlige forsikringsordninger og offentlige ytelser etter lover og regler. Dette er den juridiske betegnelsen for denne ordningen. Ofte bruker man betegnelsen at man har blitt tildelt erstatning for «tort og svie». For å få innvilget billighetserstatning, krever det at man har søkt om dette eller at det foreligger en rettsavgjørelse som danner grunnlag for dette, eller

¹³ Stiftelsen Arkivet. *Nytt blikk – Tema: Arveskyld*. 2012: 17.

¹⁴ Kjendsli. *Skammens barn*.

at det har vært et stortingsvedtak.¹⁵ Her kan det nevnes at Stortinget vedtok i 2002 at krigsbarn kunne ha rett til å få innvilget denne erstatningen.¹⁶

Krigsbarn født i Norge.

I følge historikeren Kåre Olsen var det en plass mellom 30-40 000 kvinner som hadde kjennskap og forhold til de tyske soldatene under andre verdenskrig.¹⁷ I disse forholdene ble det født en del barn. Olsen beskrev at for tyskerne betydde barn som var født av arisk mor enormt mye, for disse kvinnene oppfylte alle rasemessige krav som Tyskland la vekt på.¹⁸ Slike graviditeter ble tatt opp på øverste hold i det tyske imperiet.¹⁹ Barnets tilhørighet ble diskutert. Tyske myndigheter mente at barna skulle registreres i tyske registre som betydde at de ble tyske statsborgere. Men dette motsa Norge.²⁰ Videre opprettet tyskerne rådgivningskontor og fødehem via *Lebhorn*-systemet, som skulle være til hjelp for mor og barn.²¹ Olsen påpekte at allerede tidlig etter at krigen startet her i Norge, ble Sosialdepartementet koblet inn i krigsbarnssakene. De ba om at noe måtte gjøres, men lite ble gjort.²²

Da krigen tok slutt 8.mai 1945, var 350 000 tyske soldater og menn fortsatt i Norge.²³ Olsen bekreftet at det ble innledet forhold med norske kvinner etter den tid og barn ble født. Det norske Sosialdepartementet registrerte 1900 saker som omhandlet krigsbarn i årene 1945 til 1950. Olsen hevdet at en del av disse krigsbarna ble plassert på ulike hjem som barnehjem og andre institusjoner. Dette reagerte tyskerne på, siden de mente at det var feil behandling av verdifulle barn. Ut fra fakta Olsen har funnet, hadde Norge et annet syn på dem.²⁴ Olsen konstaterte at den norske stat lagde problemer for de tyske myndighetene fordi de ville ordne opp for disse barna.²⁵ De norske krigsbarna ble værende på ulike institusjoner. Her fikk disse

¹⁵ «*Billighetserstatning*.» Jusleksikon. 2011. Hentet 10.oktober 2021 fra <https://jusleksikon.no/wiki/Billighetserstatning>.

¹⁶ Stortingsforhandlinger. Stortingsmelding nr.44 (2003-2004) - *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/0e716aaede964fd78f98f2c8c0b4a48b/no/pdfs/stm200320040044000ddpdfs.pdf>: 21.

¹⁷ Kåre Olsen. *Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre*. Forlaget Forum. H.Aschehoug & Co. Oslo. 1998: 13.

¹⁸ Olsen. *Krigens barn*: 18.

¹⁹ Olsen. *Krigens barn*: 20.

²⁰ Olsen. *Krigens barn*: 22.

²¹ Olsen. *Krigens barn*: 24.

²² Olsen. *Krigens barn*: 45ff.

²³ Olsen. *Krigens barn*: 69.

²⁴ Olsen. *Krigens barn*: 88.

²⁵ Olsen. *Krigens barn*: 104.

krigsbarna dårligere behandling, var ofte underernærte, bleke, syk og understimulerte. Tyskland reagerte sterkt på dette og overtok ansvaret på disse barna, slik at de fikk det bedre.²⁶ Olsen viste til at noen av de barna som Norge sendte ut av landet, døde ikke lenge etter de hadde kommet til krigsherjete Tyskland.²⁷ Han fastslo dessuten som mange av krigsbarna og deres mødre har fortalt, at deres krig og kamp for tilværelse, startet da freden kom. Dette hadde noe med at Norge så på krigsbarna som et stort problem og som måtte ut av landet. Det hjalp heller ikke at staten la føringer for holdninger, som bidro til at «tyskerjentene» og krigsbarna fikk lide.²⁸ Synet på disse to gruppene toppet seg under krigsrettsoppjøret. Resultatet ble at mødrene ble anklaget for å være landssvikere og barna deres var synlige bevis på hva mødrene hadde gjort med de som ble betegnet som fiende.²⁹ Krigsbarn har fått vansker og fått lide på grunn av opphavet sitt. Andre problemer som krigsbarna møtte på, var problemer på skolen og i lokalsamfunnet. De av dem som vokste opp i Tyskland og på norske barnehjem, ble trolig hardest rammet.³⁰

«Tyskerbarn»/krigsbarn

De aller fleste forskere som skriver om barn som er født av norsk mor og far fra okkupasjonsmakten, velger begrepet krigsbarn. Dette er den offisielle betegnelsen som de norske myndighetene bestemte at de skulle bruke fra 1945 på disse barna. Grunnen til dette var for å unngå at barna skulle få større belastning enn det de hadde fått fra før med de folkelige begrepene «tyskerunge» og «tyskerbarn».³¹ Begrepet «tyskerbarn/tyskerunge» blir fremdeles brukt av mange personer i dag når man snakker om dette temaet. Her vil jeg vise til et eksempel at politikeren Jørn L. Stang fra Fremskrittspartiet brukte begrepet under interpellasjonen til Bjørn Hernæs i 1998. Som Stang sa «*sett i forhold til de mange ublide skjebner og lidelser disse krigsbarna har fått, burde begrepet «tyskerunge» nærmest være noe man hadde respekt og stor sympati for*».³² Her kan det virke ut som at han ønsket å gi

²⁶ Olsen, *Krigens barn*: 122.

²⁷ Olsen, *Krigens barn*: 224.

²⁸ Olsen, *Krigens barn*: 233f.

²⁹ Olsen, *Krigens barn*: 236.

³⁰ Kåre Olsen. «*Krigsbarn i fredstid*». Norgeshistorie.no. 2015. Hentet 10. mars 2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/1756-Krigsbarn-i-fredstid.html>.

³¹ Eva Simonsen. «*Problembarn og profesjoner – krigsbarn som sosial kategori i norsk etterkrigstid*». 2005: 46 Hentet frem 22. desember 2021 fra <https://docplayer.me/3911170-Problembarn-og-profesjoner-krigsbarn-som-sosial-kategori-i-norsk-etterkrigstid.html>.

³² Stortinget. Stortingsforhandlinger. 1998. Møte onsdag den 3. juni. Sak nr.2. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1997-98&paid=7&wid=a&psid=DIVL14&pgid=d_0272: 3310.

begrepet «tyskerunge» en ny konnotasjon. Da gir ikke den offisielle definisjonen krigsbarn den samme historieverdien, som det å bli kalt for «tyskerbarn».

Ordet krigsbarn kan være så mangt. Dette ordet kan gjelde barn som bor eller prøver å flykte fra krigsherjete land eller barn som blir født under kriger. Derfor ville jeg i starten bruke begrepet «tyskerbarn» for å vise hvilke krigsbarn, masteroppgaven ville handle om. Men på grunn av etiske overveielser og at jeg ikke ville påføre krigsbarna større belastning, valgte jeg å gå for den offisielle definisjonen krigsbarn og ikke bruke «tyskerbarn».

Krigsbarnutvalget.

Krigsbarnutvalget var et offentlig organ som ble opprettet av Sosialdepartementet sommeren 1945. Dette utvalget skulle arbeide for å se på hva de kunne gjøre med alle de norske krigsbarna som hadde blitt født under krigen. Krigsbarnutvalget fikk også i oppdrag til å utarbeide en rapport der de skulle komme med ulike tiltak som skulle være til det beste for krigsbarna.³³

1.6 Oppgavens struktur

Masteroppgaven er delt opp i 6 kapitler. Kapittel 1 har bestått av en innledende del der jeg forklarte hva jeg skal gjøre for å kunne besvare problemstillingen min. I kapittel 2 vil jeg fortelle hvilke teorier jeg har valgt ut. Jeg vil også forklare hvorfor jeg har valgt ut akkurat disse. I kapittel 3 presenterer jeg en empirisk undersøkelse for perioden 1979 til 1999. Her vil jeg analysere en biografi, selvbiografier, og forskning opp mot metoden og teoriene mine. I kapittel 4 vil jeg gjøre det samme, men i perioden fra 2000 til 2019. I denne perioden ble det mer forskning rundt temaet, og flere selvbiografier og to dokumentarer ble til. Kapittel 5 vil ta for seg veien til billighetserstatningen til krigsbarna gjennom å undersøke alt som har hatt med politikere, Stortinget og billighetserstatning i denne saken å gjøre. Til slutt, i kapittel 6, vil jeg komme med en konklusjon og svare på problemstillingen min.

Kapittel 2: Teori

Når jeg skulle velge hvilke teorier jeg skulle bruke i denne oppgaven var valgene enkle. Krig handler ofte om vonde *minner*, ting man *vil glemme* og ikke huske, og som kan påvirke livshistorien til den enkelte person og en del av en offentlig fortelling. Derfor mener jeg at

³³ Olsen. *Krigens barn*: 343.

begreper som *minnestudier*, *stillhet* og *glemsel* og *anerkjennelse* passer inn i oppgaven min, siden jeg studerer det med *minner* og narrativer om krigsbarnas skjebne i Norge.

Begrunnelsene vil bli diskutert gjennom kapittelet.

Innenfor *minner* og *minnestudier* finnes det ulike teorier om dette. Siden jeg skriver om fortellingene om krigsbarna tilbake i tid, har jeg valgt å bruke noen få teorier, for å undersøke problemstillingen min. En av teoretikerne er Maurice Halbwachs, som jeg føler at jeg må nevne kort fordi Jan Assmann som jeg legger mer vekt på, har videreutviklet Halbwachs tanker om *kollektive minner*. Disse har Assmann kalt for *kommunikative minner* og *kulturelle minner*. Når jeg skal diskutere om *minner*, bør jeg også ta foran meg teorier som omhandler det motsatte. Dette er *stillhet* og *glemsel*. Alexandre Deringue og Jay Winter har diskutert dette i boka «*Beyond Memory- Silence and the Aesthetics of Remembrance*». Til slutt skal jeg gå inn på begrepet *anerkjennelse* og dens teori.

2.1 Minner

Minner har betydelse i studiet av temaet mitt om krigsbarn og erstatningsordningen som kom i lys av samfunnets behandling overfor dem. Det å se hvordan *minnene* i samfunnet om krigsbarn kan ha vært med på å forme dem gjennom oppveksten, vil bli mer forklart i de ulike delkonklusjonskapitlene.

Når det kommer til å tenke tilbake til fortiden, er det å se tilbake til *minner* og det å huske hendelser som har skjedd. Den norske historikeren Ola Svein Stugu viser at når en person skal minnes om noe, er det ikke alltid at det samsvarer med det som skjedde i virkeligheten. Det kan bety at personen velger ut det han eller hun ønsker å minnes og utelukker vonde *minner*.³⁴ Hva er egentlig *minner*? *Minner* kan være så mangt. De første *minnene* mennesker har er stort sett det man husker fra barndommen sin. Disse er med på å utvikle livet videre, og gjør noe med selvbilde og utvikling av ens identitet. Det kan være både gode *minner* som huskes godt og som ofte kan bli trukket frem, for de gir en god følelse. Det finnes hendelser fra fortiden som gjør at vedkommende ønsker å ikke huske eller minnes de. Her blir det brukt ulike forsvarsmekanismer som benektelse, forskyving og fornektelse for å fortrenge, slik at vedkommende unngår å bli påminnet det som kan være problemfylt. Her mener jeg at hvis

³⁴ Ola Svein Stugu. *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*. Det Norske Samlaget. Oslo. 2021: 8.

personen fortrenger dette over lang tid og plutselig skjer det en lignende hendelse, kan dette vonde *minnet* bli fremkalt. Dette igjen betyr at *minner* kan være noe som ikke forsvinner.

2.1.1 Kollektive minner

I følge Stugu er *kollektive minner* i motsetning til individuelle *minner* skapt, endret, og reproduisert gjennom det han kaller kulturelle prosesser. Noen andre kaller dette for en kontinuerlig forhandlingsprosess. I følge Stugu var den franske sosiologen Maurice Halbwachs en av de første som så og skrev om dette. Halbwachs så at hvis samfunnet skulle fungere var det en sammenheng mellom nåtid og fortid. Dermed ble denne kontinuiteten dannet ved hjelp av felles *minner*. Det dannes bilder og forestillinger om hva fortiden skal inneholde, og dette påvirker menneskenes evne til å leve i en gruppe og i et samfunn. Dette var det Halbwachs kalte for *kollektive minner* og han mente at dette var grunnleggende for at menneskene skal oppleve solidaritet og sosial orden. Det å skape engasjement, en tilhørighet og en identitet var de viktigste funksjonene til *kollektive minner*.³⁵ Grunnen til at *kollektive minner* er relevant i oppgaven min, skyldes at jeg forsker på hvordan det narrative har forandret seg innen temaet mitt.

2.1.2 Kommunikative og kulturelle minner

Den tyske professoren Jan Assmann tok utgangspunkt i Halbwachs teori om *kollektive minner* og videreutviklet den på 1980-tallet. Assmann var ikke helt enig med hva Halbwachs la i teorien og betegnelse på *kollektive minner*, og innførte derfor nye begreper som han mente var bedre. Teorien ble delt i to undergrupper: *kommunikative minner* og *kulturelle minner* og viser oss at det er flere måter å minnes på. Jeg vil ta for meg hva *kommunikative minner* er i første omgang. Deretter vil jeg si noe om *kulturelle minner*.

Når Assmann forklarer *kommunikative minner*, tenker han seg at fortiden inneholder to dimensjoner. Den ene går ut på ens egne *minner* og den andre er *minner* som er skapt av omgivelsene rundt en. Det sistnevnte kalles ofte for sosial konstruksjon. Det betyr at en tenker at den personlige fortiden er ikke bare av eksterne og interne *minner*. Den inneholder også bildennarrativer som gjør at vi mennesker opplever dette som et slags biografisk *minne*. Assmann sier at dette biografiske *minnet* er skapt gjennom kommunikasjon med andre. Da oppfattes det at denne sosiale konstruksjonen er bindende mellom mennesket, gruppen, og

³⁵ Stugu. *Den andre verdenskrigen*: 16f.

samfunnet man lever i. Dette kan sees i det sosiale og det tidsmessige plan. Oppsummert kan det å minnes gå ut på hvordan mennesket oppfatter, forstår og analyserer, enten om det er et bilde eller en fortelling fra fortiden, og hvordan dette kan være med på å påvirke identiteten sin. Når det kommer til identitet og hvordan den blir utviklet, blir denne påvirket når det skjer hendelser hos et menneske i nåtiden. Da bruker mennesket *minner* som gjør at identiteten blir påvirket.

Da Assmann begynte den nye tenkemåten om *minner* var det flere aspekter som kom mer til syne. Assmann mente at det var en spesifikk forbindelse mellom *minner*, identitet og tid på tre nivåer. Disse nivåene gikk ut på det kulturelle, sosiale og det personlige. Assmann sier at *kulturelle minner* er en type *kollektivt minne*, der flere mennesker som deler *kulturelle minner*. Da flere er samlet blir dette gjort synlig ved hjelp av den kollektive identiteten som er til stede. Minner kan ha noe med *kulturelle minner* å gjøre, men disse kan man ofte ikke se. Derfor kan dette oppfattes som at det ikke er noen *minner*. Halbwachs mente at *minner* har noe med mennesker å gjøre og at *minner* krever en kropp og en hjerne. *Minnet* krever også sosiale rammer hvis *minne* skal eksistere. Assmann så på dette med andre øyne og hadde ikke den samme oppfatning som Halbwachs. Assmann derimot tenkte at selv om ikke objektene hadde et sinn, kunne vi mennesker få fremkalt *minner* med hjelp av disse objektene. Han så også sammenhengen mellom den objektiviserte kulturen og den planlagte seremonielle kommunikasjonens eksistens og tilhørighet i en gruppe og dens identitet. Dette kan ses i hverdagsminner.³⁶

Det Assmann mener her, er at et objekt kan være med på å fremkalle *minner* i sinnet til et menneske. Derfor kan man si at *minner* er selve interaksjonen. Assmann mente at det var viktig å understreke at denne interaksjonen burde inneholde sosiale og kulturelle kontekster. Mange mennesker kan ha *minner* som er tilknyttet til forskjellige kulturelle kontekster. Noen eksempler på *kulturelle minner* kan være fortellinger som personen hørte gjennom oppveksten, steder en ofte besøkte, og nærmiljøet hvor personen vokste opp i. Dette betyr at selve stedene og nærmiljøet ikke kan huske, men når et menneske kommer i kontakt med disse stedene vil mennesket få fremkalt *minnet* på grunn av dette objektet. Denne forklaringen bruker Assmann når han ser at *minner* blir skapt i en kulturell og sosial kontekst.³⁷

³⁶ Jan Assmann. «*Communicative and Cultural Memory*» i *Cultural Memories – The Geographical point of view*. (red. Peter Meusburger, Michael Heffernan, Edgar Wunder. London and New York: Springer) 2011: 15ff.

³⁷ Ibid.

Kommunikative og kulturelle minner har en betydning i oppgaven min fordi de er med på å underbygge hvordan samfunnet minnes og forteller om krigsbarna.

2.2 Stillhet og glemsel

I begrepet *minner*, finnes det teorier som kan fortelle oss at menneske har en fantastisk evne til å huske, men også evnen til å fortrenge og *glemme*. Alexandre Dessingué og Jay Winter har gått i dybden for å beskrive ulike elementer som ligger i det å *glemme* og de innen studiene om *minner*, har valgt å definere som *stillhet* og stillhetsprosesser. Dette skriver de om i *Remembering, forgetting and silence* i boka *Beyond memory- Silence and the Aesthetics of Remembrance* som kom ut i 2016.

Som flere av forskere innenfor dette feltet mener, kan det være problemfylt å tenke seg en todeling, der man ser på hvordan vedkommende oppfatter det å huske og det å *glemme* og hvordan samspillet er mellom dem. De komplekse prosessene i å huske og *glemme* har alltid vært koblet med spørsmålet om temporalitet «fortid i nåtid».³⁸ Fagfeltet sier at hvis vi skal forstå hva som innebærer hukommelse, er det viktig å ikke bare se tilbake til fortiden. Her må det reflekteres over hvordan fortiden blir skildret, brukt og mottatt på her og nå. Dermed kan vi si at hukommelse har et dobbelt perspektiv.

Når det kommer til *stillhet*, viser Winter og Dessingué til skriftene av John Cage, at *stillhet* ikke skal bare oppfattes som bortfall av lyder. *Stillhet* skal derfor oppfattes som fravær av alt som har med verbale uttrykksformer og som er en del av konstruerte rom. Derfor blir *stillhet* en aktiv prosess når det gjelder det å huske og *glemme*, for man tenker seg at *stillhet* kan være både en konsekvens og et resultat av prosessene som tar for seg det å huske og *glemme*. Ser en videre på begrepet *stillhet*, er det viktig å vite at disse elementene er vekslende og performative i den måten vi gjenskaper fortiden på. *Stillhet* og taushet må vurderes i likhet med erindring og *glemsel* som noe som påvirker hvordan vi rekonstruerer fortiden. Å *glemme* er sjeldent det motsatte av å huske. Når vi tenker på det å *glemme*, ser vi i de fleste tilfeller at det gjelder tap av hukommelse og *minner*. Dessingué og Winter viser til den franske filosofen Paul Ricæurs at han kom frem med ideen at det å *glemme*, kunne være at man satte et *minne* på vent, som en slags reserveløsning som kunne reaktiveres. Da kan man oppfatte at det å

³⁸ Alexandre Dessingué & Jay Winter. «Remembering, forgetting and silence» i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué. Universitetet I Stavanger og Jay M. Winter, Yale University) 2016: 1.

glemme er noe som er latent. Dermed kan en oppfatte at *stillhet* ikke kan synonymiseres med totalt fravær.³⁹

Dette med *stillhet* og *glemsel* er relevant når vi snakker om krigsbarnas fortelling i etterkrigstid. Grunnen er at det har vært stille i mange tiår om disse krigsbarna, helt til denne tausheten ble brutt. Mens når det kommer til *glemsel*, kan vi konstatere at krigsbarna har aldri fått *glemt* at de var et krigsbarn, siden de ble hele tiden påminnet av nærmiljøene at de hadde en tysk far. Men vi ser også at krigsbarna tilhører den *glemte* historien, siden myndighetene og samfunnet la føringer til en holdning der disse barna ble tabuisert og skulle *glemmes* bort.

Med hjelp av teorier innenfor *stillhet* og *glemsel*, ønsker jeg å se nærmere på noen former som jeg tenker er aktuelle i analysen min i denne oppgaven. Dessingué og Winter refererer til Aleida Assmann som kan vise til hvordan det konseptuelle rammeverket fungerer hvis man skal gå i dybden på begrepet amnesti. Amnesti er et begrep vi ofte bruker når vi skal vise til *stillhet* innen minneteorier. Ofte blir amnesti brukt politisk og da fungerer den *politiske stillheten* som veien til forsoning. Hvis noen er utsatt for noe slikt, blir vedkommende påtvunget å *glemme*, selv om dette kan føre til vanskeligheter. Begrepet forsoning innebærer en etisk dimensjon, en tilgivelsesprosess som også innebærer en avtale om å *glemme* eller i det minste en avtale om å akseptere at en gir opp. Problemer kan oppstå når institusjoner prøver å håndheve et amnesti ved at de presser dette unaturlig frem. Dette sees oftest når det er snakk om nasjonal og politisk forsoning. Dette medfører at *stillheten* oppleves kanonisk og at en møter en stengt dør. Det skal bli interessant å se om denne type for *stillhet* blir omtalt av krigsbarna selv når de snakker om deres oppvekst.⁴⁰

Dessingué og Winter referer til Avishai Margalit at han mente at tilgivelse kan forklares ut fra to modeller. I den første modellen, som kalles for tildekkingsmodell, mener Margalit at man anerkjenner forbrytelser som har skjedd og forskyver dette noe ut av synet. Den andre modellen kalles for utvisningsmodell. Det forventes at man forplikter seg til å *glemme*, men ser også at det er ønskelig å gjøre en normalisering av det som skjedde i fortiden mellom forbrytelsen, lovbryteren og offeret. Kort sagt vil det si at for at en person skal klare å gå videre, må vedkommende tilgi for å kunne *glemme* det som har skjedd. Dette var det Margalit mente med dette.

³⁹ Dessingué & Winter. «*Remembering, forgetting and silence*»: 4.

⁴⁰ Dessingué & Winter. «*Remembering, forgetting and silence*»: 3ff.

Taushet har også hatt en viktig rolle i seremonier til *minne* for forskjellige hendelser eller mennesker. En har for eksempel 8.mai, som er Norges frigjøringsdag. Det er få mennesker nå som husker selve 2.verdenskrig, men på grunn av minneseremonier som foregår årlig, har dette gjort oss mennesker bevisste på denne dagen. Dette gjør at vi blir påminnet og at den er viktig, som igjen gjør at vi ikke *glemmer* denne. Disse ritualene kan man si har en symbolsk verdi. For noen mennesker kan de rituelle seremonier bli en måte å se tilbake på til fortiden, men også en mulighet til å se fremover. Det betyr at disse *minnene* kan føre til at personer er med på å huske, men det er ikke alle som har vært til stede og opplevd dette selv.⁴¹ Når vi her i Norge minnes denne dagen årlig, kan denne dagen være en begivenhet der nordmenn får gode følelser, men for krigsbarna kan denne markeringen *minne* de på, at det var da deres kamp startet.

Målet til Alexandre Dessingué og Jay Winter var å vise at *stillhet* er ikke bare et resultat av prosessene med å huske og *glemme*. Det er nesten umulig å få mennesker til å *glemme* noe, uten å bruke medisinske metoder. Da er det lettere å få mennesker til å ikke si noe eller til å være stille og tause. Gjennom dette kan man håpe på at *stillheten* forblir via flere generasjoner, slik som med amnesti. Det har blitt hevdet at det å *glemme* er en statisk form. Dette må vi ta til etterretning. I samme bok tar professor Ketil Knutsen og skriver om strategisk taushet som vi ofte kan se i politisk kommunikasjon. Denne er med på å bidra til å forme et virkelighetsbilde, som politikerne ønsker å fremheve og for å få støtte. I forhold til politisk kommunikasjon der hovedmålet er politisk overtalelse, foreslår Knutsen en typologi av taushet.⁴²

Dette kan synonymiseres med *forsoningsstillhet*. Denne typen for *stillhet* gir oss mennesker kunnskap om det som har skjedd i fortiden, slik at vi kan unngå at dette skjer igjen. Dette kan vises i offentlige unnskyldninger slik som statsminister Kjell Magne Bondevik gjorde i nyttårstalen i 2000 til krigsbarna.⁴³ *Stillhet* kan også være form for et tabu. Knutsen ser på denne formen som en type *strategisk stillhet*, der en gruppe med mennesker, som ofte har politisk makt, bestemmer seg for hva medborgerne i det landet eller staten skal huske og

⁴¹ Ibid.

⁴² Dessingué & Winter. «*Remembering, forgetting and silence*»: 8f.

⁴³ Ketil Knutsen. «*Strategic silence – Political persuasion between the remembered and the forgotten*» i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué, Universitet i Stavanger og Jay M. Winter, Yale University) 2015: 130.

glemme. Denne *stillheten* kommer til syne hvis vi føler at verdiene menneskene står for, er truet.⁴⁴

Når begrepene *minner*, *stillhet* og *glemsel* og *anerkjennelse* skal knyttes opp til temaet krigsbarn, ser vi at de har en betydning for hvordan krigsbarna kan se på sine fortellinger med gode og vonde opplevelser. I dette ligger det opplevelser som mange krigsbarn har fortrenget, gjemt bort og prøvd å *glemme*. I okkupasjonsårene og i årene etter krigen, ble krigsbarna påminnet om sitt opphav. Som barn opplevde de at samfunnet og myndighetene ikke hadde *glemt* at de hadde en tysk far. Men så viser forskningen at det ble en lang periode der det ble stille om disse barna. Da ble dette et tabu som man ikke snakket om i lang tid, før krigsbarna brøt *stillheten* på 1980-tallet.

2.3 Anerkjennelse

Statsminister Kjell Mange Bondevik ga en unnskyldning til krigsbarna i 2000 for hvordan disse barna hadde fått lide under oppveksten.⁴⁵ Et annet eksempel er statsminister Erna Solbergs tale i 2018 som var til «tyskerjentene» for behandlingen de ble møtt under og etter krigen.⁴⁶ Andre grupper som har fått offentlige unnskyldninger fra den norske stat er jøder, samer/kvener, romere, og krigsseilere. Offentlige unnskyldninger handler om *anerkjennelse* og det Knutsen skriver om når det kommer til *politisk* og *strategisk stillhet*. Begrepet *anerkjennelse* er i et vekselforhold mellom *minne* og *glemsel*. Det betyr at hvis noen mangler *anerkjennelse*, kan dette bidra til at de kan få dette.⁴⁷

Einar Bøhn referer til den tyske filosofen Georg Hegel, som mente at vi mennesker må ha mer enn bare *anerkjennelse* hvis mennesket skal utvikle sunn identitet. Han mente at selvbevisstheten er en refleksiv relasjon som kan knyttes opp mot den gjensidige *anerkjennelsen* mellom hverandre, og selvsagt en selv. Dette kan bli sammenlignet med den

⁴⁴ Knutsen. «*Strategic silence*»: 132.

⁴⁵ NRK. 2000. *Statsministerens tale*. Hentet frem 12.september 2021 fra <https://tv.nrk.no/serie/statsministerens-nyttaarstale/2000/NNFA70220199/avspiller>.

⁴⁶ Regjeringen. *Statsministerens tale: Offisiell unnskyldning til «tyskerjentene»*. Hentet 7.august 2021 fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale- kjoenn-og-menneskerettigheter-gjennom-70-ar/id2616005/>.

⁴⁷ Thomas V.H Hagen. «*Tid for anerkjennelse – Andre verdenskrig 75 år etter frigjøringen*» i *Tid for anerkjennelse: Andre verdenskrig i fortid og nåtid* (red. Aaby, Gunhild og Bjerås, Trond og Hagen, Thomas V.H) 2021: 16. Hentet frem 14.januar 2022 fra https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/148?_cldee=ZXZhLmpha29ic3NvbkB1aXMubm8%3d&recipientid=lead-1878d086fe4de81180e7005056ac75f1-af2b14de628f4d54921b1a162d726bca&utm_source=ClickDimensions&utm_medium=email&utm_campaign=Agderseminaret&esid=c32a122d-e13b-ec11-80fd-005056ac75f1#chapters.

gylne regelen. Som person skal en behandle andre slik en vil at andre skal behandle en selv. Når vi snakker om dette med gjensidige *anerkjennelse* ser vi at de moralske forpliktelsene oppstår overfor hverandre. Da kan dette med *anerkjennelse* og selvbevissthet ha også en avgjørende rolle for utviklingen av å få en sunn personlig identitet, men også for ens sosiale og personlige utvikling. Det samme gjelder overfor barn, borgere, kollegaer og partnere. Hvis man ikke får eller har *anerkjennelse*, kan dette bli en evig kamp for de mennesker som mangler dette.⁴⁸

Når det kommer til det psykologiske aspektet ved dette begrepet, ser vi at vi trenger å få *anerkjennelse* fra andre og en selv for å videreutvikle en personlig identitet. Et menneske har flere roller i et samfunn, for eksempel mann/kvinne, menneske, nordmann, barn/voksen, og så videre. Disse sidene er viktige at man selv *anerkjenner* de og at andre rundt dem gjør det samme. Hvis ikke kan dette medføre at vedkommende får vansker med å *anerkjenne* seg selv som en del av dette. For å vise hvilken stor betydning *anerkjennelse* har for menneskene, vil jeg vise til følgende eksempel. En folkegruppe kan bli *anerkjent* av staten som en folkegruppe. Når dette skjer oppfattes dette som en gyldig folkegruppe, hvis en sammenligner disse med andre folkegrupper. Da ser man at staten viser respekt overfor folkegruppen. Dette medfører også at folkegruppen får like rettigheter. Vi må også være klar over at denne folkegruppen kan få særegne rettigheter. Kort sagt kan *anerkjennelse* oppfattes som en type erklærende handling, enten om det er en verbal eller skriftlig erklæring og denne er bindende. Her kan jeg trekke paralleller opp mot krigsbarna, nemlig at disse som en gruppe ble endelig *anerkjent* da statsministeren Bondevik unnskyldte seg for dem i 2000. Da ble de tildelt den respekten som de skulle ha hatt for lenge siden og ble sett på som likeverdige mennesker.

Et annet eksempel er at barn trenger *anerkjennelse* fra de voksne, enten om det er nærpersoner eller andre viktige rundt dem, som for eksempel foreldre, medelever, en lærer, en helsesøster eller en lege. Det vil si at alle barn, uansett alder, har et sterkt behov for å bli hørt og sett som gjør at de får en *anerkjennelse* på det de gjør, det de mestre og er flinke til med mere. Når en

⁴⁸ Einar Duenger Bøhn. «*Anerkjennelsens logikk*» i *Tid for anerkjennelse: Andre verdenskrig i fortid og nåtid* (red. Aaby, Gunhild og Bjerkås, Trond og Hagen, Thomas V.H) 2021:43f. Hentet frem 14.januar 2022 fra https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/148?_cldee=ZXZhLmpha29ic3NvbkB1aXMubm8%3d&recipientid=lead-1878d086fe4de81180e7005056ac75f1-af2b14de628f4d54921b1a162d726bca&utm_source=ClickDimensions&utm_medium=email&utm_campaign=Agderseminaret&esid=c32a122d-e13b-ec11-80fd-005056ac75f1#chapters.

person får *anerkjennelse* fra andre, viser det en respekt som kan være med på å gi en trygghet slik at vedkommende utvikler seg og bygger opp en personlig identitet.⁴⁹

Mange mener at alle mennesker har behov for å få *anerkjennelse*. Enten om det er hvert enkeltmenneske eller flere mennesker i en gruppe. Her kan jeg vise til noen eksempler. Barn i alle aldre trenger *anerkjennelse* hvis de skal utvikle sunne og normale identiteter. Borgere trenger å få *anerkjennelse* fra andre medborgere og myndigheter hvis samfunnet de lever i skal fungere videre. Ser en stort på dette med *anerkjennelse*, betyr det at det er viktig for alle, uansett hvor personer befinner seg i samfunnet og i livet.⁵⁰ Man kan stille seg spørsmål om hvorfor *anerkjennelse* betyr så mye for mennesket?

Dette behovet for *anerkjennelse* kan man se bli uttrykt gjennom autoritative framstillinger, begreper og tenkemåter, forskningspolitikk, historieundervisning, institusjonalisering og kunst og skjønnlitteratur. Dette kan også sees gjennom medieoppmerksomhet, minnesmerker, offisiell minnepolitikk, populærkultur, og språk. Ser vi nærmere på begrepet *anerkjennelse* sies det at det går ut på at mennesket ønsker å bli sett, hørt og respektert. Disse forannevnte elementene og det å bli forstått, kan bidra til at man får erfaring med å se at en utvikler egen forståelse på det som ligger bak i fortiden.⁵¹

Går en inn i dybden på teorien om *anerkjennelse*, referer historikeren Thomas Hagen til den tyske filosofen Axel Honneth at man ser at *anerkjennelse* fungerer på tre ulike trinn i samfunnet. Den første omhandler at menneskene seg i mellom har behov for kjærlighet og nærhet. Dette ser vi når noen er samlet i en gruppe og da har alle de samme rettighetskrav overfor hverandre. Det neste trinnet får en gjennom samfunnet ved at vedkommende opplever solidaritet. Det siste trinnet går på at man får erfaring med å tilhøre en gruppe/samfunn, men dette kan også være en forestilt tanke. Dette kan skje på tvers av ulikheter. Teorien av Honneth som Hagen referer til, sier at når vi ser tilbake til fortiden på hendelser som vi oppfatter som historisk urett og som det er blitt gitt offentlig unnskyldning for, mener denne at det er de to første trinnene som er tatt i bruk. Når vi snakker om fortid, ser vi at det lages en historie som kan både ha mening og betydning. Dette ser vi spesielt ved historier som man

⁴⁹ Bøhn. «*Anerkjennelsens logikk*»: 45ff.

⁵⁰ Bøhn. «*Anerkjennelsens logikk*»: 39.

⁵¹ Hagen. «*Tid for anerkjennelse*»: 16.

ikke har snakket så mye om, fordi de er forbundet med tabu, skam og det Hagen betegner som «vanskelig historie».

Videre presiseres det at alle typer fortellinger kan ha sensitiv karakter med ulike aspekter. Dette kan være historier som gjør at man får ulike emosjonelle følelser og blir derfor kalt for emosjonell historie. Tabuisert historie som den om krigsbarna er en annen form som bygger på andre følelser som frykt, skam eller at man opplever sosial utrygghet. Dette kan forklares med at noe er vanskelig og flaut å snakke om, at noe må ikke nevnes og at man føler seg ukomfortabel når en snakker om et emne, som blir kategorisert med tabu. Dette kan være for eksempel et begrep, en gruppe, en gjenstand eller en person. Innenfor samfunnsvitenskapen har dette ordet blitt noe utvidet til å omhandle sterke forbud som har med mennesker å gjøre. Dette kan være at disse blir oppfattet som hellige eller blir forbundet med et forbud basert på noe som har med religion å gjøre eller etter moralske prinsipper. Hvis noen bryter slike tabuer, blir dette betraktet fra samfunnets side som upassende. En del av tabuene er regulert av lover. Tabu kan også forbindes med noe som er vanskelig, sensitivt, skamfullt og «det vi ikke snakker om».⁵²

Det å forske på et tabubelagt tema, involverer mange ulike krefter i samfunnet og styringsmakter. Krigsbarna var et tema som ble hysjet ned på og som man ikke skulle snakke høyt om. Dette ble forbundet med skam og landsforræderi. Her referer jeg til at fedrene deres var soldater fra den tyske okkupasjonsmakten, som var foraktet og hatet i Norge. Denne holdningen mot alt som hadde noe med Tyskland å gjøre, holdt seg i mange tiår etter at krigen tok slutt i 1945. Krigsbarn var et synlig resultat av en forbudt kjærlighet som ble oppfattet som store normbrudd. For det første gikk den norske kvinnen til «sengs med fienden» og for det andre fikk de barn utenfor ekteskapet. Dette strittet i mot datidens fordømmende seksualmoral og normer. Den siste typen for historie er det som kalles for kontroversiell historie som går ut på å knytte fortellingen til politikk, at den har et mål, en hensikt og at denne inneholder moralske prinsipper.⁵³

Mennesker er sammensatte vesener. Som Hagen sier, har alle behov for å se seg selv og kjenne seg igjen i historien. Dette har medført at vi har sett i nyere tid at det har blitt produsert mange fortellinger i ulike sjangere som omhandler 2.verdenskrig. I den nyere tid har verden

⁵² Kjetil Fosshagen. «Tabu.» Store norske leksikon. 2021. Hentet 14. mars 2022 fra <https://snl.no/tabu>.

⁵³ Hagen. «Tid for anerkjennelse»: 18ff.

blitt mer globalisert. Vi ser at de ulike former for media betyr mye i det å trekke frem historier som man skal *anerkjenne*, *minne*, og huske til enhver tid. Det sistnevnte er ikke mulig. Det å fremkalle det *glemte* kan føre til at vi mennesker opplever hendelser og tiden på ny.⁵⁴ Menneskers kamp om å få *anerkjennelse* er også med på å påvirke deres kamp å få en rettferdig fordeling og de samme rettigheter som de andre. Det handler også om å bli akseptert, sett og respektert for det mennesket vedkommende er. Dermed kan man bli inkludert i det store fellesskapet i gruppen. Det som kan være problemfylt er at hvis man ikke blir akseptert eller lagt merke til, kan en føle at ingen ser en som person. Dette kan igjen gi problemer med utviklingen av seg selv og identiteten sin.⁵⁵

Dette som er nevnt her er relevant overfor krigsbarna og hva trakasseringen og overgrepene gjorde med dem. Dette vil bli mer utdypet i kapittel 3 og 4, som vil vise hva de enkelte krigsbarna har følt og opplevd på kroppen av å være et krigsbarn i det norske samfunnet. Dette må ses i sammenheng med mangelen på *anerkjennelse* som disse krigsbarna ikke fikk da de vokste opp under og rett etter krigen og hva dette har gjort for utviklingen av personligheten og identiteten.

Kapittel 3: 1979-1999 - Fra stillhet til åpenhet

Fra 1979 og to tiår fremover skjedde det noe som var med på å endre fortellingene om krigsbarnas skjebner her i Norge. Det gikk fra å være helt taust til at det begynte å åpne seg opp rundt temaet. Det hele startet med en NRK-journalist med navn Veslemøy Kjendsli. Som tidligere nevnt hadde hun et innslag i radio om «tyskerjentene» og interneringsleirene. Ut fra dette bestemte hun seg for å skrive om krigsbarna. Dette ble til boka *Skammens barn* publisert i 1986. I Sverige hadde det blitt utgitt en bok i 1979 om et krigsbarn med tittelen *Liten Ida* av Marit Paulsen. Denne ble oversatt på norsk i 1981 og filmdramatisert i samme år. Jeg har valgt å lese den norske utgaven av denne boka. Men det var Kjendslis bok som førte til at temaet krigsbarn ble satt i dagens lys i Norge. På grunn av denne boka begynte krigsbarna å tørre å åpne seg opp. Dette medførte at det kom ut en bok til med tittelen *Tyskerungen* skrevet av Emilia Sommer. Mot slutten av 1990-tallet begynte historiker Kåre Olsen å forske på dette temaet som ble til boka *Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre*, som kom i

⁵⁴ Hagen. «*Tid for anerkjennelse*»: 26.

⁵⁵ Bøhn. «*Anerkjennelsens logikk*»: 50.

1998. Disse fortellingene rundt krigsbarna medførte at den norske regjeringen ble koblet inn, siden det ble satt frem ulike påstander om feil behandling og trakassering av krigsbarna. Derfor satte Sosialdepartementet opp et forskning- og granskningsarbeid som ble til en rapport med navnet *Fiendens barn? Undersøkelse av noen sider ved norske myndigheters behandling av tysk-norske krigsbarn etter andre verdenskrig* i 1999. Til slutt vil jeg ha en analysedel der jeg vil diskutere hva jeg har funnet ut fra denne perioden. Jeg vil se på om begrepene fra teoriene mine har blitt brukt og se på om dette har noe betydning av krigsbarnas fortellinger. I tillegg vil se jeg om det er nye narrativer som dukker opp.

3.1 Biografi

Skammens barn – Veslemøy Kjendsli – 1986

Veslemøy Kjendsli er en norsk journalist og forfatter. Som nevnt tidligere jobbet Kjendsli med det tabubelagte temaet «tyskerjenter». Dette førte henne på sporet til krigsbarn som skulle bli hennes tema i boka *Skammens barn*.⁵⁶ Arbeidet og at hun utga en bok med temaet, medførte at hun ble tildelt Narvesenprisen.⁵⁷ Denne prisen ble sett på noe som det høyeste en journalist kunne få i denne perioden.⁵⁸

Skammens barn er en biografi som bygger på en sann historie om en spesiell skjebne som skildrer et liv av tap av *minner*, en person som ikke vet hvem hun egentlig er og kampen for retten til å kjenne sin egen identitet. Som vi får inntrykk i boka, møtte Kjendsli dette krigsbarnet som denne boka handler om og de begynte en leting om hennes liv og identitet. Denne letingen besto av ulike telefonsamtaler til personer som hadde muligens noe med dette å gjøre, timevis på biblioteker for å lete etter svar i aviser fra 1945 til 1947 og et møte på Riksarkivet i Oslo.⁵⁹ Her blir leserne innviet i krigsbarnet Turids opplevelser, påførte lidelser og hennes mimring tilbake til det hun husker av sitt liv. Boka forteller om *glemsel*, en indre kamp om hvem en er og hvordan det var å være et «skammens barn». Skildringene om hennes liv vekslet mellom fortellinger om barndommen, ungdomsårene og da Turid var voksen.

⁵⁶ Kjendsli. *Skammens barn*.

⁵⁷ Wikipedia. «*Veslemøy Kjendsli*.» Hentet frem 18.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Veslemøy_Kjendsli.

⁵⁸ Wikipedia. «*Narvesenprisen*.» Hentet frem 18.mars 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Narvesenprisen>.

⁵⁹ Kjendsli. *Skammens barn*: 33ff.

I begynnelsen av boka får vi vite at en jente blir dratt bort fra sin familie i Tyskland til Norge i februar 1948.⁶⁰ Det viste seg at denne jenta var et norsk krigsbarn med navn Turid, og ikke Elke som hun trodde hun het. Turid kom til Tyskland i 1944, som 2-åring og bodde der til hun var 6 år. Da Turid ble voksen, søkte hun i Lebensbornsarkivene for å finne mer ut om seg selv. Det hun visste fra før var at hun hadde en norsk mor og tysk far. Hun husket heller ikke noe om de fem første leveårene sine og har heller ingen synlige beviser fra de årene, som for eksempel bilder. På veien til sannheten, møtte hun problemer hos Riksarkivet, som hadde strenge krav og hun måtte fylle ut masse dokumenter. Denne lange jakten på å finne ut om seg selv, har vært preget av oppgitthet og motløshet.⁶¹ Da hun ble 21 år ble hun myndig og kunne lete etter svar som kunne fortelle noe om fortiden. Turid har *minner* at da hun gikk på skolen, fikk hun kallenavn som «lausunge», «tyskerunge», og «tøs», men forstod ikke hva som lå i disse begrepene da. Gjennom oppveksten var det ingen som svarte Turid når hun spurte om sitt opphav.⁶² Noe av sannheten kom frem da hun var 13 år. Da fortalte «foreldrene» hennes at hun var adoptert. Dette førte til at Turid skjønnte bedre på hvorfor oppveksten var slik den var. Turid fikk kun vite at hun hadde en tysk far som var soldat. Ungdomstiden innebar kringling, konfrontasjoner og uro, som førte til at hun ble uønsket av adoptivforeldrene.⁶³ En onkel av henne visste en del om Turid, men han hadde kvittet seg med alle dokumentene. Da han døde, tok han med seg sannheten i graven.⁶⁴

All denne søken etter foreldrene sine har ført som Turid sier, at hun bærer en maske.⁶⁵ Hun møtte en mur av taushet.⁶⁶ Under letingen etter seg selv, fikk hun vite at hun hadde bodd i Tyskland da hun var 2 til 6 år og het Elke Schneider.⁶⁷ Turid fikk vite i dokumentasjon fra Riksarkivet, at moren ikke kunne ta seg av Turid og ga henne bort til Lebensborn.⁶⁸ Etter å ha lest dokumentene om seg selv, føler Turid seg som en pakke og ikke et menneske.⁶⁹

I denne boka skrev Kjendsli at tyske pleie- og adoptivforeldre som hadde mistet adoptivbarna da de ble hentet tilbake til Norge, oppsøkte norske myndigheter for å få dem tilbake. Dette

⁶⁰ Kjendsli. *Skammens barn*: 7.

⁶¹ Kjendsli. *Skammens barn*: 11f.

⁶² Kjendsli. *Skammens barn*: 15f.

⁶³ Kjendsli. *Skammens barn*: 18f.

⁶⁴ Kjendsli. *Skammens barn*: 22.

⁶⁵ Kjendsli. *Skammens barn*: 26.

⁶⁶ Kjendsli. *Skammens barn*: 29.

⁶⁷ Kjendsli. *Skammens barn*: 41ff.

⁶⁸ Kjendsli. *Skammens barn*: 47ff.

⁶⁹ Kjendsli. *Skammens barn*: 55.

viste at disse barna var elsket og savnet.⁷⁰ Turids beretning om dette var et godt eksempel, og i dokumentene hennes lå det opplysninger at noen hadde prøvd å lete etter henne i 10 måneder.⁷¹ Turid med hjelp av journalisten fikk møte pleieforeldrene i Tyskland etter 37 år.⁷² Dette ble emosjonelt for alle parter.⁷³ I bokas slutt fikk Turid vite at faren levde, men ville ikke ha kontakt med henne.⁷⁴

Videre sies det at disse krigsbarna ble sett på som eiendom fra tyskernes side. Men fra det norske samfunnet ble krigsbarna et bevis på «tyskerjentenes» svik og dermed ble de forbundet med skam.⁷⁵ Kjendsli beskrev videre at barna fikk lide for det moren hadde gjort. Hun skrev også at barna ble kalt «nazifrø» og «arvesynd». Kjendsli viste til innstillingen til Krigsbarnutvalget som kom ut høsten 1945, som dokumenterte at det eksisterte en fiendtlig holdning overfor «tyskerjentene» og dette så man ble overført til krigsbarna.⁷⁶

På søket etter sine røtter med hjelp av Kjendsli og da fortellingen til Turid ble utgitt, oppdaget de at Turid ikke var alene som et krigsbarn her i Norge.⁷⁷ I tillegg til Turids skjebne, fikk vi fortellinger om andre krigsbarns liv med vonde *minner*. For eksempel historien til krigsbarnet Olaf. Den dagen moren ble overfalt og skamklipt, er et *minne* han *aldri ville glemme*. Som han sa selv: «*bildet har brent seg fast i meg for alltid*».⁷⁸ Denne hendelsen har preget hans oppvekst med at det ble et liv der han ble utsatt for fysiske overgrep, mobbing, og ydmykelser som førte til at han prøvde å være usynlig. Olaf ville bare *bli godtatt* som et menneske og *en del av de andre* barna. Krigsbarnet Tom hadde også *minner* som viste en vond oppvekst. Han ble utsatt for mobbing og trakassering av elever og læreren gjorde ikke noe for å hindre dette. Tom fikk en kronisk skade i hodet etter at elever holdt på å drukne ham. Dette medførte at han utviklet en angstlidelse for vann. Etter dette har vann blitt et objekt som fikk han til å alltid huske tilbake til denne hendelsen. Laila var et krigsbarn til som hadde fått kjenne det på kroppen av det å være et krigsbarn. Moren var flink til å sy, som gjorde at Laila var alltid velkledd. Hun kunne huske tilbake til en hendelse der noen voksne dro av henne den fine kåpen og dyttet denne i en bøtte med tjære. Som Laila sa selv var grunnen til angrepet at hun

⁷⁰ Kjendsli. *Skammens barn*: 79.

⁷¹ Kjendsli. *Skammens barn*: 57ff.

⁷² Kjendsli. *Skammens barn*: 92f.

⁷³ Kjendsli. *Skammens barn*: 100.

⁷⁴ Kjendsli. *Skammens barn*: 121.

⁷⁵ Kjendsli. *Skammens barn*: 51.

⁷⁶ Kjendsli. *Skammens barn*: 111f.

⁷⁷ Kjendsli. *Skammens barn*: 34ff.

⁷⁸ Kjendsli. *Skammens barn*: 109.

var en «tyskerunge» og disse skulle ikke ha fine klær. Hun hadde også opplevd at voksne hadde lugget av henne håret, som medførte at en gruppe mennesker blir som «et objekt» der hun minnes tilbake og får angst og blir redd.⁷⁹ Et annet eksempel på hvordan krigsbarn opplevde sin situasjon, var eksempelet om Jon. Da Jon og familien skulle spise en julemiddag hos foreldrene til morens nye ektefelle, fikk han kjenne på det å være et krigsbarn og det å være annerledes. Disse «besteforeldrene» behandlet han som om han var uren og skitten.⁸⁰

3.2 Selvbiografier

Den første selvbiografien jeg skal ta for meg er *Liten Ida*, skrevet av Marit Paulsen. Boka *Liten Ida* handler mye om det Paulsen opplevde da hun var liten. Siden det er Paulsen som har skrevet og utgitt boka, har jeg valgt å tolke boka i sjangeren selvbiografi. Deretter vil jeg ta for meg filmen med samme tittel, som bygger på boka for å sammenligne om vi ser forskjeller i skildringene. Deretter vil jeg ta for meg den siste selvbiografien i denne perioden, som er *Tyskerungen* av «Emilia Sommer».

***Liten Ida* – Marit Paulsen – 1979/ 1981**

Liten Ida er den første selvbiografien jeg vil ta for meg. Denne er skrevet av Marit Paulsen i 1979 på svensk, og ble oversatt til norsk i 1981. Marit Paulsen er en svensk forfatter og politiker. Paulsen ble født i Norge 24.november 1939 og flyttet til Sverige på 60-tallet.⁸¹ Under et svensk sommerprogram i radio 17.juli 2016, fortalte Paulsen at personer oppfattet henne som en «tøff kjerring» og at hun var «kjerringen mot strømmen».⁸² Men hun oppfattet seg selv som feig. Paulsen fortalte at barndommen hennes i Norge var preget av tragedier. Hun minnes at de voksne var bråkete, voldelige og at hun var redd da hun var et barn. Som 5-årig husket hun at hun var alltid sulten og mager. Hun drømte og fantaserte om at det skulle bli fred og tilgang på nok mat. Paulsen reagerte på hvordan det norske samfunnet behandlet barn med tyske fedre. Paulsen skildret videre at hun hadde flere søsken som jobbet for tyskerne og hennes mor elsket en tysker. Hun var egentlig norsk siden hun hadde foreldre som var fra Norge, men Paulsen opplevde at personer spyttet på henne og at hun ble mentalt påvirket. Dette var på grunn av at moren ble stemplet som en «tyskertøs» siden hun hadde en tysk elsker som var en offiser fra okkupasjonsstyrkene. I en alder av 10-12 år leste Paulsen

⁷⁹ Kjendsli. *Skammens barn*: 113f.

⁸⁰ Kjendsli. *Skammens barn*: 116.

⁸¹ Wikipedia. «*Marit Paulsen*.» 2020. Hentet frem 10.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Marit_Paulsen.

⁸² Sverigeradio. *Marit Paulsen*. 2016. Hentet frem 10.mars 2022 fra <https://sverigeradio.se/avsnitt/747948>.

også i bøker om hva Lebensborn og de tyske høyerestående soldatene hadde gjort mot menneskene, som medførte at hun forsto hvorfor samfunnet behandlet henne med hat og forakt. Alt Paulsen hadde opplevd, har gjort at hun så viktigheten at menneskene skal vise ansvar overfor hverandre. Frihet, samhold og trygghet er andre faktorer hun mente kan være viktige for å vise at man som menneske respekterte og aksepterte mangfoldet.⁸³

Paulsen var den første som skildret et «norsk krigsbarn» som ble utsatt for hets i fra nærmiljøet under okkupasjonsårene. I utgangpunktet var ikke Paulsen et krigsbarn, men hun ble regnet som et og fikk kjenne på det å være et uønsket krigsbarn. Da kan man oppfatte at denne boka er viktig fordi den er noe av det første som har løftet opp et skamfullt tema om krigsbarna, og har vært med på å trekke dem ut fra *glemselen*. Paulsens bok har også vært medvirkende til å sette søkelyset på hvordan krigsbarna hadde det og hvordan samfunnet behandlet dem.

Vi kan spørre oss hvorfor denne boka ble først utgitt i Sverige. Kan det ha noe med at Sverige var et nøytralt land under 2.verdenskrig, og at vedkommende kritiserte det norske samfunnet for å ha utøvet vold, overgrep og trakassering mot små uskyldige barn? Var det kanskje derfor det var lettere å skrive boka og få den utgitt gjennom et forlag i et annet land? For vi vet ut fra ny kunnskap at da denne boka ble utgitt, var det helt stille om disse krigsbarn her i Norge.

I begynnelsen av boka blir vi introdusert at det handler om et barn som har en streng oppvekst og ble utsatt for trusler og vold av besteforeldrene sine med at hun måtte oppføre seg fint, siden hun bodde hos dem. Disse truslene medførte at hun fikk problemer med å sove. Ida tok toget sammen med broren for å treffe moren sin igjen.⁸⁴ Da Ida og broren har kommet seg til moren, spør Ida etter den nye faren. Moren bodde i en liten kystbygd, oppe i nord, der hun leide et rom, ett kott og en matbod. I huset bodde det også andre kvinner. Disse fikk ikke barna ha kontakt med. Ida hadde flere søsken som enten bodde i Tyskland og noen var døde. Vi får vite at den norske faren var død og moren laget mat til de tyske soldatene, som var stasjonert på stedet der de bodde.⁸⁵

⁸³ Ibid.

⁸⁴ Paulsen. *Liten Ida*: 5ff.

⁸⁵ Paulsen. *Liten Ida*: 14ff.

Ida var en ensom jente fordi hun var mye alene. En dag ble Ida vitne til en voldshendelse av at soldatene mishandlet en fange. Dette fikk hun beskjed om at hun måtte *glemme* at hun hadde sett ellers ville det skje noe ille med Ida. Under lek med dukken sin var det en annen jente som får Ida til å føle seg skamfull. Moren til den andre jenta kom og var hyggelig, helt til hun fant ut hvem Ida var. Ida gikk hjem. Der konfronterte hun broren med at moren deres var en angiver. Konsekvensen av det verbale utsagnet medførte at broren slo henne i ansiktet.⁸⁶

Det kom et bombeangrep som førte til at beboerne på øya måtte søke tilflukt. Her så man et tydelig skille på hvem som hadde noe med tyskerne å gjøre og de som stod på den «rette siden». Ida følte at det var noe som ikke stemte. Ida ble kjent med Reija som gjør at Ida får svar på mye som hun lurer på. Reija fant ut hvem Ida var datter av og begynte å kalle henne for «jævla tyskerunge». Hun sa at moren til Ida var en angiver og en «tyskerhore».

Ida konfronterte moren sin på jobben hennes med at fangene ble slått og moren ga henne en ørefik. Da moren kom hjem fra arbeidet, straffet hun Ida med bjørkeriset. Vi får vite at moren kalte Ida for en «håpløs unge».⁸⁷

I boka får vi vite at Ida og broren ble utstøtt da de skulle få tak i melk og egg en dag. Dette var på grunn av at de ble gjenkjent som barnene til «hun sørfra» og fikk derfor ikke kjøpe av denne bondegården. Men de fikk kjøpe dette hos en annen kvinne på en annen gård. Ida overførte morens straff og utskjelling over til dukken hennes, Poppe.⁸⁸

Utover i boken forteller Paulsen at moren og Ida skulle få besøk av kjæresten til moren. Da Ida fikk møte den nye mannen i morens liv, fikk hun oppmerksomhet og omsorg fra han. Hun oppdaget mannens uniform og ble påminnet om fangene som ble slått av tyskerne. Dette påvirket nattesøvnen. Moren ble irritert og ville sende Ida bort. Ida så på søsknene som vellykket, men hun selv var bare et «tyskerbarn» og som en krisevare. Ida lengtet etter fred for hun håpet at når den kom, skulle alt bli godt igjen.⁸⁹ Ida overhørte en natt at moren og den nye faren snakket om evakueringen av Ida. De skulle betale en dame som skulle passe på Ida. Ida ble hysterisk og den nye faren lovet at han skulle sørge for at damen som skulle passe Ida

⁸⁶ Paulsen. *Liten Ida*: 22ff.

⁸⁷ Paulsen. *Liten Ida*: 30ff.

⁸⁸ Paulsen. *Liten Ida*: 49ff.

⁸⁹ Paulsen. *Liten Ida*: 88f.

skulle være snill. Ida ble vitne til at disse hadde samleie og en annen mann var til stede og så på. Han oppdaget Ida, gikk bort til henne og prøvde å forgripe seg på henne.⁹⁰

Damen som hentet Ida, het Mella. På ferjen til dit de skulle, var det noen som spurte damen hvem jenta var. Hun svarte at det var «tyskerhoras unge».⁹¹ De kom seg til huset til Mella, der mannen og 3 sønner bodde. Her fikk Ida sove sammen med pleiemor Mella hver natt, ble fortalt historier, tatt vare på og fikk nok med mat.⁹² Mella hadde alltid med seg Ida. Selv om mannen ikke alltid viste at han brydde seg om Ida, får vi inntrykk av det gjennom handlinger at han hadde troen på at Ida kom til å bli noe. En dag Ida var ute og lekte, fikk mannen øye på henne og ble med på leken.

En dag ønsket moren at Ida skulle komme hjem en tur. Ida reiste til moren alene. Da ferja ankom hjemstedet var det en mann som smilte til henne og skulle ha henne med seg. Ida ble med der hun nesten ble forgrepet på, men hun klarte å løpe fra. Ida ble kalt for «kjævla horunge» og fikk høre at «*en slik en som du kan nok mer enn som så*». Dette rystet Ida, men hun forsonet seg etter hvert med at det var bare slik.⁹³ Ida var ikke lenge hjemme før hun reiste tilbake til Mella og familien på grunn av krangling mellom moren og søsteren.⁹⁴

I slutten av boka har freden komt og mannen i huset forlangte at Ida måtte tilbake til moren sin. Moren ble hentet av 3 soldater og Ida ble alene. Helt i slutten beskrives det at Norge var fritt og feiret med 17.mai og Ida pyntet seg med en fin kjole og norske flagg rundt halsen. For Idas del har hun ikke *minner* fra en slik dag, ser det ut som. Da hun gikk ut, traff hun kvinnen fra søndagsskolen. Kvinnen tok tak i Ida og slo henne til hun falt om. Hun røsket også bort flaggremsen. Ida husket ikke at hun hadde kommet hjem til seg selv nede i kjelleren. Hun blødde, hadde løse tenner og hun hørte korpsmusikk. Det var den freden.⁹⁵ Man kan nesten tro at synet på Ida og de norske flaggene rundt halsen hennes, ble for mye for kvinnen som utførte volden mot Ida på selveste nasjonaldagen. Ida var jo «tyskerhoras» datter og alt som hadde med tysk var forbundet med fiendtlighet og skam. Dermed ble ikke Ida oppfattet som en god, norsk medborger og ble heller ikke akseptert for det.

⁹⁰ Paulsen. *Liten Ida*: 83ff.

⁹¹ Paulsen. *Liten Ida*: 91.

⁹² Paulsen. *Liten Ida*: 102ff.

⁹³ Paulsen. *Liten Ida*: 110ff.

⁹⁴ Paulsen. *Liten Ida*: 125ff.

⁹⁵ Paulsen. *Liten Ida*: 160ff.

Filmen *Liten Ida* - 1981

Liten Ida er en film som går under betegnelsen drama og er en norsk-svensk produksjon.

Filmen er basert på boka til Marit Paulsen med samme tittel og hadde premiere i 1981.

Paulsen sammen med regissøren Laila Mikkelsen skrev manuset til filmen. Handlingen som fant sted i filmen, var fra en liten bygd i Nord-Norge. Som vi ser ut fra tittelen på filmen og boka, er hovedpersonen ei liten jente med navn Ida.⁹⁶

I filmen ble vi kjent med Ida som ble avvist av de andre barna når hun vil leke med dem. Her får vi et klipp som viste hvordan en mor kom og hentet de andre barna og sa at de ikke måtte være med Ida. Senere i filmen var hun til stede der voksne snakket om at moren hennes var en «tyskerhore». Under en kirkelig tilstelning forsvant de andre barna bort fra henne. Ida ble kjent med ei eldre jente som het Reija. Reija fikk vite at Ida var barnet til ei som jobbet for tyskerne og dermed ble hun småfrekk mot henne. Filmen skildret Idas spørrende vesen da hun konfronterte moren sin at hun hadde sett de tyske soldatene slå fangene. Moren reagerte og straffet henne med å gi henne ris. Ida tok deretter og straffet dukken sin. Filmen fortsetter å vise at moren fikk besøk av en tysk offiser, som hadde med gaver til både Ida og moren. Han ga henne en skikkelig dukke som hun hadde alltid ønsket seg, men Ida klarte ikke å vise at hun var glad for gaven. Dette hadde sammenheng med at hun forbandt offiserens soldathatt med noe vondt. Ida ble senere vitne til fanger som ble mishandlet og dette førte til at hun fikk mareritt. Moren reagerte med at hun betalte noen og sendte Ida bort. En dag fikk Ida et brev at moren ønsket henne på besøk, siden søsteren hadde kommet på besøk fra Tyskland. Det var ikke bare en gjensynsglede, men det utviklet seg til å bli en krangel mellom de to voksne kvinnene. Mot slutten av filmen ser vi at freden var kommet til landet og at det var glede i huset. Familien der lille Ida oppholdt seg hos, ville mannen i huset ha henne bort fortest mulig, men kvinnen var redd for hva som vil skje med Ida når hun gikk tilbake til moren. Ida kom hjem igjen og ble vitne til at moren ble tvangsklippet og ført bort. Helt på slutten får vi ta del i 17.mai-feiringen der Ida var glad og hadde pyntet seg med det norske flagget rundt halsen. Her ble vi seere vitne til at en kvinne klasket til Ida i ansiktet og rev av flaggremsen som Ida hadde rundt halsen. I neste øyeblikk var Ida hjemme og gråt. Vi hører i bakgrunnen barn og nasjonalsangen. Ida vasket ansiktet sitt og en ser at ansiktsuttrykket ble annerledes.⁹⁷

⁹⁶ Wikipedia. «*Liten Ida*.» 2021. Hentet 5.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Liten_Ida.

⁹⁷ Harald Ohrvik (produser) & Laila Mikkelsen (regissør). «*Liten Ida*». (DVD). Norsk Film AS og Svenska Filminstitutet. Norge/Sverige. 1981.

Filmen viser hvordan det var å bo i Norge under okkupasjonen under 2.verdenskrig. Skildringene kan oppfattes at man ser hverdagslivet i Norge under disse årene gjennom barnet Idas øyne og hennes perspektiv. Måten Ida ble behandlet på av både barn og voksne kan skyldes at moren var en «tyskertøs». Da kan man oppfatte at filmen viser hvilke fordommer som eksisterte i samfunnet den gang mot «tyskerjenter» og krigsbarna. Man kan si at filmen gjenspeiler noe av grusomhetene som fant sted og at man ser at det var to sider i krigen. Filmen viser en mørk side av krigshistorien, med sannheter som har vært skjult og *glemt*.

Sammenligning av boka og filmen

Hvis man skal sammenligne boka med filmen, ser vi at det er forskjeller. I boka blir det skildret mer voldelige hendelser både av fysisk, psykisk og av seksuell art. Her vil jeg presisere at bøker ofte har skildringer som er mer voldeligere enn i filmer. Dette kan også ha med publikum som ser på filmen å gjøre, siden for voldelige scener kan virke støttende. Her er det samlet noen eksempler for å sammenligne. I boka får vi lese om flere overgrepsscener, som vi ikke får se i filmen i det hele tatt. Et annet eksempel er på slutten av boka, der vi får beskrevet at Ida blir slått opptil flere ganger av en kvinne. I filmen er denne scenen nedjustert til at Ida blir klasket til i ansiktet. Hvis vi skal tenke oss noen grunner til hvorfor disse scenene er beskrevet forskjellig eller ikke tatt med, kan skyldes hendelsene beskriver ting som er tabubelagt som for eksempel sex-scenene og overgrep. Voldsepisoden med kvinnen kan også vise hvilket hat som eksisterte i samfunnet overfor krigsbarna. Det er spesielt når man kan lese at dette var en kvinne som utførte denne volden mot et lite barn. Krigsbarn opplevde som oftest at de var alene, ensomme og var utstøtt av både barn og voksne. Dette ser man både i boka og i filmen. Ida hadde ingen venner og det var ingen som ville leke med henne.

***Tyskerungen* - Emilia Sommer - 1990**

Selvbiografien *Tyskerungen* er litt spesiell siden den er skrevet under aliaset Emilia Sommer. Denne boka inneholder også fortellinger som kan være sjokkerende når man leser boka. Forfatteren har selv uttalt seg i forordet at hun skrev boka slik, fordi hun ville at boka skulle nå ut til alle. Hadde hun brukt sitt eget navn, regnet hun med at hun kunne blitt enda verre behandlet av innbyggerne på stedet. Dette fordi handlingen i boka omhandler hennes barndom i en kystbygd preget av et sterkt tyskerhat. Selv om noen hadde brakt temaet ut i det offentlige rom, kan det ha vært vanskelig å blottlegge seg med det å fortelle om sin oppvekst.

Forfatteren har også beskrevet at hun opplevde skam, det å føle seg annerledes, ikke verdifull og at hun ikke visste helt hvem hun var. Hun har beskrevet noe av dette som om at hun har levd i en bevisstløs tilstand og godtatt at mennesker har mishandlet og trakassert henne. Forfatteren sa at *minnene* fra fortiden har fulgt etter henne som en skygge og har påvirket hele eksistensen hennes. Dette har ført til at hun har blitt psykisk syk. Denne fortellingen strekker seg fra barndom og gjennom ungdomsårene. Hennes livshistorie om hvordan det var å være et krigsbarn, fortelles i 1.person.

I begynnelsen av boka beskriver Sommer hvordan hun vokste opp i en bygd der bygdefolkene gjorde henne urett. Moren ble gravid i 1941 og faren som var en tysk soldat nektet farskapet, siden han var allerede gift. Bestemoren skrev barnet inn i kirkeboken. Dette kan skyldes at familien forbandt denne graviditeten med skam og ville skjule identiteten til et krigsbarn. Denne jenta ble gitt til en pleiefamilie mot penger. Graviditeter og barn som ble født med tysk far var forbundet med skam, forteller forfatteren.⁹⁸

Boka skildrer en ensom jente som var forlatt og overlatt til seg selv og hun oppfattet seg selv som mislykket.⁹⁹ I boka får vi lese om ulike episoder med vold som for eksempel at Emilia ble ofte innestengt på et rom der hun fikk bank fra pleiefaren som resulterte i synlige blåmerker, og blødende sår. Denne mishandlingen ble bare verre etter hvert som tiden gikk.¹⁰⁰ En gang ble hun så hardt skadet på grunn av pleiefaren slo henne i hodet, som resulterte at hun fikk blødning fra ørene og ble svært dårlig. Da Emilia ble voksen fikk hun konstatert at den tidligere straffen fra pleiefaren, hadde gjort at hun ble døv på det ene øret.¹⁰¹ Hun opplevde også å bli stengt inne i en kasse sammen med et annet barn av tre voksne menn. Emilia følte at det var hun som var skyld i denne hendelsen og ville ikke ut av kassen, da det kom mennesker for å hjelpe barna ut. Da freden kom i 1945, skulle dette være en gledens tid. For Emilia ble dette et mareritt.¹⁰² I bygda ble hun kalt for «tyskersvin» og når hun var i en butikk, reagerte andre kunder at hun ble ekspedert og ønsket at den ansatte skulle nekte henne å handle. Det var også mennesker som sa at hun burde ha vært sendt til Tyskland for å bli gasset, slik som tyskerne gjorde mot jødene.¹⁰³ Hun var også uønsket i kirken.¹⁰⁴

⁹⁸ Sommer. *Tyskerungen*: 5ff.

⁹⁹ Sommer. *Tyskerungen*: 11ff.

¹⁰⁰ Sommer. *Tyskerungen*: 14, 17.

¹⁰¹ Sommer. *Tyskerungen*: 31f.

¹⁰² Sommer. *Tyskerungen*: 20.

¹⁰³ Sommer. *Tyskerungen*: 22f.

¹⁰⁴ Sommer. *Tyskerungen*: 28.

Det var svært få mennesker som Sommer kan beskrive som var snille mot henne. De hun nevner var legen, en kvinne med navn Ragna og noen danske fiskere som hun hadde møtt en dag nede på havnen da hun var et barn.¹⁰⁵ I boka var det noen menn som kastet henne på sjøen, der hun nesten druknet. Legen ville at pleieforeldrene skulle anmelde «nesten-drukningsepisoden», men denne ble trukket tilbake etter en liten stund.¹⁰⁶ Når det kom til skolesituasjonen fortelles det at hun ble regelmessig mobbet og trakassert av elever og en lærer.¹⁰⁷ På skolen var det foreldre av andre elever, som ønsket at Emilia skulle utvises fra skolen, på grunn av de var redde for at hun kunne påføre de andre barna skader.¹⁰⁸ Emilia ble dessuten overfalt av tre menn og de merket henne med et hakekors med en spiker i pannen. De prøvde også å voldta henne, men de ble stoppet av en kvinne som kom.¹⁰⁹ Men når vi leser videre i boka, var det en gutt som voldtok henne.¹¹⁰

Emilia ville finne sin biologiske far i Tyskland, og reiste av gårde. På veien møtte hun en ny overgriper, som ble besatt av henne.¹¹¹ Resultatet var at hun flyktet og litt senere kom hun til Oslo.¹¹² Det var her hun traff sin biologiske mor.¹¹³ Etter dette var Emilia på vei til Tyskland. På veien til Tyskland opplevde hun farer og at hun måtte forsvare seg på liv og død. Ellers var turen preget av sykdom, smerter, og jakt etter penger og mat.¹¹⁴ I Tyskland opplevde hun et ødelagt land. Det gikk ikke lenge før hun ble arrestert. Dette medførte til at hun ble hjemsendt til Norge igjen.¹¹⁵ Da hun kom hjem, oppsøkte hun en sigøynerleir for å få hjelp, fordi hun ville ikke hjem til pleieforeldrene. Hun ga ikke opp, noe som førte til en ny tur til Tyskland. Her ble hun hjemsendt atter en gang. Det hele sluttet med at hun fikk vite at hennes tyske far levde ikke lenger, men ingen visste hvor graven hans var.¹¹⁶

Barndommen til Sommer var preget av *kommunikative minner*, der vi får vite at hun mimrer tilbake til fortiden med eksemplene som jeg har nevnt overfor. Dette ser vi via hennes egne minneopplevelser og gjennom *minner* skapt av omgivelsene rundt henne. Boka er preget av

¹⁰⁵ Sommer. *Tyskerungen*: 30ff.

¹⁰⁶ Sommer. *Tyskerungen*: 35ff.

¹⁰⁷ Sommer. *Tyskerungen*: 39f.

¹⁰⁸ Sommer. *Tyskerungen*: 46ff.

¹⁰⁹ Sommer. *Tyskerungen*: 53ff.

¹¹⁰ Sommer. *Tyskerungen*: 87f.

¹¹¹ Sommer. *Tyskerungen*: 111ff.

¹¹² Sommer. *Tyskerungen*: 116ff.

¹¹³ Sommer. *Tyskerungen*: 127.

¹¹⁴ Sommer. *Tyskerungen*: 133ff.

¹¹⁵ Sommer. *Tyskerungen*: 149ff.

¹¹⁶ Sommer. *Tyskerungen*: 160ff.

vonde *minner* fra hennes oppvekst og dette blir beskrevet i teksten hennes. Disse *minnene* hun opplevde har vært så sterke at hun husker de godt til å beskrive de i en bok. Noe annet man kan si her, er at Sommer klarer med sine beskrivelser i boka å vise hva mangel på tilhørighet og solidaritet kan gjøre med et barn.

3.3 Forskning

I denne delen av kapittelet skal jeg presentere forskning om krigsbarna under perioden. I slutten av denne tidsepoken ser man at fagpersoner fattet interesse for temaet, som det har vært en *stillhet* om i lang tid. Da kan man si at forskningen som begynte om disse krigsbarna og deres oppvekt ses på som et historisk øyeblikk, som var med på å endre historien og fortellingene om et tema som har vært forbundet med skam og tabu. I denne anledning vil jeg se på hvordan forskerne har oppfattet hvordan samfunnet og staten møtte krigsbarna på, og hvordan de behandlet dem. Her blir det interessant å se hvordan de bruker begrepene mine fra teoridelen. Her vil jeg starte med Kåre Olsen sin bok *Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre* siden han startet det hele. I tillegg vil jeg presentere antologien *Fiendens barn? Undersøkelse av noen sider ved norske myndigheters behandling av tysk-norske krigsbarn etter andre verdenskrig* som er skrevet av ulike personer, deriblant professor Aslak Syse, statsviter og forfatter Baard Borge, forsker Eva Simonsen, historiker Kåre Olsen, historiker Lars Borgersrud, forsker Per Haave, og statsviter og førsteamanuensis Stein Ugelvik Larsen.

***Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre* - Kåre Olsen – 1998**

Kåre Olsen er en kjent historiker som jobber på Riksarkivet. Olsen fikk et innblikk i hvordan det var å være et krigsbarn, da disse krigsbarna oppsøkte Riksarkivet for å få ut opplysninger om fedrene deres. Dermed ble han interessert i det historiske fenomenet krigsbarn. Som historiker ble Olsen overrasket over hvorfor ingen andre personer hadde forsket eller skrevet noe om krigsbarna tidligere. Etter å ha arbeidet som arkivar med mange av disse spesielle sakene, konkluderte Olsen at det var viktig å få nedskrevet fortellingene og historiene om både «tyskerjentene» som var krigsbarnas mødre og selvsagt deres barn. I 1998 ble disse fortellingene utgitt i boka *Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre*.¹¹⁷ På grunn av hans stilling har Olsen funnet mye av kildematerialet fra Riksarkivet. I tillegg har han brukt arkiver fra utlandet og en del av andre arkiver her i landet. Boka var et resultat av et grundig og et 3 års langt forskningsarbeid. Dessuten har han brukt samtaler med tidligere

¹¹⁷ Olsen. *Krigens barn*.

ansatte ved Abteilung Lebensborn, en representant fra organisasjonen Norges Krigsbarnsforbund, «tyskerjenter» og deres barn. Med bruk av disse samtalene har Olsen fått tilgang på ny og lærerik informasjon.¹¹⁸ Dette har vært med på å belyse temaene enda bedre.

Boka er delt inn i tre hovedkapitler. I den første delen får vi lesere en grundig innføring i hvordan de tyske myndighetene organiserte seg etter angrepet på Norge 9.april 1940. Denne delen blir vi kjent med begrepet «tyskerjenter» som oppstod da norske kvinner forelsket seg i soldatene som ankom landet. Dette medførte at disse forholdene ble tatt på alvor av de tyske militære styringsmaktene grunnet flere forhold. Under krigen var mange land opptatt av rasepolitikk. Tyskerne så at mange av de norske kvinnene var ariske, noe som de verdsatte høyt.¹¹⁹ Når det ble fastslått en graviditet mellom en norsk kvinne og en tysk soldat, ble denne tatt opp på dagsorden til det militære i Tyskland. Dette førte til at de tyske okkupasjontene satte i gang tiltak for å ta vare på disse kvinnene og barna, jfr 1.5. *Krigsbarn født i Norge*. I tillegg blir vi gjort oppmerksom på hvilket syn NS-myndighetene i Norge under 2.verdenskrig hadde på norske krigsbarn, og hvilke konflikter som oppstod mellom norske og tyske myndigheter omkring dette temaet. Olsen redegjør dessuten for hvordan disse parforholdene hadde det under krigen med bekymringer og gleder.¹²⁰

Den andre delen av boka presenterer en tid fra da freden kom til landet og noen år etter. Olsen beskriver hvordan samfunnet i fredstid tenkte og behandlet kvinner som hadde hatt forhold og fått barn med de tyske soldatene under okkupasjonen. Disse tyskerjentene fikk lide for deres forbudte kjærlighet og her ser vi at både samfunnet og det offentlige påfører ulike former for straffer. Olsen prøvde å vise om disse straffene kunne være riktige hvis man skal koble dette opp mot norsk lov. Olsen har også beskrivelser som viser hvordan politikken var i etterkrigstiden, og hvordan de så og behandlet krigsbarna på. Som Olsen konkluderte, hadde politikerne ikke en lett jobb å gjøre i denne perioden. Storsamfunnet ønsket å ta hevn på alt som hadde med tyskerne å gjøre, og dette førte til at «tyskerjentene» og krigsbarna ble en gruppe mennesker, som var uønsket i landet. Derfor ville myndighetene deportere begge disse gruppene ut av Norge.¹²¹

¹¹⁸ Olsen. *Krigens barn*: 11f.

¹¹⁹ Olsen. *Krigens barn*: 75f.

¹²⁰ Olsen. *Krigens barn*: 14f.

¹²¹ Olsen. *Krigens barn*: 354.

Den siste delen analyserer Olsen hvordan det var å være norsk «tyskerjente» og få barn og bli utvist av Norge og bli sendt til et krigsherjet land, som Tyskland var. Vi blir kjent med at en del krigsbarn har stått frem og var aktive i det offentlige rom ved å fortelle sine historier om hvordan det var å være et krigsbarn. Olsen mener at synet og holdningene i samfunnet over flere tiår har endret seg fra å være et aggressivt og hatefullt syn til å bli et positivt syn med sympati på disse gruppene.¹²² På grunn av temaet i masteravhandlingen, har jeg lagt mest vekt på kapittel 2 og 3 i boka hans, siden disse berører temaet krigsbarn.

Da Olsen skrev boka var den tenkt som en veileder hvis man ville forske videre på dette feltet. Det skulle også være en bok for folk med interesse for krigshistorie. Boka var Olsens resultat av det han hadde lest av skriftlig dokumentasjon og gjennom samtaler med personer. Som han også sa selv, kunne det finnes andre sannheter i tillegg til det han hadde prøvd å få frem i denne boka.¹²³

Krigsbarna og tyskerjentene har vært omtalt, men ikke som et eget hovedtema før han tok tak i dette.¹²⁴ En tankevekker her er hvorfor ingen har fattet interesse om å sette søkelyset på og forske på «tyskerjentene» og krigsbarna her i Norge. Gjennom hans tre års lange arbeid som boka presenterer, ser han at mange av hans temaer om disse to gruppene, hadde mangler. For eksempel kunne man forske mer på krigsbarnas oppvekstkår, om overgrepene, feilplasseringer og plasseringer på barnehjem og andre institusjoner.¹²⁵ En del av dette henger sammen med at dette har vært tabubelagt og forbundet med skam og fordommer.

Olsen trakk frem at personer med ledende stillinger innen fagfelt som arvelighetsforskning og helsevesen, hadde et syn og oppfatning på krigsbarna og deres mødre, som kan ha vært med på å bidra til at samfunnet og myndighetene hadde negativ holdning til disse barna. En av disse var psykiater Ørnulf Ødegard. Noen av disse ekspertene stemplet krigsbarna som mindreverdige og defekte fordi de var barn til «tyskerjenter». Alt dette som har blitt nevnt kan være medvirkende at samfunnet og myndighetene fikk et syn som gjorde at disse to gruppene ble utsatt for aggressive atferd og holdninger, hevdet Olsen. Olsen mener at disse krigsbarna

¹²² Olsen. *Krigens barn*: 15.

¹²³ Ibid.

¹²⁴ Olsen. *Krigens barn*: 13.

¹²⁵ Olsen. *Krigens barn*: 451

som ble født her i Norge, hadde det og fikk det annerledes i sammenligning med andre krigsbarna i andre land.¹²⁶

Fiendens barn? Undersøkelse av noen sider ved norske myndigheters behandling av tysk-norske krigsbarn etter andre verdenskrig - Norges forskningsråd - 1999

I denne rapporten angis det at det var flere presseoppslag om krigsbarnas situasjoner. Dette førte til at Høyres Stortingsrepresentant, Bjørn Hernæs fremmet saken i en interpellasjon på Stortinget 3.juni 1998. Sosial- og helsedepartementet ønsket å få svar rundt disse påstandene om offentlig underslag av midler, trakassering og maktovergrep som krigsbarna hadde gått ut i medier som aviser, og at de hadde lidd under dette. Derfor ville Sosial- og helsedepartementet at Norges Forskningsråd skulle utarbeide og gjennomføre en forskningsbasert undersøkelse av aktuelle spørsmål som krigsbarn hadde reist og en kunnskapsstatus om krigsbarnas situasjon i etterkrigstidens Norge. Norges forskningsråd fikk en kort frist på å utarbeide denne rapporten som ble på 113 sider. Svarene på de fire ulike spørsmålene fra Sosial og helsedepartementet måtte være ferdig innen 1.april 1999. Problemstillingene handlet om manglende bidragsinnkreving, krigsfangeerstatning fra Forbundsrepublikken Tyskland, organisert hjemhenting av barn fra Tyskland og ulovlig deportasjon av barn til Tyskland, og til slutt generell oppvekstproblematikk for barn med norsk mor og tysk far og spørsmål om erstatning og moralsk oppreisning.¹²⁷

Det ble oppnevnt en referansegruppe med forskere. De skulle også bruke Bård Borge og Lars Borgerud. Disse to skulle ha ansvaret å finne ut om hvordan det var med kunnskapsstatusen. Referansegruppen bestod av Aslak Syse, Eva Simonsen, Kåre Olsen, Per Haave, og Stein Ugelvik Larsen. Noen av disse forskerne har deretter kommet ut med bøker, som jeg vil nevne senere. Dokumentene som forskerne har jobbet med kommer fra Riksarkivet, organisasjonene Norges Krigsbarnforbund, Aksjon Lebensborn, Landsforeningen Rettferd for Taperne og enkeltpersoner.¹²⁸ Man kan se at flere krigsbarn har tatt kontakt med Forskningsrådet for å komme med opplysninger som kunne hjelpe.

¹²⁶ Olsen. *Krigens barn*: 444ff.

¹²⁷ Norges forskningsråd - *Fiendens barn? Undersøkelse av noen sider ved norske myndigheters behandling av tysk-norske krigsbarn etter andre verdenskrig*. Oslo. 1999: 55f.

¹²⁸ Ibid.

Denne undersøkelsen kunne gi forskerne fakta på hvordan det var å være et krigsbarn og vokse opp. Forskerne bak denne studien rettet kritikk mot tidligere dokumentasjon som lå på Riksarkivet, som de mente var noe mangelfullt.¹²⁹ Dette materialet hadde innhold av sensitiv og personlig karakter, og som var vanskelig å få tilgang på. Forskerne rettet også kritikk på hvorfor systemet ikke hadde dratt dette frem tidligere til overflaten og for å få belyst dette.

En kan dessuten legge merke til at tittelen på rapporten *Fiendens barn?* inneholder et spørsmålstejn. Man kan stille spørsmål om hvorfor forskerne har gjort dette og om dette var en del av et ordspill. Vi vet at disse krigsbarna hadde en far som var en soldat fra okkupasjonsmakten og som hadde gjort en norsk kvinne gravid. Faren ble betegnet som en av Norges fiende. Barna var uønsket under og etter krigen, siden samfunnet hadde en oppfatning at disse barna kunne arve farens egenskaper og bli en fremtidig fiende av Norge. Derfor kan det tenkes at disse barna fikk betegnelsen «fiendens barn». Det store spørsmålet er, er dette riktig? En annen tanke på hvorfor forskerne har brukt denne tittelen, kan være at de ønsket at vi som leser rapporten skal reflektere over hvordan krigsbarna hadde det og om stempelet «fiendens barn» passer til disse barna.

I rapporten konkluderte forskerne med at det fantes 10-12 000 krigsbarn i Norge. Noen av disse barna visste ikke at de var krigsbarn og hadde derfor fått en normal oppvekst. Men likevel kan man si at det var en stor gruppe krigsbarn som hadde hatt en vanskeligere oppvekstsituasjon enn det andre norske medborgere har hatt. Rapporten viste at samfunnet under og etter krigen, godtok at krigsbarna ble utstøtt og trakassert. Grunnen var at samfunnet mente at disse tilhørte feil side og at nordmenn hadde lidd nok under krigen. Derfor gjorde det ikke noe at krigsbarna ikke ble *anerkjent* som nordmenn.¹³⁰ Dermed kan man si at forskningen bekrefter de samme fortellingene som er beskrevet i selvbiografiene, som for eksempel det med utstøtelse og trakassering av krigsbarna.

Forskerne hadde fått brev fra noen krigsbarn som fortalte at de hadde fått føle hvordan nordmenn ga dem en kald og avvisende holdning i Norge. I brevene beskrives det hvordan livene til krigsbarna var preget av trakassering og overgrep fra nærmiljøet fordi de hadde arvet hatet og syndene til mødrene. Dette har vært med på å påvirke deres oppvekst, utvikling og identitet. I brevene fortalte krigsbarna historier om at de ble kalt for «tyskerunge», at en

¹²⁹ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 12f.

¹³⁰ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 18f.

ikke skulle innbille seg at en var noe, og at en var en skam for familien og bygda.¹³¹ Gjennom forskningen har det kommet frem at krigsbarna ble feilbehandlet og at de ikke fikk den hjelpen de skulle ha fra etater og offentlige personer. Som rapporten slo fast, er dette subjektive opplevelser på triste skjebner til disse barna. Vest-Tyskland ville gi en erstatning til borgere i land som hadde lidd under 2.verdenskrig. I kildene som forskerne brukte, forelå det opplysninger at Norge fikk utbetalt millionbeløp som de skulle gi videre og noe av dette skulle tilfalle krigsbarna.¹³² Forskerne gikk gjennom mye kildemateriell og fant ikke grunnlag til at krigsbarna skulle være innlemmet i denne erstatningsordningen fra Tyskland og at det ikke hadde skjedd noen ulovligheter.¹³³ Men det lå mange uklare svar og spørsmål i denne granskningen som førte til en interpellasjon på Stortinget.¹³⁴

Et annet spørsmål forskerne undersøkte var om barnebidrag fra de tyske fedrene ble holdt tilbake. Materiell forskerne har gått gjennom, viste at dette ikke var en lett sak. Dette hadde noe med om barnefar var fra Øst eller Vest-Tyskland. Forskerne fastslo at det skyldes at Norge ikke *anerkjente* Øst-Tyskland og ville ikke samarbeide med dem. Dette medførte at bidragssakene som gjaldt barnefar fra Øst-Tyskland kunne ha vært løst, hvis Norge hadde *anerkjent* Øst-Tyskland som egen stat som de gjorde med Vest-Tyskland.¹³⁵ Når forskerne undersøkte dette, måtte de gå tilbake til gamle lovverk og vurdere sakene ut fra dette. Forskerne så at disse krigsbarna falt uheldig ut. Dette skyldes at det eksisterte en holdning i samfunnet at hvis en fikk slike problemer av økonomisk art, hadde en ofte skyld i dette selv, mente samfunnet. Dermed ble det å søke om sosialhjelp helst noe man unngikk. Når vi reflekterer over dette som er nevnt, kan man kanskje si at når samfunnet hadde en slik holdning over «tyskerjentene» og krigsbarna, *anerkjente* de ikke denne gruppa for at de kunne ha problemer, som de ikke var skyld i selv. Forskningen viste at utover på 50-tallet at Norge endret lov om forskottering. Dette medførte at mødrene kunne søke å få regelmessig utbetalt stønad fra den norske stat, som gjorde at de fikk det bedre økonomisk.¹³⁶

Forskerne har ikke funnet noen bevis på at det har skjedd noe feil behandling eller unnlattelse av utbetaling av barnebidrag. De ønsket å la spørsmålet stå åpent fordi det kunne være enkelt

¹³¹ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 21.

¹³² Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 23f.

¹³³ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 41ff.

¹³⁴ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 23f.

¹³⁵ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 57.

¹³⁶ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?*: 43ff.

tilfeller som forskerne ikke hadde fått undersøkt. Det forskerne fant ut var at den norske stat stoppet inndrivningen av barnebidrag fra den sovjetiske sonen i Øst-Tyskland i 1951. Dette var forskerne kritiske til. Her har forskerne funnet ut at dette påvirket krigsbarna og mødrene deres helt til forskotteringsloven kom i 1957, som tidligere nevnt.¹³⁷

Når forskere gikk inn i saken som omhandlet deportering av norske krigsbarn til Australia i 1945, oppfattet de at myndighetene så på disse barna som et problem som de måtte ha ut av landet. Men hva gikk denne deportasjonen ut på? Australia trengte å få mennesker til å komme og bosette seg for å bygge opp kontinentet. Da de hørte at det var en stor gruppe mennesker som trengte et nytt sted å bo, var australierne interessert. Men fakta omkring dette viste at da australierne fikk vite at dette gjaldt tysk-norske krigsbarn, ville de ikke ha denne gruppen med barn. Dette skyldes fordi at de var redde for at barna kunne utvikle seg til å bli en fiende, siden de hadde tysk blod i seg. Saken ble ikke realitetsbehandlet i Stortinget. Men ut fra dokumentasjon har det vært et møte blant representanter fra norsk side med den australske delegasjonen og som kunne bli oppfattet som en stillegodkjennelse.¹³⁸

Siste kapittelet i rapportens første del tar for seg at krigsbarna hadde falske dåpsattester. Her rettet Norges Krigsbarnforbund kritikk og ba den rette instansen hos regjeringen om å rette opp feilene, slik at krigsbarna ikke led mer overlast. Krigsbarnutvalget kom med et forslag om at en del navn som krigsbarna hadde, måtte endres i 1945. Hvis ikke foresatte eller verge var enige om dette, gikk forslaget ut på at registerførerene måtte melde dette til Justisdepartementet, som måtte gripe inn. Dette kan vise at krigsbarna ikke ble *anerkjente* som nordmenn hvis de hadde tyske navn. Dette forslaget ble aldri lovhjemlet.¹³⁹

I den andre delen av rapporten ønsket forskerne å undersøke krigsbarnas vanskelige oppvekst. Forskerne mente at det var viktig å bruke krigsbarnas egne fortellinger for å få kunnskap om hvordan disse barna faktisk hadde det når de vokste opp. Et annet punkt som forskerne satte fokus på var om man kan se om krigsbarnas vanskelige oppvekst hadde noe med politiske og samfunnsmessige forhold å gjøre. Som forskerne nevnte, kunne det vært en ide å sammenligne gruppen krigsbarn med en annen kontrollgruppe for å få klarere svar om

¹³⁷ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?:* 70f.

¹³⁸ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?:* 76ff.

¹³⁹ Norges forskningsråd, *Fiendens barn?:* 81f.

krigsbarnas oppvekst.¹⁴⁰ Da måtte det komme en ny forskning på dette. I slutten av rapporten sa forskerne at det var fortsatt mye som ikke var forsket på og som burde bli forsket mer på som for eksempel utsending av barn fra Norge og selve henting av krigsbarn i Tyskland.

Denne rapporten skiller seg ut fra det andre materialet i denne tidsperioden, fordi den viser at politikerne måtte ta tak i påstandene som sto i avisoppslagene. Dette var for å bekrefte eller avkrefte påstandene. Men forskerne fant ut at mye av det som har stått i media, er ikke helt riktig når de har gått gjennom dokumentasjon.

3.4 Analysering av årene fra 1979 til 1999

Når jeg skal analysere denne perioden, vil jeg trekke frem teoribegrepene som jeg har valgt ut i denne masteravhandlingen. Disse begrepene er *minner*, *stillhet* og *glemsel* og *anerkjennelse*. Som tittelen på kapittel 3 forteller oss, var det en *stillhet* om krigsbarna der det plutselig ble en åpenhet om dette tabubelagte temaet i Norge. Da Kjendsli kom ut med boka *Skammens barn* i 1986 gjorde dette noe med krigsbarnas oppfatning av det å være et krigsbarna. Her ser vi at den lange tausheten om et tabubelagt tema, ble brutt ved at noen krigsbarn klarte å stå frem og fortelle om sine *minner* fra da de var barn. Dette var helt nytt i historien og var med på å sette søkelys på en del av krigshistorien, som ingen hadde snakket og skrevet om før. Hvor vanskelig det var å åpne seg om sin livshistorie, kan Sommer vise i sin bok ved at hun skrev under et falskt navn. Et tabubelagt tema som det krigsbarna var, er ikke noe som var lett å snakke om blant mennesker når man går tilbake i tid.

Det skulle gå 12 år etter Kjendslis bok, at historikeren Kåre Olsen fattet sin interesse og arbeidet med sin bok. Olsen ville ta ut krigsbarna fra tausheten og *glemselen* og gi dem en historie. Olsen var den første forskeren som skrev den store empiriske fortellingen om disse krigsbarna og deres mødre. Olsen fortalte at det var ingen historikere som hadde berørt dette temaet og at det var heller ingen forskning på området, før han begynte sin forskning. Hva kan være årsakene til dette? En mulig årsak kan være at man trodde at den tidligere skrevne krigshistorien fra krigens dager var forsket ferdig og at man hadde alle fakta fra den tiden. Krigsbarn var en gruppe mennesker som var skjult, fortrenget og *glemt*. Man snakket ikke om disse barna. En annen årsak for at det ikke ble forsket på krigsbarn, kan være at temaet tilhører en vanskelig historie, som har vært lukket i lang tid. Eller kan det være at forskerne

¹⁴⁰ Norges forskningsråd. *Fiendens barn?»: 95f.*

ikke har våget å fordype seg i dette materialet, for å unngå å støte krigsbarna og gi samfunnet og myndighetene negativ kritikk?

Olsens bidrag sammen med forskningsrapporten *Fiendens barn?* brakte ny kunnskap til fagpersoner og samfunnet. Disse ga også kritikk til norske myndigheter, ved at de belyste hvordan myndighetenes syn og behandling hadde vært på disse krigsbarna og deres mødre under og etter 2.verdenskrig. Man kan undre seg hvordan samfunnet kunne «glemme» 10-12 000 krigsbarn her i Norge. Har dette noe med at dette var et sårbart og skamfullt tema, som ingen snakket om før? Var det på grunn av at vi skulle *glemme* denne delen av historien? Svarene på disse spørsmålene kan ses i sammenheng med *Skammens barn*, at Turid ble møtt med en mur av taushet da hun prøvde å finne sitt opphav. Onkelen hennes hadde tatt all viten om henne, med seg i graven. Dette kan man tenke seg var på grunn av skammen. Noe annet som kunne vise dette, var at krigsbarna møtte hindringer når de skulle finne ut om seg selv. Det samme konkluderte forskerne med at man måtte ha tilgang til all dokumentasjon, det var en lang prosess, noe av dokumentasjonen var mangelfull og noe fikk man rett og slett ikke tilgang på. Her kan man lure på hvorfor krigsbarna eller forskerne ikke fikk tilgang på disse opplysningene. Er det noe i disse mappene som har opplysninger som er sensitive at de kan skade landets sikkerhet? I utgangspunktet skal vel kun disse krigsbarnsmappene inneholde opplysninger om barnet, om moren og deres far.

Disse kildene jeg har brukt i denne perioden, gjengir de samme fortellingene om krigsbarna. Men det er en vesentlig forskjell her. Forskerne gir fortellingen en annen legitimitet enn for eksempel selvbiografiene. Dette har noe med at forskerne bidrar til at vi får ny kunnskap om emnet siden de foretar seg en vitenskapelig redegjøring. Et annet punkt som er viktig her er at vi som leser disse kildene, tenker at det er vanskelig og tro at disse forskerne gjør feil, og dermed må vi tro på det forskerne har konkludert. Dermed blir det en annen tyngde på forskningsmaterialet de har kommet frem til.

Når det kommer til hvem som leser disse ulike kildene, kan vi se at noe er tiltenkt en enkelt målgruppe. For eksempel forskningsmaterialet leser nok de som vil forske på slike temaer, og personer som er spesielt interesserte i dette. Mens derimot når det kommer til selvbiografier og filmer, er de tiltenkt et større publikum. Det er enklere å lese en selvbiografi på cirka 200 sider, som gjengir en persons opplevelser mot en fagbok som inneholder kanskje noe

høyttvarende og tungt lesestoff på 400-500 sider. Da ser man at type sjanger har noe å si på hvor mange mennesker som kan ta i bruk kilden.

Med hjelp av selvbiografiene og forskningen får vi vite hvordan samfunnet behandlet krigsbarna. Vi får dokumentert at volden de ble utsatt for kunne være av alvorlig karakter, og som var en forbrytelse mot dem. Siden krigsbarna ble oppfattet som «fritt vilt» og utsatt for grove handlinger som kan ses i selvbiografiene, gjorde dette noe med krigsbarna og deres oppfatning av seg selv. Dette har noe med identiteten som de skulle utvikle. Som krigsbarna har skrevet til forskerne var at de følte at overgrep, trakassering med mere, har vært med på å påvirke oppveksten, utviklingen og identiteten deres. I selvbiografiene får vi inntrykk at krigsbarna slet med å prøve å finne seg selv, og når de prøvde, ble de bare møtt med motstand. De ble heller ikke *anerkjent* av samfunnet. Dette kan man se på krigsbarnet Olaf i *Skammens barn* som ville bare være *en del av de andre* barna og *bli godtatt*. Turid følte seg som en pakke og ikke et menneske. *Liten Ida* ble sett på som et objekt av mennene som prøvde å forgripe seg på henne. Turid følte også at hun bar en maske som gjorde at hun skjulte hvem hun egentlig var. I *Tyskerungen* følte Sommer at hun måtte skjule sin identitet ved å bruke et pseudonym, for å unngå mer straff og skamfølelse. I forskningen vår vi vite at krigsbarna ble ikke *anerkjent* med tysk navn. Selvbiografiene i denne perioden kan fortelle at de følte seg uønsket, skamfulle og de følte seg annerledes og visste ikke helt hvem de var. De følte seg også utstøtt av andre. Dette kan man også se i forskningsrapporten. Forskningen viste at skammen som mødrene til krigsbarna fikk kjenne på kroppen, ble videreført til barna.

Bøkene kan fortelle oss at *minner* betydde noe. De fleste krigsbarna fortalte at de bar rundt på vonde *minner*. I Toms oppvekst hadde han et eksempel på *kulturelt minne*, ved at vann ble et objekt for nesten-drukningsulykken. I tillegg hadde han den kroniske hodeskaden som også ble en påminnelse om denne hendelsen. For Laila ble en gruppe med mennesker som var samlet, et tegn på fare. Mishandlingen av moren til Olaf var noe som ble brent inn i *minnet* hans. I *Liten Ida* hadde Ida mareritt om soldatene som mishandlet fangene. Soldathatten til den tyske kjæresten til moren, ble et objekt som *minnet* henne på hva disse tyskerne gjorde med fangene.

Et narrativ i disse fortellingene i selvbiografiene var at det fantes noe lysglimt i deres historier. Stort sett får vi vite vonde hendelser, men det finnes noen personer i krigsbarnas liv

som var med på å vise dem nærhet, kjærlighet, omsorg og at noen brydde seg om dem. Disse menneskene *anerkjente* at disse krigsbarna var et barn, at de var verdt noe og at de var ønsket. I *Skammens barn* hadde vi de tyske pleieforeldrene som brydde seg om Turid og som lette etter henne. I *Tyskerungen* var det legen, kvinnen Ragna, de danske fiskerne som passet på henne da hun kom ned som et lite barn ved havna, de to hun traff under sin farefulle reise på leting etter sin far, og personene i sigøynerleiren. I både filmen og i boka *Liten Ida* var det pleiemoren Mella og mannen hennes. Men også den nye tyske kjæresten til moren til Ida, viste omtanke.

Denne tidsepoken 1979 til 1999 viste et narrativ som avslørte og brakte til synligheten historiene om krigsbarna. Denne avdekker også at det fantet noe skjult i norsk historieskriving. Et annet narrativ her er at denne perioden avslører at disse krigsbarna ble stemplet som krigsbarn under og etter krigen med alt det negative som det medførte. Man fikk stempelet krigsbarn hvis vedkommende hadde en far fra okkupasjonsmakten. Men også hvis vedkommende hadde norske foreldre, men moren hadde funnet seg en mann eller elsker fra den tyske siden i ettertid. Dette kan man se i *Liten Ida*, som hadde norske foreldre, men moren hadde funnet seg en ny tysk elske etter mannens død. Dette forteller også forfatteren av denne boka, Marit Paulsen at hun fikk oppleve.

På grunn av selvbiografiene og forskningen som begynte, førte dette til at et enda nytt narrativ kom til i fortellingene om krigsbarna. Dette var at politikerne ble innblandet. En tanke her er at hvis ikke noen av krigsbarna hadde tørt å åpne opp om sine fortellinger, tror jeg ikke at vi hadde sett at historien om krigsbarna hadde blitt endret. Alle forskerne i denne perioden var enige at det krevde mer forskning for å kunne gå inn i dybden, for å finne gode svar på de emnene de ikke hadde fått belyst godt. Her måtte man utvikle nye metoder og teknikker for å finne ut mer om krigsbarna. Denne perioden synliggjør at denne store gruppen med krigsbarna hadde blitt *glemt* i offentligheten. Dette bekrefter Olsen i sin bok og det var derfor han ville inkludere krigsbarna i boka hans.

Kapittel 4: 2000-2019 – En tid for anerkjennelse og forsoning

I denne perioden ser man at den begynnende åpenheten fra forrige kapittel om krigsbarna, gjorde at det ble mer fokus på å rette opp uretten som forskerne hadde påpekt. Det ble mere forskning på dette temaet og her har jeg valgt å trekke fire bøker/rapporter som undersøkte

ulike temaer rundt krigsbarna. Dette var for å se om denne nye forskningen klarte å finne ut noe mer og hvordan forskerne beskrev krigsbarnas situasjon. I denne perioden har jeg valgt ut tre selvbiografier, der krigsbarna skriver om hvordan de og deres mødre opplevde deres situasjon her i Norge. Disse er *Tyskerungen – en historie fra virkeligheten* skrevet av Karin Grødahl, *Min mor valgte meg* skrevet av Harald Herretshal og *Tyskerbarnet som fant sin far* skrevet av Odd Haugstad. Etter dette vil jeg analysere to dokumentarer, der både krigsbarn og forskere deltar. Til slutt vil jeg ha en analysedel der jeg vil vise til hvordan begrepene fra teoriene mine er blitt brukt og om det ble funnet noe nytt i denne perioden.

4.1 Forskning

Sosialdepartementet satte opp et krigsbarnprosjekt i begynnelsen på 2000-tallet for å finne ut om krigsbarnas oppvekstkår. Jeg har valgt å bruke to bøker og en rapport som ble brukt i dette krigsbarnprosjektet. Dette var Lars Borgersrud med *Vi ville ikke ha dem – statens behandling av krigsbarna*, Kjersti Ericsson og Eva Simonsen med *Krigsbarn i fredstid*, og Dag Ellingsen med *Krigsbarns levekår. En registerbasert undersøkelse*. Jeg har også valgt å undersøke Simonsens *Problembarn og profesjoner – krigsbarn som sosial kategori i norsk etterkrigstid*. Grunnen til at jeg valgte noen av disse forskerne var fordi de hadde allerede vært en del av forskningen på dette temaet i forrige periode.

Vi ville ikke ha dem – statens behandling av krigsbarna - Lars Borgersrud - 2005

Som presisert tidligere i kapittel 3, var Lars Borgersrud medansvarlig til å skrive hoveddelen på rapporten *Fiendens barn?* i 1999. Da han kom ut med boka *Vi ville ikke ha dem – statens behandling av krigsbarna* i 2005 var dette en revidert og bearbeidet utgave av rapporten *Staten og krigsbarna. En historisk undersøkelse av statsmyndighetenes behandling av krigsbarn i de første etterkrigsårene*.

Lars Borgersrud er en historiker. Borgersrud har spesialisert seg i norsk militær- og krigshistorie.¹⁴¹ Borgersrud ville formidle hvordan krigsbarna hadde det i etterkrigstiden. I tillegg argumenterte han hvordan den norske velferdsstaten utstøtte denne store gruppen av krigsbarn fra fellesskapet. Borgersrud prøver med sin forskning å vise oss lesere for eksempel hvordan det var å være et krigsbarn på en institusjon som opplevdes som kun et oppbevaringssted.

¹⁴¹ Forlaget Oktober. *Lars Borgersrud*. Hentet frem 15.februar 2022 fra https://oktober.no/Lars_Borgersrud.

Borgersrud var kritisk mot tidligere forskning. Grunnen var at han mente at det var feil å bare undersøke hvorfor ting «ble bare slikt», uten å finne ut bakenforliggende årsaker. Her viste Borgersrud at de som var ansvarlige, forsvinner ut i det som kan kalles for døde strukturer. Borgersrud så at staten hadde laget gode arkiver, men disse kunne man tenke seg formidlet myndighetens versjon av historien. Det betydde at forskerne ikke fikk undersøkt alle sider, siden samtidas maktforhold var komplisert å komme gjennom. Men det var viktig å få tak i alt material, selv om det kunne skade en aktør, for å gi et bedre og sannferdig bilde av historien.

Som Borgersrud nevnte, hadde krigsbarnsprosjektet vært delt i tre ulike underprosjekter. Disse var hva slags levekår krigsbarna vokste opp under, hvordan krigsbarna selv har opplevd hvordan det var å vokse opp og hva staten gjorde og ikke gjorde med krigsbarna. Borgersruds bok bygger på dokumentasjon som staten har gitt tilgang til og som omhandlet myndighetenes behandling av krigsbarna. Borgersrud kunne fortelle at det var ulike meninger om samfunnet ville ha krigsbarna eller ikke. Dette kunne man se i både departementene og i samfunnet. Forskningen som Borgersrud har vært en del av, har ført til at man ser at det var stor forskjell fra det myndighetene mente var riktig for krigsbarna i etterkrigsårene, i forhold til hvordan politikerne ville behandle saken i nyere tid. Borgersrud trakk frem justisminister Odd Einar Dørum's uttalelse fra sommeren 2003. Dørum mente at man kunne sammenligne krenkelsene som krigsbarna hadde fått kjenne på kroppen med andre grupper. Når Dørum gjorde dette kan man tolke dette som at han erkjente krigsbarna som en gruppe, som hadde opplevd mye vondt som for eksempel samene og romanifolket. Dette mente krigsbarna var galt, grunnet at krigsbarna sto helt alene om sin situasjon og mobbingen de opplevde. Dørum's uttalelse førte til at et krigsbarn skrev et innlegg i medlemsbladet *Røtter* til Norges Krigsbarnforbund. Her mente krigsbarnet at Dørum viste liten innsikt og manglende kunnskap hvis han sammenlignet denne behandlingen til krigsbarna med det samene og romanifolket hadde fått oppleve. Grunnene til dette var at historiske fakta viste at både samene og romanifolket har hatt sine egne som støttespillere når de opplevde krenkelsene, men det hadde ikke krigsbarna. Når det gjaldt krigsbarna opplevde mange av dem at de fleste nærpersoner ikke støttet og hjalp dem.¹⁴²

Borgersrud viste til at krigsbarnssaker her i Norge hadde vært i fokus helt fra starten og fikk mye omtalelser i aviser i 1945 og etter 1995, i forhold til andre land. Hva dette skyldes, vet

¹⁴² Lars Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem – statens behandling av norske krigsbarn*. Spartacus Forlag, 2005: 9ff.

man ikke med sikkerhet. En tanke kan være, som ble nevnt i forrige kapittel, at disse krigsbarna ble oppfattet som et stort problem, som Norge måtte kvitte seg med. Borgersrud påpekte i tillegg at mobbingen, volden og feil behandlingen de norske krigsbarna ble utsatt for, var av en grovere art. Dette er en del av historien som det må bli forsket mer på, mente Borgersrud. Borgersrud mente at oppmerksomheten rundt krigsbarna, kunne skyldes at Norge fikk en ny adopsjonslov i 1986. Lovendringen førte til at nå kunne barn få søke om å få vite hvem de biologiske foreldrene var, og dette inkluderte også krigsbarna. Dette førte til at mange krigsbarn begynte å lete etter sine biologiske foreldre og røtter.¹⁴³

Før 1970-tallet, var Norges krigshistorie påvirket av etterkrigsoppgjøret etter 2.verdenskrig. I tillegg var denne også preget av den sikkerhetspolitiske retningen mot slutten av 1940-årene. Da var det en del tema som omhandlet «tyskerjenter», krigsbarn med mere som ble av samfunnet tabuisert og brakt til taushet på grunn av skammen. 1970-årene representerte en tid i Norge der personer begynte sin kamp for å ha sin historie, men her var ikke krigsbarna innlemmet. Det måtte gå noen år, før tausheten ble brutt og ble skrevet inn i krigshistorien. Et bidrag til denne tabuiseringen var at pressen kom med oppslag at krigsbarna var resultater av et avlsprosjekt i regi av Lebensborn. Selv om det var personer som prøvde å få slutt på dette, levde denne teorien videre i pressen og etterlot usikkerhet hos krigsbarna og leserne. Det var bare et spørsmål om når krigsbarna kom til å bli en politisk kraft. Dette førte til at på midten av 1980-tallet, kom noen av krigsbarna sammen for å diskutere om de skulle organisere seg. Konsekvensen av dette ble at Norges Krigsbarnforbund ble grunnlagt i 1986 og at krigsbarna arbeidet for rettferdighet og selverkjennelse.¹⁴⁴

Borgersrud henviste til at journalisten Veslemøy Kjendslis bidrag, hadde en stor rolle i å knytte kontakter mellom krigsbarna. Etter at hun skrev boka *Skammens barn*, førte dette til at en del av krigsbarna sto frem med sine fortellinger i media og ble møtt med sympati. Dette resulterte i at man fikk fokuset over på hva som hadde foregått med krigsbarna etter krigen.¹⁴⁵

Gjennom Borgersruds arbeid så han at disse krigsbarna ble tatt fra sine familier, mistet det norske statsborgerskapet, og mistet dermed noe av sin identitet.¹⁴⁶ Her fortelles det at noen

¹⁴³ Ibid.

¹⁴⁴ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 13

¹⁴⁵ Ibid.

¹⁴⁶ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 33.

krigsbarn følte seg ikke godtatt fordi de ble ansett av omgivelsene, som at de var tyske. Noe annet var at siden disse barna ble oppfattet som tyske borgere, var det ingen norske lover som var med på å beskytte disse barna.¹⁴⁷

Videre sa Borgersrud at en del av disse krigsbarna ble deportert til Sverige. Her ble det trykket frem at mange andre nordmenn flyktet til Sverige under krigen. Noen av disse tok dette med krigsbarnas situasjon på alvor og av den grunn ble det dannet en slags krigsbarnskomit . En av oppgavene av denne komitéen var at en av representantene skulle overvåke norske borgere i Sverige. De skulle også finne ut en løsning på hva de skulle gjøre med krigsbarn og NS-barn etter krigen. Komitéen fastslo følgende: *«Det er v re myndigheters sak å sørge for at det ikke under den første opphisselsens tid etter Norges befrielse blir begått handlinger som er til skam for vårt rettssamfunn. Barn er «samfunnets rikdom», det er et «etisk grunnkrav» at de ikke må belastes eller utsettes for hevn for hva foreldrene kan ha gjort.»* Komitéen viste dessuten til at man måtte legge planer for gode tiltak, slik at krigsbarna ble beskyttet.¹⁴⁸

Borgersrud fremsatte også et spesielt punkt, som omhandlet 30 norske krigsbarn som hadde blitt funnet i Tyskland, for å bli overført til Sverige etter krigen. Her har forskningen ikke funnet med sikkerhet for hvorfor disse barna ble fraktet direkte til Sverige. Borgersrud funderte om dette var helt tilfeldig. Men for å finne mer svar, må det forskes mer på dette feltet. Disse 30 krigsbarna som kom til Sverige, var bare en liten del av et større deportasjonsprosjekt. Det at dette store deportasjonsprosjektet ble ikke noe av, gjorde at disse krigsbarna ble *glemt* og *gjemt*.¹⁴⁹

Borgersruds forskning viste også at det var uenigheter blant de myndigheter som arbeidet for deportasjon av krigsbarn og «tyskerjenter» ut av Norge og tilbakevending til Norge etter krigen. Han fant ut av de norske myndigheter ved Centralpasskontoret hevdet at det ble tilbakeført for mange av krigsbarna og mødrene.¹⁵⁰

¹⁴⁷ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 194.

¹⁴⁸ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 39f.

¹⁴⁹ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem* 72.

¹⁵⁰ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 150.

Borgersrud konkluderte videre at de norske myndighetene hadde vært klar over denne delen av krigshistorien, men ønsket å skyve den inn i *glemselen* og ikke rippe opp i dette. Han poengterte at denne historien har det vært en taushet i lang tid og som ble brutt da krigsbarna våget og stå frem i offentligheten med sine historier på 1980-tallet.¹⁵¹

I utgangspunktet skulle alle norske krigsbarn som var i utlandet bli hentet hjem til Norge etter krigen, men forskningen som har blitt gjort viste at dette ikke skjedde.¹⁵² Borgersrud fikk dette bekreftet da han gikk gjennom Olsens funn og konstaterte at det var politikkenes hensyn som betydde mest og ikke hensynet til barna.¹⁵³ Dette kan også ses i barnehjemmene krigsbarna ble plassert på. Da disse hjemmene begynte å få økonomiske problemer, gjorde ikke de norske myndighetene noe særlig med å hjelpe dem. Ut fra kildene som Borgersrud brukte, kunne det virke ut som at politikerne tok kun hensyn til de økonomiske utgiftene enn at det var barn som hadde behov for nok mat, pleie, behandling, tiltak, og for å utvikle seg til å bli friske og godt fungerende mennesker.¹⁵⁴

I slutten av boka konkluderte Borgersrud at mye innen forskningen i dette krigsbarnprosjektet, er blitt besvart. Men det var noen temaer som måtte jobbes mer på. Borgersrud konstaterte at det var flere forhold som spilte inn i hvordan krigsbarna ble behandlet av myndigheter og samfunnet og hvordan det gikk med dem. Norge hadde tidligere tradisjon for å deportere og utvise mennesker som var betegnet som mindreverdige og fattige. Dette påvirket planene om å deportere krigsbarna ut av landet. I tillegg var det mye som måtte bygges opp og utvikles etter krigen i Norge. Noen eksempler her var barnevern og andre institusjoner som skulle hjelpe de som var fattige og som var diagnostiserte som åndssvake. Borgersrud så at den gamle arvelighetslæren fra mellomkrigstiden hang også igjen og som påvirket krigsbarnas situasjon og identitet. Norske myndigheter og samfunnet betraktet disse krigsbarna som ikke norske.¹⁵⁵ Borgersrud påpekte at det har vært flere ulike mennesker i ledende posisjoner gjennom deres yrker, som har stemplet disse krigsbarna som både evneveike, mindreverdige og åndssvake.¹⁵⁶

¹⁵¹ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 182.

¹⁵² Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem* 220.

¹⁵³ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem* 257f.

¹⁵⁴ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem* 249ff.

¹⁵⁵ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 354ff.

¹⁵⁶ Borgersrud. *Vi ville ikke ha dem*: 359ff.

Borgersruds forskning og hans bok er viktig, siden den bidrar med enda mer kunnskap om krigsbarna, enn det vi fikk da Olsen startet det hele i 1998. Jeg mener at Borgersrud klarer å vise at han som forsker, er hard i sin kritikk når han beskriver hva myndighetene gjorde mot krigsbarna under og etter krigen.

***Krigsbarn i fredstid* - Eva Simonsen & Kjersti Ericsson - 2005**

Kjersti Ericsson er en norsk psykolog og professor i kriminologi.¹⁵⁷ Eva Simonsen er en dansk professor som har sitt fagfelt innen barndom, spesialpedagogisk historie, velferdsstat med mere. Simonsen var en av dem som ledet dette krigsbarnsprosjektet her i Norge på 2000-tallet.¹⁵⁸ Boka *Krigsbarn i fredstid* som disse to forskerne stod bak, var en del av krigsbarnprosjektet som startet høsten 2001. Som Ericsson og Simonsen viste i sin bok, «forfulgte» problemene og konfliktlinjene fra krigen inn i freden og etterkrigstiden. Forskerne ville med denne boka skildre at barna som ble født av en norsk mor og en fra okkupasjonsstyrkene, fikk oppleve dette på kroppen. Dette skrevne materialet ga oss et nytt og bedre bilde av hvordan krigsbarna hadde det på ulike arenaer enn det som det har blitt tidligere beskrevet. Disse arenaene som skildret oppvekstvilkårene kunne være i hjemmet, på institusjoner som krigsbarna ble plasserte på, eller i nærmiljø og i skolen. Forskerne har brukt over 100 intervjuer med krigsbarn for å belyse temaet. Størsteparten av intervjuobjektene var norske krigsbarn i Norge, men noen var norske krigsbarn som vokste opp i Sverige og i Tyskland. Ericsson og Simonsens forskning viste oss hvordan marginaliseringen og opplevelsene å bli utstøtt fra samfunnet gikk ofte hånd i hånd, når det kom til den norske stats forsøk å gi krigsbarna behandling og hjelp.¹⁵⁹ Denne boka skiller seg ut metodisk i forhold til bøkene til historikerne Olsen og Borgersrud. Grunnen er at Ericsson og Simonsens bok er et resultat av et sosiologisk perspektiv og er individrettet.

Ut fra denne forskningen konkluderte de nok en gang at samfunnet mente at barna var en *skam* for nasjonen.¹⁶⁰ Ericsson og Simonsen tok opp at etter krigen ble krigsbarna satt opp på dagsorden. Disse barna var et stort problem i følge samfunnet og myndighetene. En del

¹⁵⁷ Universitetet i Oslo. *Kjersti Ericsson*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Hentet frem 16.februar 2022 fra <https://www.jus.uio.no/ikrs/personer/emeritus/kjerstie/index.html>.

¹⁵⁸ Utdanningsforskning. *Eva Simonsen*. Hentet frem 16.februar 2022 fra <https://utdanningsforskning.no/kilderpersoner/personerforfattere/s/eva-simonsen-er-dosent-ved-institutt-for-spesialpedagogikk-universitetet-i-oslo/>.

¹⁵⁹ Eva Simonsen & Kjersti Ericsson. *Krigsbarn i fredstid*. Universitetsforlaget. Oslo. 2005.

¹⁶⁰ Simonsen & Ericsson. *Krigsbarn i fredstid*: 21.

påpekte at disse krigsbarna kunne være en utsatt gruppe som kunne få lide av menneskene rundt dem for at de var et krigsbarn.¹⁶¹

Ericsson og Simonsen hevdet at helsepersonell hadde et nedslående syn på både mor og barn. Noen ganger var det mødre som satte barna på institusjonene av ulike grunner. Andre ganger var det staten eller helsepersonell som gjorde dette. Krigsbarnutvalget ønsket å få til en holdningskampanje for å bedre mors og barns forhold etter krigen hos folket, men forslagene kom aldri frem i lyset fordi papirene ble lagt i en skuff. Barna kunne bli sett på som syndere eller at de var blitt syndet mot og derav var ofre for andres syn og oppfatning. Her var «*Reiduns*» historie et godt eksempel på at hun var bare et objekt som ble kastet hit og dit i systemet.¹⁶²

Ericsson og Simonsen valgte å skrive om noen spesifikke caser fra intervjuene for å vise hvordan krigsbarna opplevde sin barndom og oppvekst. Som boka prøvde å skildre, vises det til sosiale sammenkomster, høytider og lignende.¹⁶³ Ofte var disse krigsbarna utelatt og alene. Her konkluderte forskerne med hjelp av historiene at krigsbarna ble satt på sidelinjen og ikke fikk være en del av fellesskapet. Man så også at da det kom til arv og arveoppgjør, ble disse barna ofte utelatt i arvespørsmål på grunn av mangelen på arverett.¹⁶⁴ Dette skyldes at de hadde tysk opphav og ikke ble sett på som norske.

Ericsson og Simonsen viste at datidens samfunn hadde ikke gode rammer eller ikke tiltak for å hjelpe de kvinnene som hadde hatt et forhold til en soldat fra fienden og som ble gravide. Har dette bidratt til at da krigsbarn vokste opp, på grunn av savnet enten til mor eller far, opplevde de ofte konflikter? Det var noen av krigsbarna som ikke ville ha kjennskap til faren. Men det var også en del som lette og fant ham, men familien i Tyskland vil ikke vite av det norske krigsbarnet.¹⁶⁵

Utgangspunktet var det et raseri mot mødre til disse barna, men man ser i denne boka at barna fikk svi på samme måte som mødre.¹⁶⁶ Boka omhandlet ikke bare de vonde

¹⁶¹ Simonsen & Ericsson, *Krigsbarn i fredstid*: 27ff.

¹⁶² Simonsen & Ericsson, *Krigsbarn i fredstid*: 32f.

¹⁶³ Simonsen & Ericsson, *Krigsbarn i fredstid*: 61.

¹⁶⁴ Ibid.

¹⁶⁵ Simonsen & Ericsson, *Krigsbarn i fredstid*: 63ff.

¹⁶⁶ Simonsen & Ericsson, *Krigsbarn i fredstid*.

historiene, men at det fantes også noen små lysglimt, som viste at noen av disse krigsbarna fikk det bra. Med hjelp av disse ulike livshistoriene, kan man se at det finnes store variasjoner på livene til krigsbarna. Vi fikk historier om at noen krigsbarn ble deportert ut av landet sammen med sine foreldre eller alene og at noen vendte hjem igjen. Andre krigsbarna vokste opp med andre nærpersoner, ble adoptert bort eller plassert på barnehjem og andre institusjoner. En annen variant var at noen krigsbarn opplevde mobbing, trakassering, og vold daglig til at det fantes solskinnshistorier med en fin oppvekst. Da det kom til adopsjon, så forskerne det at når adopsjonsforeldrene ikke visste bakgrunnen til krigsbarna, ga det bedre vilkår for hvordan krigsbarnet ble behandlet og innlemmet som et familiemedlem. Det finnes noen temaer som går igjen i de ulike livshistoriene til intervjuobjektene. Disse var det som omhandlet fornektelse, taushet og skam. Dette var også på grunn at det å være et krigsbarn eller ha et krigsbarn i familien, var tabu. Derfor var det mange av krigsbarna som ikke fikk vite noe eller bare fikk vite litt om sin far og om sine røtter. Denne tausheten og skammen kan man se har gått i arv fra generasjon til generasjon. Dette ses også i selvbiografiene som kom ut i denne perioden, som vil bli redegjort for, lengre ute i dette kapittelet.

Krigsbarns levekår - Dag Ellingsen – 2004

Dag Ellingsen er en sosiolog og seniorrådgiver i Statistisk sentralbyrå. Ellingsen har forsket på økonomisk kriminalitet, levekår, marginalisering og krigsbarn.¹⁶⁷ Ellingsen stod bak en ny undersøkelse som skulle ta for seg krigsbarnas levekår og var en del av dette krigsbarnprosjektet. Ellingsen rettet også kritikk til tidligere forskning på dette temaet, fordi han så at det hadde vært en skjev fordeling av de som hadde deltatt i den tidligere forskningen. Ellingsen har brukt kvantitativ metode i sammenligning mellom andre jevnaldrende og barn med alenemødre for å se om det fantes forskjeller, fra det å være et krigsbarn. Denne formen for forskningsmetode var noe nytt i narrativet rundt krigsbarnas historier. Han ønsket å bruke krigsbarn som var i registrene i manuelle, tyske krigsarkiver. Dette var fordi når man fikk disse opplysningene, var forskerne i bedre stand til å få kunnskap om krigsbarnas levekår i nyere tid. Ellingsen viste at disse barna hadde en høyere risiko for alvorlig sykdom, dødelighet/selv mord og høyere frekvens av skilsmisse sammenlignet med jevnaldrende.¹⁶⁸

¹⁶⁷ Wikipedia. «Dag Ellingsen.» 2022. Hentet frem 10.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Dag_Ellingsen.

¹⁶⁸ Dag Ellingsen. *Krigsbarns levekår – en registerbasert undersøkelse*. Statistisk sentralbyrå. 2004. Hentet frem 4.februar 2022 fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200419/rapp_200419.pdf: 3, 40.

Ellingsen har hatt et tett samarbeid med tidligere forskere og brukt deres rapporter.¹⁶⁹ Videre trakk Ellingsen frem momenter som er viktige å tenke på når man holder på med forskning som inneholder sensitive temaer.¹⁷⁰ Ellingsen påpekte at mange krigsbarn har hatt de samme mulighetene og ulempene som jevnaldrende og barn til alenemødre. Funnene forteller oss at mange av disse krigsbarna bodde hos mødrene sine, var adopterte, bodde på institusjoner og ble mer stigmatisert på grunn av at de hadde en far som var betegnet som fienden.

Forskningen viser at de forskjellige forskerne innen denne perioden har hatt ulike perspektiver og metoder, men alle har konkludert og endt ut i de samme fortellingene om krigsbarna og deres oppvekst. Ellingsen brukte prosenter og tall for å beskrive hvordan krigsbarna hadde det.¹⁷¹ For de første krigsbarna som kom til verden, fortelles det gjennom forskningen at de flyttet ut tidlig, og noen fikk barn. Dette var annerledes i forhold til jevnaldrende. Ellingsen påpekte at da det kom til utdanning, tydet funnene at krigsbarna hadde liten eller ingen utdanning. De fleste hadde kun det som var obligatorisk, likt som det var for jevnaldrende på mange steder.¹⁷²

Krigsbarn kommer også dårligere ut på mange av de samtlige levekårsfeltene, hvis man sammenligner krigsbarna med sine jevnaldrende. Den andre kontrollgruppa som omhandlet barn med enslige mødre, kunne det være forhold hos denne som påvirket resultatet. Den høye dødeligheten blant krigsbarna vitner om problematiske liv. Men Ellingsen konkluderte at det var mange krigsbarn som det hadde gått greit med, og som levde som andre folk flest. Det vil si at disse krigsbarna hadde fått seg utdanning, et arbeid, og stiftet familie.¹⁷³

Problembarn og profesjoner – krigsbarn som sosial kategori i norsk etterkrigstid - Eva Simonsen – 2005

Da det kom til barn og oppvekst i etterkrigstiden var dette påvirket av internasjonale forhold som sa at barn skulle vokse opp som harmoniske mennesker. Dette måtte de norske myndighetene ha i tankene når de utformet velferdspolitikken, som også skulle gjelde den store gruppen av krigsbarn. Hvis man går tilbake til den første tiden etter krigen, sa Simonsen

¹⁶⁹ Ellingsen. *Krigsbarns levekår*: 7.

¹⁷⁰ Ellingsen. *Krigsbarns levekår*: 14.

¹⁷¹ Ellingsen. *Krigsbarns levekår*.

¹⁷² Ellingsen. *Krigsbarns levekår*: 17ff.

¹⁷³ Ellingsen. «*Krigsbarns levekår*: 40.

at det å se et barn, var ikke bare foreldrenes og samfunnets ansvar, men barnet tilhørte også nasjonen. På denne tiden ble barna oppfattet som nasjonens eiendom og som de måtte passe på og utvikle.¹⁷⁴ Simonsen startet en forskning der hun så på krigsbarna som ble oppfattet som et stort problem i etterkrigstid, der hun ga kritikk til ulike profesjoner innen helse.

Da krigsbarna kom til verden ble disse oppfattet av både pedagogisk-psykologisk og psykiatrisk ekspertise som problembarn. Som Simonsen beskrev var disse 10-12 000 krigsbarna under lupen til ekspertene, siden krigsbarna skulle vurderes i forhold til hvordan deres biologiske bakgrunn, mentaliteten og den nasjonale kvaliteten var hos disse barna. Det ble satt diagnoser og tiltak på disse barna som man ikke snakket om på mange tiår. Disse ekspertene kan oppfattes som representanter for velferdsstaten.

Som Simonsen refererte til Borgersrud, ble de norske krigsbarna trukket inn i et politisk maktspill etter krigen. Dette bestod av at de norske myndighetene skulle sende alle de norske krigsbarna ut av Norge.¹⁷⁵ På grunn av morens forhold til en soldat fra okkupasjonsstyrken, ble krigsbarnas kvalitet vurdert som tvilsom og kunne være en fare. Dette medførte at de norske myndighetene måtte ha kontroll over krigsbarna. Et annet moment myndighetene var redde for, var at krigsbarna kunne utvikle seg i feil retning på grunn av trakassering gjennom oppveksten fordi de var et krigsbarn. Simonsen konkluderte at man så at krigsbarna hadde fått lide på flere plan, som for eksempel på det folkelige, politiske og det profesjonelle. Simonsen beskrev at disse barna ble hatet, både under og etter krigen fordi de hadde halvt-tysk blod. Temaet ble ytterligere belyst i aviser og hos myndighetene, som trakk frem at krigsbarna kunne være et risikomoment for demokratiet, freden og tryggheten.¹⁷⁶

Simonsen viste i sin forskning at myndighetene ønsket at krigsbarna skulle testes for intelligens, men det lot seg ikke gjøre på grunn av kapasitet og tid. Derfor innhentet de psykiater Ørnulf Ødegårds ekspertise. Simonsen beskrev videre at Ødegård bygget sin uttalelse på generelle basiskunnskaper om åndssvakhet og på noen «tyskertøser». Simonsen refererte til at Ødegård konkluderte med at krigsbarna ville arve åndssvakheten til mødrene sine, og dette ville fortsette i neste generasjon.¹⁷⁷ En del krigsbarn hadde problemer med

¹⁷⁴ Simonsen. *Problembarn og profesjoner*: 40ff.

¹⁷⁵ Ibid.

¹⁷⁶ Simonsen. *Problembarn og profesjoner*: 45ff.

¹⁷⁷ Ibid.

språket, motorikken, de var fysisk svake, og hadde atferdsproblemer, som ekspertisene mente skyldes konstitusjonelle forhold og ikke på grunn av det traumatiske og det vonde barna hadde opplevd. Da krigsbarna viste tegn til bedring, var dette et resultat av behandlingen som de fikk fra de aktuelle aktørene som var innblandet. Men i realiteten kunne det ha vært at diagnosen som de hadde, var feil.

Men som Simonsen skriver var det miljøer som bar tegn på forakt og skepsis mot disse barna. Nå var ikke krigsbarna et sosialt problem lengre, og myndighetene mente at krigsbarna skulle bli aksepterte som nordmenn. Historien viser at velferdsstaten ikke var klar for dette. Dette skyldes at de sosialpolitiske realitetene ikke var samstemte med det Krigsbarnutvalget anbefalte om krigsbarna.

Simonsen påstod at historiene om krigsbarna også handlet om det man kaller for det profesjonelle blikket. Her mente hun at da man skulle forebygge problemer var det noen personer som skulle sitte og avgjøre hvem som skulle «passes på» og tas vare på. Dette ble gjort fra vurderinger som var til det beste for hele felleskapet. På grunn av andre problemer som oppstod etter krigen, ble krigsbarnssakene satt til sides.¹⁷⁸ Dermed var det ingen som kunne tale deres sak. Da myndighetene bestemte seg for at krigsbarna ikke skulle betegnes som sosial kategori, førte dette til at de ble usynliggjort i samfunnet. Simonsen påpekte at mange av disse krigsbarna hadde et behov for å gjøre om diagnosene som de hadde fått. Dette stempelet som de fikk, medførte at de har lidd enda mer under oppveksten. Simonsen rettet kritikk til fagekspertiser som har gitt råd og veiledning til myndighetene om krigsbarna. Hun argumenterte at Ødegårds syn og psykiatrien på denne tiden, oppfattet disse barna feil og gjorde dem stor urett. Simonsen kritiserte også at leger, psykiatere, psykologer og andre profesjoner satte diagnoser uten å ha møtt personene. Dette var å tolkes som maktmisbruk. Her bekreftet Simonsen at det norske samfunnet var medskyldig på at mange av disse krigsbarna fikk en traumatisk oppvekst, og at det ikke var barna som var problemet. Dette prosjektarbeidet som Simonsen har vært en del av viste som hun sa selv, at man bør se heller på hvordan kvaliteten har vært når det gjelder til relasjoner som krigsbarna har vært en del av.¹⁷⁹

¹⁷⁸ Simonsen. *Problembarn og profesjoner*: 52ff.

¹⁷⁹ Ibid.

4.2 Selvbiografier

Som dere så i forrige kapittel begynte krigsbarna å åpne seg opp for å fortelle om historiene sine. Dette medførte at mellom 2000 og 2019 ble det publisert flere selvbiografier der krigsbarnene skrev hvordan de og deres mødre opplevde deres situasjon her i Norge. Her har jeg valgt ut 3 selvbiografier. Disse er *Tyskerungen – en historie fra virkeligheten* skrevet av Karin Grødahl, *Min mor valgte meg* skrevet av Harald Herretshal og til slutt *Tyskerbarnet som fant sin far* skrevet av Odd Haugstad. Jeg skal om jeg ser noen forskjeller på hvordan disse ulike krigsbarna vokste opp, om de har opplevd noe annerledes, og hva de mente om sin egen situasjon.

Tyskerungen - en historie fra virkeligheten- Karin Grødahl - 2016

Denne boka er skrevet av et krigsbarn som klarte å beskrive hvordan samfunnet behandlet dem på. Boka viste også en god innsikt i et krigsbarns selvinnsikt i å føle seg uønsket, samt dets skamfølelse at de var blitt født. Norge har satt en grense på 100 år for dokumenter som inneholder opplysninger med sensitiv art om krigsbarna. Dette betydde at offentligheten ikke skulle få tilgang på disse opplysningene før det hadde gått disse årene. Grødahl sa at da var både de involverte og historiene om dem døde og antakelig *glemt*. Denne boka handlet om et krigsbarn og hennes fire foreldre. Karin ble adoptert bort da hun var liten fordi moren fikk ikke beholde barnet sitt av sin far.

Grødahl tok opp noe av det vi tidligere har blitt kjent med, at personer med makt uttalte seg negativt om krigsbarna og at dette ble satt som en mal som samfunnet skulle følge. I tillegg gjorde ikke myndighetene noe for å motvirke dette. Dermed kan man oppfatte myndighetenes taushet, som at denne måten å behandle krigsbarna på var akseptabel. Dette med å føle skam og tabuene, kunne Grødahl beskrive 70 år etter at freden kom til Norge. Grødahls intensjon om å utgi sin historie om seg selv, var at samfunnet nå i ettertid kunne vise krigsbarna respekt og *anerkjenne* dem. Boka skildret at barna ble født i en særdeles vanskelig tid med uro og krig. Mange av dem ble sendt til Tyskland som ikke var et trygt land å komme til. I boka fikk vi informasjon at russiske agenter stjal identiteten til flere av disse norske barna for å komme inn til Norge for å drive på med spionasje i tiden etter. Grødahl fortalte om skammen.¹⁸⁰

¹⁸⁰ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 13ff

I begynnelsen av boka fikk vi lese om historien om adoptivforeldrene til Karin og hvordan hennes biologiske foreldre traff hverandre. Foreldrene til Marie reagerte i negativ retning da de fikk vite at hun var gravid og sendte henne bort til en fødeklinikk som skulle ta seg av disse krigsbarna.¹⁸¹ Marie ville beholde denne lille jenta, men fikk ikke lov av hennes far.¹⁸² Mange av barna som ble født, ble værende på disse fødehjemmene. Disse ble kun tildelt et nummer og ikke et navn. Karin ble omtalt som barn nr. 110.¹⁸³ Faren til Karin som var en soldat fra feil side, reagerte på nummeregivingen på barna, da han besøkte sin lille datter på fødehjemmet. Faren ble sendt til Tyskland. Han ga opp håpet om å se mor og barn igjen og stiftet en ny familie. Men han glemte ikke sine kjære i Norge.

Adoptivfaren la sin kjærlighet for sin datter. Han var foran sin tid ved at han elsket å trille datteren sin.¹⁸⁴ Adoptivfaren elsket henne og han viste det med at han så, hørte og gjorde alt i sin makt for at Karin skulle ha en fin barndom. Etter en stund døde adoptivfaren.¹⁸⁵ Da ble livet hennes endret fullstendig. Fra første stund hadde adoptivmoren lagt Karin for hat og dette ble forverret opp gjennom tidene. Ser man på adoptivmorens rolle og hva hun gjorde med Karin, skulle dette ha bidratt til at Karin fikk mer vansker enn det hun hadde gjennom oppveksten. Adoptivmoren viste ingen *anerkjennelse* overfor henne. Dette så man på oppveksten av Karin, der adoptivmor sa at alt Karin gjorde var feil, og dette ble forsterket når Karin fikk barn.¹⁸⁶ Adoptivmoren stod for det meste av den psykiske mishandlingen i verbale utsagn og trusler. Karin fikk kjenne hatet fra adoptivmor, ingenting var bra nok, hun ble truet med å bli kastet ut av landet, og Karin følte seg uønsket, og følte mange ganger skammen.¹⁸⁷ Dette kan man tolke at Karin kjempet hver dag for å bli *anerkjent* av sin adoptivmor. Man kan si at Karin ikke ble akseptert for det mennesket hun var og hun følte at hun aldri ble god nok, siden hun hadde tysk far. Karin ville aldri bli oppfattet som norsk og likeverdig borger fra adoptivmoren.

Onklene og tantene var snille mot henne.¹⁸⁸ Dette viste at hun ble *anerkjent* av noen i familien og at Karin forstod det og gjengjeldte *anerkjennelsen* tilbake. Tenker man hva *anerkjennelsen*

¹⁸¹ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 26.

¹⁸² Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 46.

¹⁸³ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 50f.

¹⁸⁴ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 56.

¹⁸⁵ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 65.

¹⁸⁶ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 67, 141ff.

¹⁸⁷ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 82ff, 127.

¹⁸⁸ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 90.

betydde for Karin, kan man tenke seg at dette bidro til at hun klarte seg såpass godt som hun gjorde, til tross for volden og trakasseringen. Karin klarte ved hjelp av offentlige instanser som Fylkesmannen å oppspore sin biologiske mor. Karin fikk treffe moren sin, og hun kunne fortelle om hvor grusomt det var å gi henne fra seg.¹⁸⁹ Karin begynte å søke etter faren og skrev flere brev til Frelsesarmeen.¹⁹⁰ Karin fant ut at faren døde i 1983.¹⁹¹ I Tyskland hadde hun en halvsøster. Der reiste hun og traff halvsøsteren, samt besøkte gravstedet til sin far.¹⁹²

Til slutt skriver Grødahl om erstatningen som den norske stat skulle gi krigsbarna hvis de hadde bevis på at de hadde hatt det grusomt opp gjennom oppveksten. Karin fortalte at hun fikk tildelt 50 000 kr for sine påførte lidelser i oppveksten.¹⁹³

Min mor valgte meg – et krigsbarns familiehistorie- Harald Herretshal - 2017

Denne selvbiografien viser at en som krigsbarn kunne ha et godt liv. Boka *Min mor valgte meg - et krigsbarns familiehistorie* er skrevet av Harald Herretshal og kom ut i 2017, var en ny og annerledes selvbiografi. Boka skildret hvor viktig moren har vært for Herretshal. Her tok moren på seg en rolle som var banebrytende når man tenker på denne tiden dette skjedde. Hun jobbet for at Harald skulle ha det greit. Moren viste at hun var en sterk kvinne som ville bli selvstendig og at hun ville tilbake til hjemlandet sitt Norge fra Tyskland med sine «tyskerbarn». Disse var i utgangspunktet uønsket av det norske samfunnet.

Musikken ble et redskap som førte til at foreldrene til Harald ble kjent med hverandre og innledet et forhold.¹⁹⁴ Resultatet var at hun ble gravid og allerede før Harald ble født, ble svangerskapet med det ufødte barnet problematisk. For Haralds morfar var det å innlede et forhold med en tysk soldat ikke etter hans moral og syn, og heller ikke det å få et barn utenfor ekteskapet. Moren Bjørg måtte også reise til Tyskland. De søkte om å få gifte seg, men møtte på hindringer. Etter lang ventetid, ble de til slutt gift.¹⁹⁵ Resultatet ble at Bjørg mistet det norske statsborgerskapet.¹⁹⁶ Bjørg ble tatt godt i mot fra svigerforeldrene i Tyskland. Heinz kom med den store nyheten at Bjørgs foreldre hadde blitt besteforeldre og dette førte til

¹⁸⁹ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 160f.

¹⁹⁰ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 117ff.

¹⁹¹ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 166f.

¹⁹² Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 169.

¹⁹³ Grødahl. *Tyskerungen – en historie*: 173.

¹⁹⁴ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 219ff.

¹⁹⁵ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 256ff.

¹⁹⁶ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 271ff.

gledestårer.¹⁹⁷ For Bjørg og den lille nyfødte, ble pakkene fra Norge en velsignet gave, siden Tyskland manglet alt.

Da freden kom i mai 1945, overga Heinz seg og ble satt i fangenskap av britene.¹⁹⁸ For Bjørg og Harald ble det en kamp for å unngå mer ødeleggelse av bomber og straffeaksjoner fra de andre maktene.¹⁹⁹ Heinz ble sluppet fri fordi han hadde ikke noe militær funksjon. Heinz og Bjørg traff hverandre igjen og feiret et bryllup i 1946.²⁰⁰ Senere blir Harald storebror til Kari.²⁰¹ Etter lang kjemping for å komme til Norge, klarte den norske familien å få papirer til Harald, slik at han kunne være hos besteforeldrene sine i Narvik.

Morfaren til Harald ble rørt når han traff barnebarnet sitt for første gang. Harald klarte å tilpasse seg godt de norske forholdene. Det var episoder med mobbing, men morfaren satte mobberne på plass.²⁰² Moren til Harald forsøkte fremdeles å komme seg hjem til Norge, men møtte bare problemer.²⁰³ I 1949 endret Norge innreisebestemmelser ved at man måtte ha legepapirer at man var frisk og smittefri.²⁰⁴ Dette medførte at Bjørg kunne få lov til å komme tilbake til Norge på besøk. Hun og lille Kari kom til landet i september og fikk tilbringe tid med hele familien i 4 måneder, før alle de tre måtte reise tilbake til Tyskland. Morfaren til Harald tok denne avskjeden med barnebarnet sitt Harald tungt. Morfaren døde året etter.²⁰⁵ Harald vendte tilbake til mormoren i Narvik.²⁰⁶ Harald viste stort sangtalent i koret som han var med i. Dette skulle han ikke ha fått lov til å ha vært med i, når han var et krigsbarn. Her kan også morfars rolle ha betydd mye. Bjørg fikk sitt norske statsborgerskap tilbake.²⁰⁷ Historien endte godt med at hele familien ble samlet i Norge.²⁰⁸

En ser gjennom hele bokas skildring at Harald oppleve mye *anerkjennelse* i fra flere. Helt i starten var morfaren i mot datterens graviditet, men dette endret seg da han traff lille Harald. Da var det noe som rørte morfaren, som gjorde at han så, aksepterte og *anerkjente* barnebarnet

¹⁹⁷ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 267ff.

¹⁹⁸ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 287ff.

¹⁹⁹ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 296ff.

²⁰⁰ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 302ff.

²⁰¹ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 320.

²⁰² Herretshal. *Min mor valgte meg*: 351ff.

²⁰³ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 361ff.

²⁰⁴ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 366f.

²⁰⁵ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 378.

²⁰⁶ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 387.

²⁰⁷ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 393ff.

²⁰⁸ Herretshal. *Min mor valgte meg*: 401ff.

sitt. Dette har nok bidratt til at Harald har sett positivt på seg selv og hvem han er. Dette har også gitt positive ringvirkninger at han har klart seg bra senere i livet. Ved at morfaren forsvarte barnebarnet sitt da guttene mobbet Harald, har også vært medvirkende til at de andre rundt dem godtok Harald som den han var. Boka viste at Harald har klart å gjenfortelle hans *minner* i fra fortiden.

Tyskerbarnet som fant sin far - Odd Haugstad - 2019

En annen selvbiografi var «*Tyskerbarnet som fant sin far*» skrevet av Odd Haugstad i 2019. I denne boka fikk vi vite at et krigsbarn fant og fikk møte sin tyske far. Boka representerte at Haugstad var en av de få krigsbarna som ble godtatt og elsket, selv om han var et krigsbarn. Dette var en forskjell fra de andre selvbiografiene.

Selv om Haugstad ikke hadde lidd mye for det å være et krigsbarn, var han redd for at dette skulle komme ut. Boka tok opp Odds redsel for å vise at han hadde en tysk far, og brukte mye beskyttelse og forsvarsmekanismer for å hindre at sannheten kom ut. Dette gjaldt også til sine egne barn. Farfar var en person som man ikke skulle snakke om.²⁰⁹ Det hele startet med at Haugstad begynte i all hemmelighet å lete etter faren på 1980-tallet. Grunnen til at han holdt dette skjult, skyldes at Haugstad var et krigsbarn. Mye av dette som omhandlet det å ha en far fra okkupasjonsmakten, var tabu og skambelagt og som man ikke skulle snakke om. Barna hans ble også med på den intense letingen etter røttene til faren og for å finne bestefaren, da Haugstad klarte å åpne seg opp for familien etter den lange tausheten. Denne lange tausheten hadde vært medvirkende at Haugstad hadde identitetsproblemer og følte at han manglet noe av seg selv. Han holdt på å gi opp.

I forbindelse med en konfirmasjonsfest til barnebarnet traff han på Britta, som var tysk. Han fortalte til henne at han hadde en tysk far og ønsket å finne han. Britta var positiv til dette og ønsket å hjelpe til. Senere mottok Haugstad en mail som viste et intervju fra Tyskland som viste faren, men dette var fra 2012.²¹⁰ I løpet av boka fikk vi vite at faren til Haugstad har lett etter sin norske sønn i 73 år. De reiste til Tyskland for å besøke han. Boka inneholdt en del bilder som skildret emosjonelle følelser hos dem når de møttes.

²⁰⁹ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 137ff.

²¹⁰ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 14ff

Noe annet som gjør boka annerledes fra de andre, var at Haugstad beskrev sin situasjon i fra et voksent perspektiv. Mesteparten av denne boka, handlet om nåtiden.

Odd trodde at faren var død, så det å finne ham levende betydde mye for alle i familien.²¹¹ Historien forteller oss lesere at farens familie var klar over at han hadde en norsk gutt oppe i Norge.²¹² Vi hørte også at kvinnen som ble gift med faren Kurt, var ikke så interessert i mannens tidligere forhold med den norske kvinnen og heller ikke den norske gutten som de fikk sammen.²¹³ Etter de møttes, følte Haugstad seg mer hel. Nå visste han hvem han var.²¹⁴ Før var følelsen av skam noe som tappet ham, men i dag ble dette byttet ut med stolthet og livsglede som ga han energi.²¹⁵ Dette kan vi oppfatte som at han nå forsonet seg med at hemmeligheten var brutt og som han ikke trengte å skjule lengre. Det betydde at nå hadde han klart å forsonet seg med seg selv og sin tyske bakgrunn.

Vi fikk vite i denne boka, hvor vanskelig det var å være kjæresten i et «forbudte forhold» fra farens perspektiv.²¹⁶ Vi fikk ta del i farens historie fra krigens dager. Haugstad fikk en gave fra faren sin. Det var lommeboka som mora hadde gitt Kurt.²¹⁷ Lommeboka som faren ga til Haugstad, gjorde at faren *minnet* tilbake til fortiden og tiden han hadde med Helga. Denne inneholdt en dato, som hadde en stor betydning – datoen der Helga fant ut at hun ventet barn med Kurt. Lommeboka ble et objekt som synliggjorde dette gode *minnet* og kjærligheten som var mellom mor og far. For Haugstad ble da lommeboken et objekt som tok han med til fortiden, der han kan *minnet* om denne hendelsen, selv om han ikke var til stede den gang.

Som barn vokste Haugstad opp hos besteforeldrene og etter hvert hjalp tante Reidun, da bestemoren døde. Han hadde stort sett gode *minner* fra barndommen.²¹⁸ Men han husket et vondt tilfelle. Da han begynte på skolen, var det en som kalte han «tyskerbarn». Haugstad la ham i bakken, og fra den dagen var det ingen som kalte han for det. Men Haugstad hadde fremdeles en redsel for å bli kalt for «tyskern» igjen i senere tid.²¹⁹ Da Haugstad senere ville snakke med moren og få mer opplysninger om faren, ville hun ikke snakke om det. Dette var

²¹¹ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 18ff

²¹² Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 32

²¹³ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 37

²¹⁴ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 41f

²¹⁵ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 48

²¹⁶ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 71

²¹⁷ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 106ff.

²¹⁸ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 124ff.

²¹⁹ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 131f.

fordi dette var skambelagt og tabu å snakke om. Da han avslørte hemmeligheten sin, ble Haugstad overrasket over reaksjonen fra de andre. Den var ikke negativ og fordømmende, men positiv og omtenkstom.²²⁰ I de fleste historiene om krigsbarna får vi inntrykk av at disse barna møtte negativitet og fordømmelse fra andre mennesker, men i denne blir Haugstad møtt med positivitet og omtenkstomhet fra personene rundt han. Da Haugstad skrev denne boka i 2019, hadde det gått 74 år etter krigen. Her kan vi oppfatte at samfunnets syn har endret seg overfor krigsbarna, og som har gjort at samfunnet ser på krigsbarna som likeverdige borgere i nyere tid. Da ser vi at tid betyr noe i tilgivelsesprosessen og forsoningen.

4.3 Dokumentarer

Her vil jeg trekke frem to dokumentarer for å få en annen synsvinkel om temaet og se hvordan regissørene formidlet historiene om krigsbarna på. Den første jeg vil ta for meg er *Brennpunkt: «Tyskerungene»*.²²¹ Denne kom ut i 2016 og kunne ses på NRK. Den andre dokumentaren er *De uønskede – barna som arvet hatet* som kom ut i 2018.²²² Denne kan man se på VGTV.

Brennpunkt: «Tyskerungene» - NRK - 2016

En svensk filmskaper som het Per Anders Rudelius fant ut at han ville lage en dokumentar om de norske krigsbarna etter å ha hørt om deres historier. Denne ble kalt for «*Tyskerungene*» og er en del av en NRK-serie med navn Brennpunkt. Denne serien prøver å gi oss seere et nyansert bilde over hendelser og saker som vi mennesker er en del av og opptatt av. Dermed kan dette bidra til at vi kan få vite fakta som avdekker og avslører sannheter.

Rudelius møtte noen av disse krigsbarna, slik at han kunne avdekke hvordan disse barna ble sviktet flere ganger opp gjennom sin oppvekst av det norske samfunnet. Dette ville han få dokumentert i denne dokumentaren. Rudelius har også tatt med forskeren Lars Borgersrud og historikeren Kåre Olsen inn i denne for å få faglig tyngde. I dokumentaren fikk vi vite at krigsbarna som var med i denne, ga kritikk til nordmenn. De reagerte på hvordan nordmenn fremhevet sin egen nasjonalitet, når de hadde behandlet noen av sine egne dårlig. Man hadde en oppfatning at «tyskerbarn» var ikke mennesker, siden de var avlet av tyske soldater. Krigsbarna sto frem her og sa at de har vært uønsket av Norge hele tiden. Borgersrud hevdet

²²⁰ Haugstad. *Tyskerbarnet som fant sin far*: 141.

²²¹ NRK. *Brennpunkt: «Tyskerungene»*.

²²² VGTV. *De uønskede- barna som arvet hatet*.

her i dokumentaren at det var den norske stat som gjorde det vanskelig for krigsbarna å vokse opp her i Norge. Dette mente han var en skam for politikken.

Dokumentaren viste at disse barna ble sammenlignet med «bastarder» og var *uønsket* her i Norge. Man hørte at barna unnskyldte seg for at de ble født og at en del av dem ble plassert på barnehjemsinstitusjoner. Dessuten fortalte krigsbarna at de hadde hatt det vanskelig. Et av krigsbarna sto frem at hun hadde fått beskjed at hun måtte tvangssteriliseres, da hun fikk seg en kjæreste for å unngå problemer i senere tid. Dokumentaren formidlet funn som tidligere forskning har gjort rundt krigsbarna, som for eksempel dette med deportasjon fordi Norge ønsket å bli kvitt «krigsbarn-problemet», barn fikk lide av personer som skulle være gode støttespillere, ulike former for overgrep og at ledende eksperter innen medisin og psykiatri var med på å gi både krigsbarna og mødrene et feil syn på det å være menneske. I dokumentaren fortelles det at det foregikk eutanasi på barn som tyskerne mente var uten verdi. Videre så man at en del barn ble frastjålet sin nasjonale identitet ved at de ble adoptert bort til andre land, som for eksempel Sverige. Noen barn havnet i konsentrasjonsleirer og som ble funnet noe senere av allierte styrker. En får uttalelser at det var flere land som reagerte på Norges behandling av disse barna. Krigsbarna kunne fortelle at de ville heller bli slått enn å bli utskjelt og kalt nedsettende ord.

Dokumentaren tok også opp dette med billighetserstatning, som krigsbarna kunne søke på. Dette med billighetserstatningen vil bli nærmere omtalt i neste kapittel. Mange av krigsbarna mente at denne erstatningsordningen var ett grusomt hån mot dem. Derfor mener jeg at denne dokumentaren er et godt eksempel for å vise hva krigsbarna tenkte selv om billighetserstatningen de kunne søke på og den formidlet en avslørende historie som viser at den norske stat og samfunnet var skyld i mye av det vonde krigsbarna ble påført og opplevde. Dokumentaren avslører også at alt det krigsbarna opplevde, har merket dem for resten av livet.

De uønskede- barna som arvet hatet - VGTV - 2018

I denne dokumentaren var det fem krigsbarn som åpent fortalte sine skjebner, som har hovedrollene og som skildret hvordan det var å være et krigsbarn og føle den *skammen* det innebar. Denne dokumentaren ble regissert av Dheeraj Akolkar som også skrev manuset. I tillegg til disse krigsbarna bruker Akolkar den kjente skuespilleren Liv Ullman som fortellerstemme for denne dokumentaren. Denne måten dokumentaren er bygget opp på gir

seerne en mulighet å reflektere. Da disse krigsbarna snakket åpent om hvordan de hadde hatt det under oppveksten og kampen de førte mot staten, kunne dette hjelpe samfunnet og myndighetene til å unngå nye feilgrep, hvis det ble født nye krigsbarn i framtiden.

Dokumentaren viste krigsbarnas kamp for en rettferdig behandling for de lidelser de ble påført under og etter krigen. Man får innblikk fra rettsaken som krigsbarna førte mot den norske stat nede i Den europeiske menneskerettighetsdomstolen i Strasbourg i 2007. Dokumentaren formidlet videre at «tyskerjentene» og barna hadde det tilfredsstillende under Lebensborn-regime under krigen, men dette endret seg da freden kom til landet. Krigsbarna fortalte om ulike *minner* de hadde fra fortiden, som for eksempel som det ene krigsbarnet fortalte, ble han utstilt i skolegården, ble spyttet på, utskjelt og urinert på. Gjerningsmennene bak en slik udåd var ikke bare medelever, men også læreren. Andre grusomme overgrep som ble skildret var at det ene krigsbarnet fortalte om hvordan hun ble satt i et for varmt badekar for å bli vasket rent for synder og tyskerskitt, som resulterte i en skolding av huden. Andre påførte lidelser som disse krigsbarna prøver å skildre i dokumentaren var at noen av dem ble seksuelt misbrukt, mens andre ble sendt frem og tilbake mellom fosterhjem og institusjoner. De kunne dessuten fortelle at mange ble innlagt på institusjoner, som har medført at de fikk store problemer med den psykiske helsen i voksenalder.

Dokumentaren påpekte at Justisdepartementet i 1945 endret lovgivningen slik at «tyskerjentene» og deres barn mistet det norske statsborgerskapet og at man ikke kunne få dette tilbake. Måten det norske rettsapparatet handlet på, har medført at en skapte holdninger som ga et negativt syn på disse to grupper mennesker. Disse krigsbarna fortalte at deres utvikling, identitet og deres selvtillit hadde blitt påvirket av den behandlingen de ble påført. De fortalte at de følte seg som null verdt og at de kunne like godt være døde.

Dokumentaren bekreftet at det gikk mange tiår før noen av krigsbarna våget å åpne seg om sine historier. Noen av krigsbarna organiserte seg og søkte bistand fra advokat som førte rettsaken nede i Strasbourg. Grunnen til at krigsbarna vendte seg mot staten og gikk til søksmålet, var at krigsbarna ville at staten skulle innrømme at de hadde gjort feil mot krigsbarna. Man hørte at under en pause i rettsaken, ble noen av krigsbarna gjenkjent og spyttet på. Det viste seg at søksmålet krigsbarna satte frem var foreldet, siden lovgivningen satte en ramme på 20 år. For noen av de krigsbarna som hadde fremsatt kravene, ble avvisningen for mye for dem, som igjen førte til at de valgte å ta livet sitt. Til slutt ble

resultatet at domstolen i Strasbourg, mente at krigsbarna kunne ha rett på en liten kompensasjon.

Når jeg har sett denne dokumentaren og hører beskrivelsene i fra krigsbarna, ser jeg nok en gang bevis på at disse barna har blitt grusomt og urettferdig behandlet i fra samfunnet. Det eneste krigsbarna ønsket, var å bli *anerkjent* og sett. Man tror at tiden leger alle sår, men da man hørte at krigsbarna ble gjenkjent og spyttet på under en pause i rettsaken, kan man tenke seg at hatet mot disse menneskene kan fremdeles eksistere den dag i dag. Dessuten kan beskrivelsene i fra de voksne krigsbarnas liv, gi oss et godt utgangspunkt på hvordan mennesker kan være destruktive og påvirke andre menneskers liv. Dokumentaren viser hvor viktig *anerkjennelse* er for et menneske og dets utvikling. De fleste i dokumentaren skildret at de ikke ble sett, ikke hørt, og ikke respektert, som var med på at de ikke opplevde kjærlighet og nærhet, som mennesker trenger for å utvikle en personlighet. Det krigsbarna selv uttalte seg, var at dette hadde vært med på å påvirke og ødelegge livene deres. Ellers kan man se at da noen av disse krigsbarna gikk tilbake til institusjonene de bodde på eller skolen, fremkalte det vonde *minner* ved å besøke disse stedene. Disse minnene fremkalte følelser som sinne, tristhet og at vedkommende ble fysisk dårlig. Da ser vi at fortiden påvirker nåtiden.

4.4 Analyse av årene 2000 til 2019

Som presisert i den tidligere forskningen i forrige periode, ser jeg at forskningen og det som ble utgitt i denne perioden viste at krigsbarna ble påført lidelser, som har påvirket livene deres. I denne perioden kan man si at forskerne har videreført forskningen av Kåre Olsen og Norges forskningsråd.

Selvbiografiene i nyere tid viser mer bredden over hvordan krigsbarna kunne føle og kjenne hvordan det var å være et krigsbarn her i Norge. I denne tidsepoken får vi ulike historier til krigsbarna, der man får inntrykk at noen krigsbarn ble mer utsatt enn andre. Dette har ført til et liv med ubehag, vonde *minner*, skam, identitetsproblemer og at man ikke har klart helt å finne seg selv. Men det var noen lysglimt der man får vite at det var noen krigsbarn som hadde en fin oppvekst og lite plager.

I nyere tid undersøkte forskerne omstendighetene rundt krigsbarna med ulike metoder og la vekt på forskjellige faktorer som de skulle forske på. Ericsson og Simonsen tok i bruk intervjuer som metode. Boka til Simonsen og Ericsson var med på å gi oss et fyldigere

materiell, som faktisk viser hvordan krigsbarna ble behandlet opp gjennom oppveksten, med å gjenfortelle krigsbarnas egne fortellinger. Da kan krigsbarna regnes som tidsvitner som beretter om sine følelser om *minnene* tilbake til krigens dager og oppveksten. Dag Ellingsen brukte statistiske undersøkelser og sammenlignet krigsbarna med jevnaldrende og barn med alenemødre. Borgersrud la hovedvekten i sin forskning på hva staten gjorde eller unnlot å gjøre for krigsbarna. Han rettet mer kritikk til staten enn å ta del i krigsbarnas opplevelser. Forskerne prøvde å gå litt dypere ned i materialet som de allerede hadde tilgjengelig. Funnene som de fant ut i denne forskningen viste at nok en gang at samfunnet mente at barna var en skam og et stort problem for nasjonen. Det var mange som snakket nedsettende til dem, barna hadde ikke høy status, og var uønsket i det norske samfunnet. Man kan bare tenke seg hva dette kan gjøre med et lite barn når det skal vokse opp med å føle seg uønsket. Forskerne i denne perioden kan bekrefte at de ledende innen helsesektoren har vært medskyldig til holdninger og at samfunnet og myndighetene så på krigsbarna på den måten som de gjorde. Simonsen mente at synet på krigsbarna kunne muligens vært annerledes hvis de ikke hadde fått stempelet fra fagekspertiser.

Et nytt og viktig narrativ i historiene rund krigsbarna i denne perioden er at staten ville gi krigsbarna en slags erstatning for den overlast de hadde blitt påført. Dette betyr at staten går fra en passiv aktør til en aktiv rolle. Med andre ord tok den norske staten over narrativet og handlet. Staten innrømmet at de hadde begått feil overfor krigsbarna. Et annet narrativ er at vi får et lite innblikk fra rettsaken som ble ført nede i Strasbourg i 2007. Dokumentarene viste hvor viktig det var for krigsbarna å få staten Norge til å erkjenne feil, som de hadde begått mot dem, da de var yngre. Krigsbarna ønsket at staten skulle *anerkjenne* dette ansvaret. Et annet narrativ var at man kunne se at det fantes fortsatt hat mot disse krigsbarna. Som dokumentaren kunne fortelle oss, ble krigsbarna spyttet på i det offentlige rom etter å ha blitt gjenkjent i Strasbourg i en pause fra rettsaken de førte. Dette kan tolkes som at dette hatet mot tyskerne og alt som hadde med Tyskland å gjøre, ikke var helt *glemt* blant menneskene.

Selv om noen krigsbarn hadde det greit og var en del av samfunnet, følte noen en trang for å fortsatt skjule sin identitet. Dette gjorde krigsbarna fordi de forbandt sin situasjon med skam og tabu. Da viser dette narrativet hvor stor inngripen skam kan gi for et menneske. Dette ses spesielt i Haugstads bok, siden han skjulte sannheten om sine røtter for familien sin og seg selv i lang tid. Dette kan også ses i Ericsson og Simonsens forskning, der de forteller om tausheten og skammen gikk fra generasjon til generasjon.

Nyere forskning viser at mye av krigsbarnas historier har ligget hemmelighetsstemplet og er fortsatt det. Dette kan vises både i Grødahls bok med at det er en klausul på 100 år for å få tilgang på slike opplysninger om krigsbarna og forskere som hevder at de ikke har fått tilgang til alt. Det er derfor Borgersrud påstod at staten har gitt kun ut det materialet de selv ønsker at offentligheten skal få vite om. Det viser da kanskje et eksempel på *politisk stillhet*, der myndighetene ikke vil dra frem en mørk side av historien og hele sannheten.

I teorien min presenterte jeg disse begrepene: minner, stillhet og glemsel, og anerkjennelse. Her er det begreper og ord som anerkjennelse, erkjennelse, akseptabel, respekt, mindreverdig, minner, identitet, tabu, skam, taushet, glemsel og unnskyldning vært viktige og preget forskning, selvbiografier og dokumentarene. Disse begrepene har vært en del brukt i det skrevne materialet, til både forskerne og selvbiografiene. Men Dag Ellingsen må nevnes her, siden han ikke legger vekt på disse begrepene.

Kapittel 5: Veien mot billighetserstatning til krigsbarna

I dette kapittelet viser jeg hvordan politikerne behandlet beskyldningene på 2000-tallet om hvordan krigsbarna hadde blitt behandlet av norske myndigheter under og etter krigen. Det begynte med et spørsmål på Stortinget i 1998, deretter en interpellasjon samme år, en nyttårstale fra statsminister Kjell Magne Bondevik i 2000, og et nytt spørsmål i spørretimen på Stortinget i 2000 og som til slutt resulterte i Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004). Etter denne Stortingsmeldingen, kom det en diskusjon som omhandlet denne meldingen og spørsmål knyttet til erstatningsordningen. Her diskuterte de ulike politikerne om hvilke erstatningssummer som krigsbarna kunne ha rett på for de lidelser de barna hadde blitt påført.

I tillegg redegjør jeg hvordan ledere i organisasjonene til krigsbarna, politikere og krigsbarn, som har uttalt seg i ulike aviser. Advokat Cathrine Tangstad fra Juss-buss og Harald Aas har skrevet hver sin artikkel som har tatt også opp dette med staten og erstatningen.²²³

²²³ Cathrine Tangstad. 2017. «Behandlingen av krigsbarna- hvor sterkt beklager staten egentlig?». Kritisk Juss. 2009.

Harald Aas. «Billighetserstatning som salt i sår». 2012. Hentet frem 13.september 2021 fra <https://www.apollon.uio.no/artikler/2007/billighetserstatning.html>.

Jeg har også fått innsyn i dokumenter fra Helse- og omsorgsdepartementet om et krigsbarn som var sekretær i Krigsbarnforbundet Lebensborn, som har skrevet til de ulike departementene med sin kritikk til Stortingsmeldingen og erstatningsordningen. Antall krigsbarn som søkte og ble innvilget erstatning vil også bli redegjort for. Til slutt vil jeg komme med en analysedel om dette kapittelet.

5.1 Første skritt mot sannheten.

I Stortingets spørretime 1.april 1998 stilte representanten fra Høyre, Bjørn Hernæs et spørsmål til justisministeren Aud-Inger Aure.²²⁴ Hernæs tok opp at oppslag i media kan tyde på at krigsbarna fikk lide under og etter krigen og at dette i så fall var lovstridig. Under debatten i spørsmålstillingene får vi innblikk i hvordan regjeringen var kjent med krigsbarnas problemer. Flere krigsbarn hadde søkt om billighetserstatning, men de hadde fått avslag. Svarene som Hernæs fikk fra justisministeren var ikke gode nok for han og Hernæs mente på at man må rydde opp i uklarheter, sånt at det norske samfunnet kunne vise at de turte å endre historien. Hernæs sa: *«det bør ikke hefte ved det norske samfunnet at det er begått ting som er slik at vi ikke kan se hverandre i øynene etter hvert som årene går.»*²²⁵ Dette kan tolkes som at det finnes beviser at staten og det norske samfunnet begikk urett mot disse krigsbarna, og at man må *erkjenne* feilene en har gjort, for å få til en forsoning.

5.2 Et par måneder senere...

ble dette også tatt opp i en interpellasjon på Stortinget 3.juni 1998. Interpellasjonen som ble reist var av samme representant fra Høyre, Bjørn Hernæs og stilt til sosialminister Manghild Meltveit Kleppa.²²⁶ Disse påstandene gikk ut på dokumentforfalskning, forsvinninger og ulike typer for mishandling på krigsbarna. Bjørn Hernæs var en Høyre representant fra Hedmark fra 1993 til 2005. Her hadde han verv i Forsvarskomiteén fra 1993 til 1997 og var i Justiskomiteén fra 1997 til 2001. I fra 2001 til 2005 var han nestleder i Forsvarskomiteén.²²⁷ På grunn av hans politiske verv innen Justiskomiteén var han nødt å reagere, da det kom påstander at myndighetene kunne ha opptrådt feil når det gjaldt krigsbarna. Hernæs ville ha frem sannheten selv om denne kunne være vond, men han var ikke ute etter noen

²²⁴ Stortinget. 1998. Ordinær spørretime. Møte 1.april 1998. Spørsmål 25. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/1997-1998/980401/ordinarsporretime/25/>.

²²⁵ Ibid.

²²⁶ Stortinget. Møte onsdag 3.juni 1998. Sak 2.

²²⁷ Stortinget. *Bjørn Hernæs*. <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representant/?perid=BJH&tab=Biography>.

«syndebukker» som han ga utrykk for. Hernæs trakk frem at når man snakker om åpenhet om noe slikt, kan man åpne sår som har grodd. Han rettet kritikk mot tidligere regjeringer at de ikke hadde visst vilje til å få frem sannhetene og hjulpet krigsbarna. Norge gjorde en avtale med Tyskland 2. august 1959 om en erstatning. Dette var et av spørsmålene Hernæs ønsket å få besvart. Påstanden som har kommet frem i media, gikk ut på at midlene ikke har blitt tildelt noen av krigsbarna eller «tyskerjentene». En annen beskyldning var at staten hadde ikke vært behjelpelig med barnebidragsaker fra den tyske far som gjaldt norske krigsbarn. Han satte pekefingeren på at staten hadde ikke gjort noe med at tyske fedre ønsket kontakt med sine norske krigsbarn. Hernæs framsatte også et spørsmål om at det kan ha foregått forfalskning av kirkebøker for å skjule krigsbarnas identitet.²²⁸

Hernæs sa at han kunne forstå at det var blandete følelser i det norske folket etter krigen. Han mente at dette hatet krigsbarna ble påført, var i utgangspunktet følelser som ikke gjaldt barna, men deres mødre. Hernæs stilte spørsmål om det ville være på sin plass med en offentlig granskning for å vise at regjeringen tok påstandene alvorlige. Meltveit Kleppa svarte at Hernæs hadde tatt frem en del av historien som omhandlet krigsbarna og som var forbundet med en lukket del i historien vår. Meltveit Kleppa trakk frem at hvis granskningen fant ut at staten eller private personer hadde begått feil og lovbrudd, måtte regjeringen tåle kritikken som kom i lys av granskningen. Konsekvensene av granskningen kunne resultere i at myndighetene kan ha gjort urett overfor denne gruppen barn, og at de må kanskje være åpne for å se på mulige løsninger for å bøte på skadene som ble gjort fra tidligere myndigheter. Organisasjonene som representerte krigsbarna var også enige at påstandene måtte granskes. Denne interpellasjonen medførte at Meltveit Kleppa satte i gang et granskningsarbeid som skulle finne svar på disse påstandene krigsbarna kom med og at dette skulle bli prioritert på høyt nivå. Dette granskningsarbeidet førte til at rapporten *Fiendens barn?* ble utarbeidet, og er tidligere behandlet i masteroppgaven.²²⁹

Bjørn Hernæs hadde fått henvendelser fra krigsbarn som ønsket at staten skulle beklage seg offentlig for dem. En unnskyldning var viktigere for krigsbarna enn selve erstatningsordningen, mente Hernæs.²³⁰ Kristelig Folkepartiets representant Finn Kristian Marthinsen trakk frem at myndighetene må bekjenne sine synder, som er blitt begått i

²²⁸ Stortinget. Møte onsdag 3.juni 1998. Sak 2: 3307f.

²²⁹ Norges Forskningsråd. 1999. *Fiendens barn?* GCS as. Oslo.

²³⁰ Stortinget. Møte onsdag 3.juni 1998. sak 2: 3310f.

fortiden. Marthinsen brukte menneskeverdet i sine beskrivelser om krigsbarna og at det var viktig at samfunnet måtte betrakte krigsbarn som likeverdige mennesker. Inge Lønning fra Høyre tok opp noe som kan være viktig å ha med når en snakker om krigsbarn, deres mødre og hvordan de ble behandlet. Han hevdet at nordmenn har en evne til å være langsinte og av den grunn holdt de på tidligere konfliktsituasjoner. Han poengterte også at når en person bruker sunn fornuft, burde vedkommende forstå at andres handlinger og valg ikke skal ramme små uskyldige barn. Tor Nymo fra Senterpartiet tok opp en sannhet som sto i en særskilt stilling når det kom til norske forhold angående krigsbarn, enn ellers ute i Europa. Han presiserte at Norge hadde et sterkt hat overfor krigsbarna rett etter krigen og viste til innstillingen til Krigsbarnutvalget fra november 1945. Nymo avsluttet sitt innlegg ved at det var på tide å ta et historisk, etisk og moralsk oppgjør med fortiden når det kom til behandlingen av disse krigsbarna.²³¹

Disse innspillene fra de forskjellige politikerne viste at det skjedde noe nytt i historien om krigsbarna, som var med på å endre deres fortellinger. Politikerne så at det kunne ha begått urett mot krigsbarna, som de nå ønsket å gjøre noe med. Det var på tide å være ærlige og åpne, få frem sannhetene og gi krigsbarna en offentlig unnskyldning. Dette med krigsbarn hadde vært en lukket del i historien på grunn av skam, tabu og at det var en «vanskelig historie». Siden det var stille om dette temaet i lang tid, har nok denne begynnende åpenheten ført til at både sår og *minnene* om noe vondt, har dukket opp igjen. Det som er spesielt med denne interpellasjonen og debatten rundt den, er at alle politikerne var enige at temaet krigsbarn måtte granskes, åpnes opp og *anerkjenne* disse krigsbarna på lik linje med andre.

5.3 Den historiske unnskyldningen.

Statsminister Kjell Magne Bondevik kom med sin historiske unnskyldning til krigsbarna i nyttårstalen i 2000. I talen la Bondevik vekt på den kristne kulturarven som han mente inkluderte Norge og at det var viktig å vise nestekjærlighet og at alle mennesker var verdifulle.²³² Han mente også at det var viktig å ta oppgjør med fortiden for å få til et forsonet fellesskap. De begreper Bondevik trakk frem omhandlet som nevnt, den kristne kulturarven, nestekjærlighet og menneskeverdiene, og kan tolkes som en videreføring fra Inge Lønning og Finn Kristian Marthinsens bidrag under interpellasjonen to år tidligere. Krigsbarnforbundets

²³¹ Ibid.

²³² NRK. 2000. *Statsministerens tale*. <https://tv.nrk.no/serie/statsministerens-nyttaarstale/2000/NNFA70220199/avspiller>.

leder Carl Otto Ingebretsen kommenterte innholdet i Bondeviks nyttårstale. Ingebretsen mente at det var viktig at staten burde vedta en form for erstatning til krigsbarna, og han var glad for at krigsbarna endelig fikk en offentlig unnskyldning fra staten etter mange år med venting på dette.²³³

5.4 3 måneder etter nyttårstalen.

Ola D. Gløtvold i Senterpartiet stilte Manghild Meltveit Kleppa et spørsmål om krigsbarna 1.mars 2000. Ut fra Gløtvolds spørsmål, ble vi kjent med at syv krigsbarn gikk til rettsak mot staten fordi de ønsket en erstatning for sine påførte lidelser, men saken var avvist på grunn av at staten hadde påberopt at krigsbarnssakene var foreldet. Her stilte han spørsmål om hvordan dette kunne være mulig. Meltveit Kleppa bekreftet i sitt svar at disse sakene var per definisjon foreldet. Hun trakk også frem at staten i dag, visste krigsbarna ble dårlig behandlet og fikk lide for at de var et krigsbarn.²³⁴ Da Meltveit Kleppa tok ansvar som sosialminister og satte granskningen og forskningen i gang rundt krigsbarna i 1998, fikk hun kritikk mot seg. Dette var fordi Meltveit Kleppa ønsket en rask tilbakemelding fra arbeidsgruppa og dette ble gitt kritikk til, men forskningen som ledet ut i rapporten *Fiendens barn?* ga politikerne en begynnende felleskunnskapsbase. Hun uttrykte videre at hun så behovet for en videreføring av forskningen. Meltveit Kleppa nevnte at det var to veier å håndtere søksmålet til de syv krigsbarna. Dette var enten å gå gjennom rettssystemet, men dette kunne bli vanskelig med tanke på at sakene var for gamle til å bevise. Ellers kunne krigsbarna få en politisk oppfølging, som gikk ut på aksept fra staten, moralsk oppfølging, og en form for erstatning. En slik erstatningsordning krevde mindre dokumentasjon og bevis for å få innvilgelse. Gløtvold fremholdt at Bondeviks regjering var den første regjeringen i Norge som tok dette med krigsbarn alvorlig. Det var denne regjeringen som ga krigsbarna en unnskyldning og prøvde å få til en oppreisning.²³⁵

Arbeidet med billighetserstatningen til krigsbarna begynte å ta form da Stortinget 16.desember 2002 ble enige om et anmodningsvedtak. I dette lå det at Stortinget ba regjeringen om å undersøke påstander som var kommet frem i forbindelse med deres rettsak,

²³³ NTB. 2003. «Krigsbarna vil ha erstatning.» <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/RxRK5d/krigsbarna-vil-ha-erstatning>.

²³⁴ Stortinget. Stortingsforhandling. Møte onsdag den 1.mars 2000. Spørsmål 24 https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1999-2000&paid=7&wid=a&psid=DIVL14&pgid=c_0324: 2235f.

²³⁵ Ibid.

som krigsbarna førte mot staten. Deretter skulle de utarbeide mulige løsninger for erstatning.²³⁶ Derfor ba justiskomiteén at regjeringen måtte utrede dette nærmere og ga dem en tidsfrist innen 2003.²³⁷ Resultatet ble utarbeidelsen av Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004) – *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*.

5.5 Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004)

Stortingsmelding nr.44 (2003-2004) kom i stand under Bondeviks andre regjering. Denne regjeringen satt fra 19. oktober 2001 til 17. oktober 2005 og bestod av Kristelig Folkeparti, Høyre og Venstre.²³⁸ Stortingsmeldingen tar opp ulike grupper mennesker som krigsbarn, romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener, som bor i Norge og som mener at de har blitt feilbehandlet av myndighetene og samfunnet. Det hadde blitt satt ned en arbeidsgruppe som skulle utarbeide denne Stortingsmeldingen. Denne gruppa besto av representanter fra Arbeids- og administrasjonsdepartementet, Barne- og familiedepartementet, Finansdepartementet, Helsedepartementet, Justisdepartementet, Kommunal- og regionaldepartementet, Nærings- og handelsdepartementet, Sosialdepartementet, og Utdannings- og forskningsdepartementet. Det var Justisdepartementet som ledet denne arbeidsgruppa.²³⁹

I denne oppgaven vil jeg kun fokusere på den delen av Stortingsmeldingen nr. 44 som omhandler krigsbarna. Sosial- og Justisdepartementet var de to departementene som samarbeidet om utredningen når det kom til erstatningsordninger til krigsbarna. Arbeidet med billighetserstatningen til krigsbarna hadde i praksis begynt å ta form da Stortinget 16. desember 2002 ble enige om et anmodningsvedtak. I dette lå det at Stortinget ba regjeringen om å undersøke påstandene i media som var kommet frem i forbindelse med rettsak, og som krigsbarna førte mot staten. Deretter skulle de utarbeide mulige løsninger for erstatning. Denne ordningen skulle være en kompensasjon for lidelser og tap krigsbarna hadde

²³⁶ Stortingsforhandlinger. Stortingsmelding nr.44 (2003-2004) - *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*. <https://www.regjeringen.no/contentassets/0e716aaede964fd78f98f2c8c0b4a48b/no/pdfs/stm200320040044000ddpdfs.pdf>: 21.

²³⁷ NTB. 2003. «Krigsbarn saksøker staten». Hentet frem 7.november 2021 fra <https://www.nrk.no/norge/krigsbarn-saksoker-staten-1.509848>.

²³⁸ Regjeringen. *Kjell Magne Bondeviks andre regjering*. Hentet frem 1.mars 2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/kjell-magne-bondeviks-andre-regjering-20/id438739/>.

²³⁹ St.meld. nr.44 (2003-2004): 13.

blitt påført, grunnet at de var et barn med tysk bakgrunn. Krigsbarna har hatt hjelp fra tre ulike organisasjoner som har talt krigsbarnas sak. Disse var Norges Krigsbarnforbund, Krigsbarnforbundet Lebensborn og Stiftelsen Rettferd for Taperne, og som også deltok i arbeidet og kom frem med noen egne forslag til erstatning. Regjeringen ønsket at erstatningsordningen som de allerede hadde, skulle bli tilpasset slik at krigsbarna ble innlemmet i ordningen.²⁴⁰ Videre ønsket regjeringen at denne skulle være tidsbegrenset. Arbeidsgruppa bak Stortingsmeldingen har brukt forskningsdata som Kåre Olsen har samlet inn om krigsbarn.²⁴¹ Videre sies det i Stortingsmeldingen at funn som både krigsbarna selv har kommet frem med og organisasjonene, skulle danne rammevilkårene for erstatningsordningen staten ønsket å gi dem.²⁴² Dette medførte at staten aksepterte og konstaterte at de ulike overgrepene som krigsbarna hadde fortalt, faktisk hadde skjedd.²⁴³

Arbeidsgruppa mente at erstatningsordningen skulle være en kompensasjon hvis et krigsbarn hadde kommet opp i uheldige situasjoner på grunn av sitt opphav. I tillegg gjelder dette der ikke forsikringsordninger eller det offentlige gikk inn med støtte og hjelp. Videre foreslo arbeidsgruppa at man måtte lage til en utvidet ordning, der krav fra krigsbarna kunne bli innlemmet. Mobbing var et nytt punkt som arbeidsgruppa mente kunne tas inn i denne utvidete ordningen.²⁴⁴ Begrepet mobbing er noe nytt i det narrative rundt krigsbarna og var et nytt begrep i Norge på 1970-tallet.²⁴⁵

Mobbing er noe som blir påført av andre personer, som skjer gjentatte ganger og som er preget av aggressivitet og negativ atferd. Her har «offeret» lite eller ingen mulighet å forsvare seg, som viser at det er en ubalanse i maktforholdet mellom de involverte. Dermed blir mobbing oppfattet som en antisosial atferd og et overgrep. En sentral forsker innen dette fenomenet, er den svenske psykologen Dan Olweus. Han refererte at ordet er avledet av det engelske ordet *mob*, og inneholder elementer der enten enkeltpersoner eller en gruppe mennesker utfører gjentatte ganger negative handlinger overfor en part. Olweus sa at dette kunne opptre på tre ulike måter. Dette kan være fysiske negative handlinger, verbale negative

²⁴⁰ St.meld. nr.44 (2003-2004): 21ff.

²⁴¹ Olsen. *Krigens barn*.

²⁴² St.meld. nr.44 (2003-2004): 25

²⁴³ St.meld. nr.44 (2003-2004): 29

²⁴⁴ St.meld. nr.44 (2003-2004): 31

²⁴⁵ NRK. «Fakta om mobbing». 2001. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://www.nrk.no/norge/fakta-om-mobbing-1.501737>.

handlinger og negative handlinger uten bruk av ord og fysisk kontakt.²⁴⁶ Den sistnevnte uttrykksformen er for eksempel når noen snur ryggen til vedkommende. Når man har lest selvbiografiene får man høre at krigsbarna ofte opplevde dette med at de ikke ble tatt med i lekene og ikke fikk være en del av fellesskapet.

Denne nye kunnskapen av mobbing har gitt oss fakta som sier at når en person har vært utsatt for mobbing, kan dette påvirke alle sidene ved at menneske, som vil si både den fysiske, psykiske, sosiale og åndelige helsa. Folkehelseinstituttet, FHI, forteller at mobbeofferne kan oppleve store plager som for eksempel angst, depresjon, ensomhet, hodepine, lav selvtillit, magesmerter, søvnproblemer, og selvmordstanker.²⁴⁷ Alle disse plagene kan relateres tilbake til skam. I dette ligger det at man som person føler seg dum, hjelpeløs og lite verdt. Den som blir mobbet kan få problemer med å knytte nye bånd til andre mennesker, og opprettholde de få kontaktene vedkommende har. Når man blir mobbet, bruker mennesker forsvarsmekanismer til å tåle det vonde. Men når dette vedvarer over lang tid, blir vedkommende *minnet* på at de ikke betyr noe og de klarer ikke å fjerne følelsen og skammen av å ikke være god nok.²⁴⁸

Etter å ha lest om krigsbarna og deres opplevelser, får vi vite at mange av krigsbarna opplevde mobbing og at dette påvirket muligheten til å skaffe seg utdanning og et arbeid som påvirket inntekten, familie og et sosialt liv. Mange av krigsbarna har fått store problemer med helsen, slik at de har blitt uføretrygdet. Arbeidsgruppa valgte å bruke mobbebegrepet når de snakket om behandlingen av krigsbarna. Man kan diskutere om myndighetene gjorde dette bevisst for å dempe noe av alvorlighetsgraden av trakasseringen og overgrepene samfunnet og myndighetene utøvde mot disse barna.

Hvis et krigsbarn ønsket å sette frem et krav om billighetserstatning, skulle billighetserstatningsutvalgets sekretariat være behjelpelige med å skaffe dem veiledning. Et annet punkt Stortingsmeldingen la fokus på var overgrep av seksuell art. Her konkluderte arbeidsgruppa at hvis det hadde skjedd slike kriminelle lovbrudd før 1975, kunne vedkommende krigsbarn søke om ordinær billighetserstatning, men det framkom at vedkommende måtte ha gode

²⁴⁶ Wikipedia. «Mobbing». 2022. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Mobbing>.

²⁴⁷ Leif Edvard Aarø. «Fakta om mobbing blant barn og unge.» Folkehelseinstituttet. 2015. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://www.fhi.no/fp/oppvekst/fakta-om-mobbing-blant-barn-og-unge/>.

²⁴⁸ Utdanningsdirektoratet. «Mobbing og krenkelser». Hentet 1.april 2022 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/sosial-laring-gjennom-arbeid-med-fag/Relasjoner-mellom-elever/Mobbing-og-krenkelser/>.

beviser.²⁴⁹ Når vedkommende offer går til det skrittet må de dessverre «rippe» opp i gamle, vonde og fortrenge *minner*, som er forbundet med skam og tabu. Dette kunne gi dem en enda større belastning som kunne gi dem store psykiske og fysiske plager i etter tid. I verste tilfelle kan man også tenke seg at når vedkommende har åpnet opp om skjulte sannheter fra fortiden for å få en erstatning, og når man ikke fikk innvilgelse, får vedkommende en bekreftelse at personen ikke er verdt noen ting.

Norges Krigsbarnforbund og Krigsbarnforbundet Lebensborn hadde en annen oppfatning om erstatningsgraderingen. Deres forslag var at krigsbarn kunne få utbetalt maksimalt 500 000 kr i erstatning og at denne erstatningsgraderingen skulle være trinnvis. Den tredje organisasjonen Stiftelsen Rettferd for Taperne la seg på en lavere tiltenkt erstatningssum og mente at alle krigsbarn burde få 150 000 kr i erstatning. Grunnen til sistnevntes forslag var at de mente at individuell behandling av søknadene kunne risikere en følelse av et «nytt overgrep for krigsbarna».²⁵⁰

5.6 Justiskomiteéns innstilling om erstatningsordning 4.april 2005

Ut fra dokumenter fra Stortinget, regjeringen og noen avisartikler ser en tydelig at det var et samlet engasjement blant politikere om krigsbarna ble feilbehandlet av samfunnet og staten og at de skulle ha rett til en form for erstatning. Dette var også vedtatt i Stortingsmeldingen. Her ser vi et narrativ at politikerne innser at krigsbarna hadde hatt det vondt og var urettferdig behandlet. I etterkant ble dette videre arbeidet med å finne ut hvilke erstatningssummer staten skulle gå for. Diskusjonen og uenighetene kan sees i debatten i Stortinget den 4.april 2005.²⁵¹ Her ble det diskutert på Stortinget om billighetserstatningsordningen til grupper som eldre utdanningsskadelidende samer og kvener, krigsbarn, og romanifolk/tatere. Det ble presisert i innledningen av forhandlingen at det var viktig at krigsbarna fikk en erstatning for overgrep som faktisk hadde skjedd. Finn Kristian Marthinsen i Kristelig Folkeparti sa at disse krigsbarna vokste opp i miljøer som var preget av hat og at mye av overgrepene kom fra voksne personer. Dette mente han var svært alvorlig. Han slo fast at tidligere forskning som var gjort, viste at staten også hadde gjort feil overfor disse barna, for eksempel ved at de

²⁴⁹ St.meld. nr.44 (2003-2004): 33.

²⁵⁰ St.meld. nr.44 (2003-2004): 36f.

²⁵¹ Stortinget. Innst. S. nr 152. *Innstilling fra justiskomiteen om erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningsskadelidende samer og kvener*. 2005. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2004-2005/050404/1>.

hindret at barnebidrag ble krevd inn. På grunn av overgrepene mente både Stortinget og regjeringen at krigsbarna hadde rett på en økonomisk kompensasjon for deres overlast.

Marthinsen fulgte dette opp: *«Jeg har fått svært mange henvendelser fra personer som omfattes av de erstatningsordninger vi i dag vedtar. Mange uttrykker glede over den oppreisning de nå får. Men enkelte krigsbarn uttrykker misnøye og uttaler at erstatningsbeløpet er så lavt at det oppleves nærmest som et nytt overgrep. Til det vil jeg begrense meg til å si at ingen pengesum i verden kan kompensere for overgrep. Men en billighetserstatning må forstås som en unnskyldning til den enkelte og som en kompensasjon for urett. Jeg håper og tror at de fleste vil oppleve det slik etter hvert som saken faller til ro.»*

Gunn Karin Gjøl i Arbeiderpartiet sa at det har kommet mange reaksjoner på de planlagte utbetalingssummene på billighetserstatningen, men sa at Norge var kjent for å ha lave summer i slike ordninger. Gjøl argumenterte med at Norge har et godt sosialt system som skal fange opp personer som trenger hjelp og bistand. Videre sa Gjøl at: *«Erstatningen vi gir, må ses på som staten Norges måte å be om unnskyldning på for de overgrep norske myndigheter har vært ansvarlig for på grunn av uakseptabel politikk og praksis i tidligere tider.»*²⁵² Gjøl reagerte selv på summen som var blitt lagt frem som minste utbetaling på 20 000 kr. Dette begrunnet hun med at i andre saker har summen ligget på 40 000 til 60 000 kr, og dermed ønsket hun å sette frem et krav på 40 000 kr som minsteerstatning.

De politiske partiene var enige om den maksimale utbetalingen på 200 000 kr, men var uenige om de nedre summene. Inga Marte Thorkildsen i Sosialistisk Venstreparti sa at Norge som nasjon er bundet til FNs barnekonvensjon og burde ta inn denne kunnskapen for å unngå nye lignende situasjoner. Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet var to partier som ønsket å løfte den minste utbetalingen opp til 60 000 kr. Grunnen til deres innspill var at hvis den minste erstatningssummen ble for lav, var de redd for at de som søkte om dette, kunne oppleve dette som et nytt «overgrep». Odd Einar Dørum fra Venstre trakk frem mye av det krigsbarna opplevde, skyldes holdninger og syn som ikke var riktige. Et oppsiktsvekkende bidrag var uttalelsen til Kristelig Folkeparti-politikerens Lars Rise, som mente at alle krigsbarna burde være tilkjent 200 000 kr i billighetserstatning for deres påførte lidelser. Ved

²⁵² Ibid.

å godta noe slikt, mente han, at den norske stat viste overfor de berørte parter og samfunnet at man mente alvor med erstatningsordningen.

Selv om politikerne var uenige om erstatningssummene viste voteringen at flertallet la seg på den minste utbetaling. Det endelige vedtaket ble at et krigsbarn kunne ha rett til 20 000 kr, som den minste utbetaling for erstatning.²⁵³

5.7 Reaksjoner på billighetserstatning

Før og etter at det ble votert i Stortinget om hvilke summer man skulle legge seg på i billighetserstatningen, ble disse nyhetene formidlet i ulike medier. Aftenposten, NRK, Bergens Tidende og Adressavisa var noen av mediene som hadde innslag om billighetserstatningen, politikernes og krigsbarnas organisasjonenes forskjellige meninger om graderingen til denne ordningen. Noen krigsbarn gikk også ut i media med sine meninger om dette. Sekretæren for Krigsbarnforbundet Lebensborn sendte en e-post til de ulike departementene med sin kritikk om denne ordningen.

I et oppslag meldte NRK 2.juli 2004 at krigsbarna kunne ha rett på erstatning på maksimal 200 000 kr. I artikkelen kommenterte både Norges Krigsbarnforbund og Krigsbarnforbundet Lebensborn at de tiltenkte summene var skammelige lave og ble oppfattet som en ny hån. I tillegg ble det kommentert at enkelte politikere som Meltveit Kleppa og Sosialistisk Venstreparti-representant Karin Andersen reagerte på forslaget fra regjeringen. Meltveit Kleppa sa selv at hun tvilte på at Stortinget ville gå for høyere summer som organisasjonene hadde foreslått.²⁵⁴

Dagen etter kommenterte krigsbarnas organisasjoner i Bergens Tidende at forslaget til erstatningsordning til krigsbarna var svært nedslående og at det opplevdes som et nytt overgrep og hån. Lederen for Krigsbarnforbundet Lebensborn, Siss Oustad, mente at justisminister Odd Einar Dørums *anerkjennelse* på at krigsbarna har lidd overlast og summene for erstatningen var en vits, mot bakgrunnen av hva som er blitt beskrevet om krigsbarnas skjebner og kamp.²⁵⁵ I tillegg kom avisen Adressavisa ut med en artikkel der krigsbarnet Eva

²⁵³ Ibid.

²⁵⁴ Agnes Svalastog. 2004. «Krigsbarna kan få 200.000 kroner.» Hentet frem 1.desember 2021 fra <https://www.nrk.no/norge/krigsbarna-kan-fa-200.000-kroner-1.513200>.

²⁵⁵ Bergens Tidende. 2004. «Krigsbarna raser mot Dørum». Hentet frem 7.desember 2021 fra <https://www.bt.no/nyheter/innenriks/i/zl8a4/krigsbarna-raser-mot-doerum>.

Digre sto frem med sine synspunkter om denne erstatningsordningen. Digre sa at hun i nærmere 60 år har blitt kalt for «tyskerbarn», men har klart å leve med det. Men Digre kommenterte videre at erstatningsbeløpet som regjeringen ville gi, var en hån. Hun trakk dessuten frem at behandlingen hun og de andre krigsbarna har fått fra det norske samfunnet, opplevdes som en skam. Digre pekte på viktige momenter som fortalte at denne erstatningsordningen kan rippe opp i vonde *minner* som de fleste krigsbarna har forsøkt å forsone seg med. Hun fortalte også at ektemannen hennes og hennes mor hadde fått anonyme meldinger med ubehagelig innhold, som hadde med Digres tyske bakgrunn så sent som i 2003. Selv om hun hadde opplevd en del mobbing, karakteriserte hun sin oppvekst som en «solskinshistorie». Digre mente at det var mange andre krigsbarna som hadde opplevd verre ting enn det hun hadde følt på kroppen.²⁵⁶

Sekretæren for Krigsbarnforbundet Lebensborn skrev en kritisk mail til departementene rundt denne erstatningsordningen. Han tok avstand til innholdet i Stortingsmelding nr.44 og mente at myndighetene brukte krigsbarnas interesseorganisasjoner som et sannhetsvitne og for å pynte på sannheten om behandlingen staten gjorde mot krigsbarna. Denne sekretæren har noen poenger som viste hvordan samfunnet og myndighetene så på krigsbarna, men måten han la dette frem på blir forholdsvis usaklig. Han trakk også frem at arbeidsgruppen brukte mobbing for å beskrive hva krigsbarna ble påført. Når man bruker dette begrepet kan dette tolkes som uskyldig, men det krigsbarna opplevde var mobbing av alvorligere karakter. Vedkommende fortalte dessuten om hvor viktig det var for krigsbarna å skjule identiteten sin, for å beholde arbeidet, inntekten og prøve å tilhøre en gruppe. *Minner* var noe han trakk frem i sin henvendelse. Her fortalte han at for eksempel at Norges nasjonaldag, er en vond dag for mange krigsbarn. Dette er fordi de blir påminnet tilbake til fortiden da krigsbarna ikke fikk være del av fellesskapet, ble utstøtt og at noen ble mishandlet på denne dagen av nordmenn. Sekretæren poengterte at myndighetene etter krigen, erkjente ikke krigsbarna og oppfattet dem som et problem. Dermed har de aldri fått lov til å bli sett på som barn. Han avsluttet sin kritiske henvendelse med at det var ikke erstatning krigsbarna var interesserte i, men en oppreisning som gir krigsbarna den *anerkjennelsen*, aksepten og respekten de fortjener på lik linje med andre nordmenn.²⁵⁷

²⁵⁶ Adressa. 2004. «Erstatningsbeløpet en hån». Hentet frem 1.mars 2022 fra <https://www.adressa.no/nyheter/article13618.ece>.

²⁵⁷ Helse og omsorgsdepartementet. *Brev fra sekretær i Krigsbarnforbundet Lebensborn*. 2004.

I september 2004 uttalte politikeren Knut Storberget fra Arbeiderpartiet til Aftenposten at han ønsket at når Stortinget skulle vedta summene på erstatningsordningene skulle disse bli høyere enn det som var foreslått av regjeringen. Han kommenterte at forskningen som var blitt gjort, burde bli tatt i betraktning når det gjelder utforming og vilkår. Storbergets syn gikk ut på at ordningen burde være individuell og erstatningssummene høyere. I regjeringens forslag ble mobbing et punkt krigsbarna kunne søke om erstatning for og som kunne gi 20 000 kr. Hvis et krigsbarn hadde vært utsatt for større overgrep og hadde dokumentasjon på dette, kunne dette gi vedkommende inntil 200 000 kr i erstatning.²⁵⁸

Aftenposten tok opp forslagene fra de ulike politiske partiene, som ble forhandlet frem 4.april 2005. Avisen trakk frem Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiets forslag som tapte voteringen. Som Aftenposten beskrev, mente Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet at forslaget de kom med var det rette. Dette beløpet skulle representere statens unnskyldning for den dårlige behandlingen, overgrepene, og trakasseringen som ble gjort av samfunnet på disse uskyldige barna. Avisen trakk frem at to av partiene ønsket å gi mer til krigsbarna og at representanten fra Sosialistisk Venstreparti, Inga Marte Thorkildsen slo fast at staten hadde begått lovbrudd. Dette kan vises i hennes kommentar: «*Staten må ha et ekstra ansvar for denne gruppen fordi myndighetene både har stått for overgrepene og siden makulert dokumentasjonen*».²⁵⁹

Etter par måneder etter 4.april 2005, da beslutet var tatt, var det svært få som hadde søkt. Generalsekretæren Ola Ødegård sa at mange av hans medlemmer i organisasjonen Stiftelsen Rettferd for Taperne, ikke ville søke om erstatning. Mange av krigsbarna mente at den nye vedtatte erstatningsordningen ble en ny krenkelse. Ødegård kritiserte at erstatningsordningen krevde at krigsbarna måtte selv skaffe bevis, hvis de mente at de hadde rett til høyere erstatning.²⁶⁰

I artikkelen «*Billighetserstatning som salt i sår*» publisert i forskningsmagasinet Apollon, viste at en del krigsbarn og tater søkte om denne billighetserstatningen fra staten.

²⁵⁸ Ole Nygaard. 2004 «*Krever mer til krigsbarna*». Hentet frem 1.desember 2021 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/IVVky/krever-mer-til-krigsbarna>.

²⁵⁹ Aftenposten. 2005. «*SV og Sp vil gi 60 000 til krigsbarna*». Hentet frem 7.desember 2021 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/g66OA/sv-og-sp-vil-gi-60000-til-krigsbarna>.

²⁶⁰ Torvild Sveen & Jan Erik Hellenen. 2005. «*Tyskerbarna søker ikke erstatning*». Hentet frem 2.mars 2022 fra <https://www.nrk.no/inlandet/tyskerbarna-soker-ikke-erstatning-1.42687>.

Forfatteren Harald Aas oppga 895 personer som hadde søkt om å få erstatning og som fikk dette i 2006. Av disse søknadene var 65% krigsbarn. Mesteparten av de utbetalte erstatningene var på 20 000 kr. Aas argumentere for at svake grupper i det norske samfunnet, som for eksempel disse krigsbarna, ble mer synlige i folks bevissthet og forståelse for hvordan de hadde blitt behandlet, ble mer omfattende. Dette førte til at politikerne kom mer inn i bildet, slik at erstatningsordningen skulle fungere som en kompensasjon og beklagelse for det krigsbarna hadde fått lide for. I samme artikkel uttalte forskeren Karen-Sofie Pettersen, at den «generøse» ordningen fra staten opplevdes som krenkende og som en hån for krigsbarna som søkte om dette. Grunnen til dette var at krigsbarna og de eventuelle taterne ønsket en unnskyldning og at historiene deres skulle bli trodd.²⁶¹ Pengene var ikke viktig i denne sammenheng. Pettersen fastslo at politikerne ville imøtekomme kravene fra søkerne, men man så at krigsbarna møtte på mange hindringer i saksbehandlingen, fordi det krevdes ulike former for dokumentasjon. Når krigsbarna skulle søke om erstatningsordning, ble dette en stor belastning for dem, siden krigsbarna måtte rippe opp i vonde og gamle *minner* som de ønsket å *glemme*. Dette gjaldt spesielt ved seksuelle overgrep. Det poengteres at en del av søkerne ble tilkjent erstatning, men brevet der dette stod i, var veldig formelt. Det søkerne hadde håpet på var en unnskyldning fra staten i dette brevet. Når Pettersen sammenlignet billighetserstatningen og den kommunale erstatningsordningen for personer som led på opphold ved kommunale barnehjem, så hun en stor forskjell. Her kom den sistnevnte gruppen ut med et maksimum erstatning på 750 000 kr og at saksbehandlingstiden her var kortere. Pettersen mente at hvis politikerne skulle beklage seg for disse gruppene som hadde lidd, burde det kanskje ha vært en annen erstatningsordning enn den som ble.

Videre i artikkelen uttrykte professor Kjersti Ericsson kritikk mot erstatningsutformingen. Ericsson hadde forsket innen temaet om krigsbarn og deres påførte lidelser i flere år. Ericsson ga uttrykk for at erstatningsordningen var konfliktfullt og som skapte ytterligere problemer for krigsbarn. Hun så at den minste form for utbetaling i erstatningsordningen ble oppfattet som en hån, fordi når en sammenlignet dette med de store lønnsutbetalingene og fallskjermene, var dette med på å vise hvem som egentlig betydde noe i samfunnet. Forfatteren av artikkelen, Harald Aas kunne fortelle at krigsbarn hadde fortalt at de hadde hatt en tøff oppvekst med avvísning, overgrep, vold og trakassering. Mange av krigsbarna følte seg annerledes,

²⁶¹ Harald Aas. «Billighetserstatning som salt i sår». 2012. Hentet frem 13.september 2021 fra <https://www.apollon.uio.no/artikler/2007/billighetserstatning.html>.

mindreverdige, og uønsket. I tillegg kjente disse barna på skammen og skyldfølelsen fra samfunnet.²⁶²

Advokat Cathrine Tangstad fra Juss-Buss kommenterte Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004).²⁶³ Tangstad konkluderte at denne Stortingsmeldingen presiserte at erstatningsordningen skulle være en form for kompensasjon som ble lagt til i Rettferdsvederlag og som er ulovfestet. Dette betydde egentlig at den norske stat ikke tok ansvar for de handlinger og grusomheter som «tyskerjentene» og krigsbarna fikk lide for. Tangstad trakk frem at staten ville rekke frem en hånd og en beklagelse til disse barna for opplevelser som de hadde opplevd, men ville ikke erkjenne et offentlig ansvar. For krigsbarna ble dette ikke som de forventet. Søknadene om å bli tildelt erstatning var kompliserte og sies at dette skjedde under måter som skapte reaksjoner. Juss-Buss ville undersøke og hjelpe til i flere saker. Tangstad viste til at krigsbarna, som var født mellom 1940-1945, hadde elementer som tilsa at dette var med på å gi dem påførte lidelser ved at de ble mobbet og trakassert fra både folket og offentlige instanser. Grunnen til disse overtrampene skyldes at det norske samfunnet hadde et syn på at alt som omhandlet tysk var «landsforræderi».

Tangstad kommenterte også nyttårstalen i 2000 av statsminister Kjell Magne Bondevik, der han beklaget overfor krigsbarna, som skulle være en unnskyldning fra staten. To år etter denne talen, tok Stortinget dette opp. Justisdepartementet sa at krigsbarn som kunne bevise at de hadde lidd grunnet at de var et krigsbarn, kunne søke om økonomisk bistand. Staten var klar over at mye av ulempene krigsbarna ble utsatt for, kunne være svært vanskelige å bevise, samt finne dokumentasjon på overlasten etter så mange år. Derfor godtok de at søkerne sannsynliggjorde sine lidelser og plager. I 2007 henvendte organisasjonen Lebensborn Oslo seg til Juss-Buss. Årsaken var at de hadde oppdaget at mange av krigsbarna som hadde søkt om erstatning, hadde fått behandlet sine søknader på en meget kritikkverdig måte. Krigsbarna opplevde å bli møtt med nedverdiggende behandlingsmåte. Ansatte i Juss-Buss sendte en klage til Sivilombudsmannen. Her viste de til flere brudd på forvaltningsrett og skikk. Søknadene om å bli tildelt rettferdsvederlag og klagen til Sivilombudsmannen tok lang tid. Tangstad framhevet at mange av krigsbarna følte at de fikk liten eller ingen informasjon som kunne hjelpe de med søknadene sine. I ettertid har flere av krigsbarna følt seg lite verdt, siden dette

²⁶² Ibid

²⁶³ Cathrine Tangstad. 2017 «Behandlingen av krigsbarna- hvor sterkt beklager staten egentlig?». Kritisk Juss. 2009

systemet satte en prislapp for de plager og overtramp som ble påført dem. Minste tilkjent vederlag var på 20 000 kroner. Alvorlige lovbrudd som overgrep av seksuell art kunne krigsbarnet bruke dokumentasjon fra lege og eventuelt psykolog. Her opplevde en søker å få gjenopplevd disse traumatiserte opplevelsene på nytt fordi de ansatte i Sivilrettsforvaltningen godtok ikke uttalelser fra legen som var et krav. Ordningen med rettfærdighetsvederlag har ikke vært god nok og ikke de ansattes arbeidsmåte og veiledning, sier Juss-Buss.²⁶⁴

5.8 Hvor mange krigsbarna søkte på billighetserstatning?

På grunnlag av Stortingsmeldingen nr.44 (2003-2004) og forskningen rundt antall krigsbarn, regnet regjeringen at billighetserstatningen og krav kunne få en kostnadsramme på bortimot 240 millioner kroner.²⁶⁵ I 2006 var det 1229 krigsbarn som fremsatte krav på billighetserstatning. Av disse ble kun 585 saker behandlet etter som de oppfylte kriteriene for innvilgelse. Det var 25 av søknadene som ble avslått uten oppgitt grunn. Justissekretariatene som behandlet disse søknadene, vedtok at 449 søknader ble innvilget den minstesummen for erstatning som er på 20 000 kr. For 165 søkere ble det foretatt en høyere tildeling som tilsa at de fikk en erstatningsutbetaling på en plass mellom 20 000 til 50 000 kr. 37 søknader ble innvilget en høyere gradering på mellom 50 000 til 100 000 kr til erstatning. Ut fra disse søknadene var det kun 9 søkere som ble tilkjent en erstatning mellom 100 000 til 150 000 kr. Hva som skjedde videre med resten av kravene som kom inn, finner jeg ingen dokumentasjon på. Storberget sier at i 2007 ble det ytterligere behandlet 250 søknader.²⁶⁶ Om dette er nye krav eller krav som lå inne fra 2006, er det heller ikke noe dokumentasjon om.

Grunnen til at det var få som ble behandlet på et år, skyldes at disse sakene krevde grundig gjennomgang og vurdering. Men det var et veldig stort sprik hvis man tenker hvor få det var som fikk erstatning i forhold til antall krigsbarn som finnes her i Norge. Når man regner ut antall søknader om erstatning fra 2006 til 2007, er det dokumentert at kun 835 saker som staten innvilget erstatning til. Hva kan dette fortelle oss? Dette kan fortelle oss at dette var et utrolig komplisert materiell å ta tak i, både for dem som skulle gå gjennom sakene og ikke minst krigsbarna selv. Det er som flere av politikerne har sagt i innstillingen til

²⁶⁴ Ibid

²⁶⁵ Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004): 38

²⁶⁶ Stortinget. 2007. *Skriftlig spørsmål fra André N. Skjelstad (V) til justisministeren*. Hentet frem 21. september 2021 fra

<https://www.stortinget.no/nn/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/skriftlege-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=37595>

Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004) at det finnes ingen pengesummer som kan bøte på det krigsbarna fikk oppleve fra myndighetene og samfunnet.

5.9 Krigsbarnas organisasjoner

Som nevnt har mange av krigsbarna vært medlemmer i ulike organisasjoner for å kjempe sin kamp. Når jeg har prøvd å søke disse opp, ser jeg at de er blitt nedlagt eller har flyttet til en annen nettside eller organisasjon. Det gjelder for eksempel Krigsbarnforbundet Lebensborn som ble nedlagt i 2017.²⁶⁷ Norges Krigsbarnforbundets nettside har blitt endret til å bli en flytteside.²⁶⁸ Men jeg ser at Stiftelsen Rettferd for Taperne er fremdeles, men de tar andre saker i tillegg og har ikke noe om krigsbarna eller «tyskerbarna» i sine søkefelt lengre.²⁶⁹

Krigsbarna er i dag mellom 77 og nærmere 82 år gamle. Da kan man tenke seg at det er ikke lett å holde organisasjonene i gang på grunn av den høye alderen til medlemmene. En annen grunn til at organisasjonene har sluttet å eksistere, kan være at krigsbarna og deres etterkommere har ikke hatt det samme behovet og trangen for å føre kampen til krigsbarna videre. Man kan tenke seg at krigsbarna kan ha forsonet seg med at dette skjedde og at de fleste har levd livet videre på godt og vondt. Jeg fant ut at Norges Krigsbarnforbund har hatt et medlemsblad, som het *Røtter*.

Medlemsbladet *Røtter* var et sted der krigsbarna kunne fortelle sine historier, meninger, og alt det krigsbarna hadde på hjertet, referat fra møter, prosessen rundt billighetserstatningen, og om ulike turer de var vært på med mere. Bladet var en plass som var kun krigsbarnas. Ingen andre hadde tilgang til å få dette i postkassen sin. Krigsbarn kan fortelle at de satte stor pris på det båndet de fikk med resten av forbundet. De kunne også fortelle i de ulike medlemsbladene at de endelig følte en tilhørighet til en gruppe og følte seg ikke alene lengre. Bladene tar også opp møter som de har hatt på landsbasis. Med hjelp av denne organisasjonen og bladet, har mange krigsbarn klart å spore opp og bli kjent med sine tyske røtter.²⁷⁰

²⁶⁷ Wikipedia. 2021. «Krigsbarn». Hentet frem 21.februar 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Krigsbarn>

²⁶⁸ Nkbf. Hentet frem 21.februar 2022 fra <https://nkbf.no>

²⁶⁹ Stiftelsen Rettferd. Hentet frem 3.mars 2022 fra <https://www.rettferdnorge.no>

²⁷⁰ Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 3 1995.

Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 1 1998.

Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 1 2003.

Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 4 2001.

Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 3 2006.

Norges krigsbarnforbund. *Røtter* nr. 4 2007.

5.10 Analyse om billighetserstatning

Da Kjell Magne Bondevik kom til makten i 1997, var det mye *politisk stillhet* rundt dette tabubelagte temaet som omhandlet krigsbarn. Dette begrunnes med at det ikke var et politisk engasjement, før det ble kjent i media som aviser, at krigsbarna gikk til sak mot staten. Da var det Bondeviks regjering som tok tak i dette og startet den lange kampen for å bøte på uretten som var tidligere gjort. Forskning og ulike typer av publiseringer har bidratt til at politikerne har blitt mer opplyste og bedre i stand til å gi krigsbarna aksept, *anerkjennelse* og erstatning. Dette var intensjonen til Meltveit Kleppa da hun satte i gang forskningen om dette feltet. Det betyr at den nye forskningen har bidratt til at fortellingene rundt krigsbarna har endret seg. Her kan vi si at staten har overtatt narrativet og handlet. Når politikerne har debattert rundt krigsbarna og erstatning har de vist til både *minner* og fortiden som krigsbarna har forsøkt å *glemme*. Denne åpenheten rundt dette temaet er også noe nytt. Som man har lest gjennom forskning og litteratur, har dette vært et tema som har vært lukket på grunn av det var forbundet med skam, tabu og «vanskelig historie».

Et annet narrativ vi kan se ut fra dette kapittelet er unnskyldningen. Her innrømmer statsminister Bondevik på vegne av regjeringen og den norske stat at det har blitt begått urett mot disse krigsbarna og det må gjøres noe med. Dette har noe med *anerkjennelse* å gjøre og at man skulle betrakte disse barna som likeverdige. Når man gjør dette, *anerkjenner* vi krigsbarna som norske. På veien til å finne ut hvordan de skulle bøte på denne uretten, var politikerne enige at krigsbarna skulle ha rett til en erstatning for påførte lidelser fra samfunnet og staten.

På veien til å finne den rette løsningen, ble politikerne møtt med motstand både fra krigsbarna og organisasjonene som representerte disse barna. Dette er også et nytt narrativ som er med på å påvirke fortellingene rundt krigsbarna og utfallet av erstatningsordningen. Dette narrative er todelt. Grunnen er at for det første ønsket krigsbarna at staten skulle gå ut offentlig og unnskyldte seg. Den andre grunnen er at når Bondevik gjorde dette og når det ble snakk om erstatning og summene på denne, førte dette til at en del av de involverte partene mente at dette ikke var godt nok og at det opplevdes på nytt som et overgrep.

Historiene om krigsbarna forteller oss at det er delt syn og oppfatninger på krigsbarna fortsatt. Dette vises i uttalelser i fra politikerne da de la frem sine vurderinger på graderingen i erstatningsordningen og dette kan karakteriseres som et narrativ. Her får offentligheten

tilgang på hva de politiske talsmenn mente om erstatningen. Kristelig Folkeparti-representant Lars Rise var den som uttalte seg offentlig at de ønsket å gi 200 000 kr til alle krigsbarn og det var en langt større sum enn de andre partiene. Skyldes denne vurderingen partisynet på menneskeverd? Eller at de tok Bondeviks nyttårstale til etterretning og viste dette i handlinger og ikke bare ord? Når en representant fra dette partiet sa noe slikt, kan dette skyldes menneskesynet, og at myndighetene trodde på fortellingene fra krigsbarna om mobbingen, overgrepene og trakasseringen og at de ville gi et økonomisk bidrag for det krigsbarna hadde blitt påført.

I denne billighetserstatningsordningen ble det vedtatt at minstesummen skulle holdes på et lavt nivå som var 20 000 kr. Dette var etter den norske tradisjonen helt vanlig når det kom til billighetserstatningsutbetalingssummer og nedre grenser. Man vet at i et demokrati så er det flertallet som bestemmer i avgjørelser. Når de forskjellige innspillene kom fra politikerne, viste disse at det var forslag om forskjellige summer. Under voteringen gikk flertallet for 20 000 kroner. Norge er som sagt kjent for å ha lave utbetalingssummer når det kommer til erstatningsordninger. Men man kan undre seg på hvorfor graderingen av krigsbarn var forskjellig i forhold til andre grupper. Her vises til Karen-Sofie Pettersens funn der hun sammenlignet erstatningen til krigsbarna og den kommunale erstatningsordningen. Den sistnevnte ordningen gjaldt for de mennesker som ble plassert på kommunale barnehjem og led under oppholdet. Disse kunne bli tildelt opptil 750 000 kr i erstatning for sine påførte plager.

Her kan man se et økonomisk dilemma. I dette ligger det at det er store forskjeller på hvordan krigsbarna ble behandlet av samfunnet og myndighetene. Gjennom oppgaven har jeg prøvd å vise mangfoldet i historiene ved de gode «solskinshistoriene» til historien som er gjennomsyret av mobbing, mishandling, overgrep, vold og trakassering. Følger man denne tanken, kan man stille et spørsmål om det er da riktig å gi for eksempel 20 000 kr i en erstatningsutbetaling til et krigsbarn som mener at de ikke har lidd noe overlast, mot en person som har opplevd grov vold og overgrep. Da ser man at de som har arbeidet med denne problematikken ikke har hatt en lett jobb og da er det greit å bruke den vanlige erstatningsutbetalingen i slike saker. Hvis man setter en høy sum for alle krigsbarna, gir dette staten store utgifter som må dekkes inn i et budsjett.

6.0 Konklusjon

Når jeg avslutningsvis ser om jeg har besvart problemstillingen min som lød «*Hvordan forandres fortellingen om krigsbarna i norsk offentlighet i tiden fra 1979?*», mener jeg at studien min viser at vi ser at det skjer endringer i krigsbarnas historier. Vi tar del i at det åpnes opp i samfunnet, da krigsbarna stod frem med sine hemmeligheter fra krigens dager og oppveksten og hva det har gjort mot dem. Dette har bidratt til at vi har fått ny kunnskap om en del av Norges krigshistorie som ingen hadde skrevet om før. I tillegg ser vi at på grunn av åpenheten fra krigsbarna, førte dette til at krigsbarna ble møtt med sympati og støtte i nyere tid og at det ble satt en kritikk mot samfunnet og myndighetene som behandlet disse feil. Selv om det gikk mange år etter krigsbarna stod frem, tok politikerne tak i å bøte på uretten og ga dem en *anerkjennelse* gjennom unnskyldningen fra statsminister Kjell Magne Bondevik og erstatningen.

For å kunne svare på problemstillingen min måtte jeg få hjelp av noen forskningsspørsmål som var: hvordan de ulike aktørene beskriver fortellingene til krigsbarna på. Hvordan gjengir de oppvekstvilkårene? Hvilken måte skriver de på og hvilket språkbruk bruker disse aktørene når det kom til krigsbarna? Hva forteller tidligere forskning om krigsbarnas påførte lidelser? Hvordan beskriver krigsbarna sin oppvekst som et krigsbarn og hva dette har gjort med synet på dem selv. Hva forteller krigsbarna i bøkene om sine liv, samt hva forteller krigsbarna i dokumentarene som er blitt produsert? Hva som danner bakgrunnen til Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004)? Hva ble resultatet av denne? Hvordan uttaler politikerne seg om erstatningen til krigsbarna? Hva uttaler krigsbarna og hjelperne deres om denne saken?

Kildene som jeg brukte i denne masteroppgaven, var aviser, biografi, dokumentarer, film, forskning, politiske dokumenter, radioprogram og selvbiografier. De begrep jeg presentere i teorikapittelet: *minner, stillhet og glemsel og anerkjennelse*, har også vært medvirkende til å besvare disse forskningsspørsmålene mine og problemstillingen min. Dette har bidratt til at jeg har sett at det har vært ulike begreper innen teoriene som har vært mer dominerende enn andre, alt etter hvilken tidsperiode jeg har forsket på. Ut fra dette prøvde jeg å finne forandringer i narrativet om krigsbarna. Her har jeg valgt å dele opp forskningen og analyseringen i to tidsperioder som er fra 1979 til 1999 og den siste fra 2000 til 2019. Jeg vil først ta for meg 1979 til 1999.

I den første tidsperioden fra 1979 til 1999, ser jeg at *minner* dominerer. I denne perioden begynte det å åpnes opp og de skjulte og mørke hemmelighetene kom frem i dagens lys. Dette kan man si er også med på å skape et *minne* om det som har vært en lang *taushet* om.

Krigsbarna har ikke vært en del av den krigshistorien som vi har vært kjent med, før denne åpenheten var med og endret dette.

Hvis vi skal ta for oss Dessingué og Winters teori om *stillhet* og *glemsel* ser jeg tydelig at krigsbarnstemaet var et berørt tema som samfunnet og myndighetene ønsket å *glemme* før 1980-tallet. Ut fra materialet mitt konstatere jeg at krigsbarna aldri har opplevd *stillhet* og *glemsel* på personlig plan. De ble hele tiden påminnet om sitt opphav og at samfunnet ikke hadde *glemt* at disse barna hadde en far fra den tyske okkupasjonsmakten og var betegnet som en av «Norges fiende». Dette står i kontrast med myndighetens føringer og holdninger som tilsa at krigsbarna, mødrene deres og fedrene skulle man ikke snakke om. Det vil si at på et nivå ville samfunnet *glemme* at krigsbarna fantes, men studien min viser at krigsbarna i sin hverdag ble aldri *glemt*. De hadde alltid stempelet at de var et «tyskerbarn». Selv om krigsbarna ikke var et tema som man snakket høyt om i det offentlige rom før denne perioden jeg tar for meg, betyr ikke det at naboene eller småsamfunnet hadde *glemt* dem.

En annen faktor som spiller inn her, var at moren deres var en «tyskertøs/landssviker» som hadde gått «til sengs med fienden». I kildematerialet mitt får vi vite at krigsbarna ble kalt for «nazifrø», «tyskerbarn»/«tyskerunge», «nazislyngel» og «tyskersvin» med mere opp gjennom hele deres oppvekst. De fikk også oppleve mye mobbing, overgrep, trakassering og vold gjennom oppveksten på grunn av begge foreldrene deres.

Man vet at verden og Norge hadde opplevd mye vondt med nazistene og under 2.verdenskrig, slik at det å tenke seg at nordmenn skulle innlemme krigsbarna så snart etter at krigen var slutt 8.mai 1945, var nesten utenkelig. Grunnen var at vonde hendelser krever lang tid til å bearbeides. Menneskekroppen og sinnet vil helst *glemme* det som hadde skjedd. Dette har nok vært medvirkende til at politikerne ikke ville diskutere saker som hadde med krigsbarna å gjøre i mange tiår etter krigen. Da noen av krigsbarna våget å stå frem med sine opplevelser på hvordan de hadde hatt det i oppveksten, førte dette til et begynnende politisk engasjement blant noen av våre folkevalgte på Stortinget som vi ser i denne perioden. Dette politiske innspillet forsterkes det mer av i neste tidsperiode.

Gjennom selvbiografiene i min studie, kan vi fastslå at krigsbarna forteller og minnes om en fortid med ensomhet og at de var utstøtt av samfunnet. De fleste av barna har hatt vonde opplevelser som de ønsket helst å *glemme* og ikke huske. De aller fleste av dem har fått problemer med identiteten sin og selvbylde. Krigsbarna i voksen alder sliter med både fysiske og psykiske helseplager. I denne anledningen kan man se at flere av disse krigsbarna i selvbiografiene forestilte seg om hvordan faren deres var og at han skulle komme å redde dem fra alt det vonde. Dette var et *minne* som de bar med seg og håpet at en dag ville dette bli oppfylt. Man ser også at *kulturelle minner* er representert i denne perioden. Her har vi fått vite at noen krigsbarn blir påvirket i allmenntilstanden hvis de kommer i nærheten av et objekt, som representerer noe vondt fra fortiden. For eksempel en gruppe med mennesker, et vann, soldathatt og uniform. Slike *minner* går også igjen i siste tidsperiode.

Man kan si at *stillheten* om krigsbarna vises igjen på forskningsfeltet, siden det var ingenting som hadde blitt beskrevet eller forsket på før Kåre Olsen grep tak i dette. Jeg kan også konkludere at krigsbarnas åpenhet med at de turte å fortelle om sine fortellinger i media og i selvbiografier, gjorde det mulig at en gruppe med mennesker som ikke hadde talerett tidligere, våget nå å stå frem og gi kritikk til både myndighetene og samfunnet. Hvis vi tenker oss hvorfor krigsbarna gjorde det forannevnte, kan en av grunnene være at de ønsket å få en *anerkjennelse* at de var norske krigsbarn, som hadde blitt behandlet feil av sine landsmenn.

I den andre perioden min som strekker seg fra 2000 til 2019, ser jeg at *anerkjennelse* kommer enda mer fremtredende i narrativet. Ut fra fortellingene og forskningen jeg har gjort om dem viser at krigsbarna ikke ble akseptert som nordmenn av myndighetene og samfunnet under og etter 2.verdenskrig. Dette får vi inntrykk gjennom måten krigsbarna ble møtt på. Begge partene ønsket å deportere disse barna ut av Norge, siden de var uønsket og ikke var oppfattet som norske statsborgere. Mange av krigsbarna ble også sett på som evneveike, defekte, og var null verdt. Da statsminister Bondevik gikk ut med sin unnskyldning gjennom hans nyttårstale, inneholdt den elementer som viser at Bondevik på vegne av staten, ga krigsbarna *anerkjennelse*. I denne perioden ville politikerne rette opp i feil som tidligere myndigheter hadde gjort mot disse barna, og som medførte at man viste den *anerkjennelsen* krigsbarna hadde ventet på i lang tid.

Minnene om at de var et krigsbarn preger også narrativene denne perioden. Ericsson og Simonsen velger å skrive et narrativ om minnene til krigsbarna, ved hjelp av intervjuer.

Minnene blir dessuten vist til da krigsbarna stod frem i dokumentarene og i selvbiografiene. Personer kan gjenspeile sin tidligere fortid og huske veldig godt. Dette sier noe om menneskehjernens kapasitet og hvordan *minner* kan påvirke en som menneske. Dokumentarene viser hvordan noen av krigsbarna søker sin fortid, da de for eksempel i voksen alder besøkte bygget og stedet som barnehjemmet de vokste opp på lå eller skolegården der det ene krigsbarnet ble mobbet og trakassert av medelever og en lærer. *Minnene* fra fortiden er så sterke at de klarer å se dette foran seg. Man ser hvordan krigsbarna blir dratt inn i fortiden og blir fysisk dårlige og aggressive av *minnene* de har fra de stedene. En av grunnene til at disse scenene vises, kan være at regissøren ønsker å formidle hvordan trakasseringen og overgrepene påvirket et lite barn og hvor ødeleggende det kan være i voksen alder?

Krigsbarna har vært en del i søkelyset både i aviser og i politisk program. Men som vi vet er det ikke alle som leser aviser eller følger med i politiske debatter. Derfor kan det tenkes at dokumentarene ble produsert for å nå ut til et større publikum. Det er vesentlig forskjell på å produsere et program som vises på en statlig riksdekkende kanal som NRK er, som kan nås ut til alle, i forhold til få personer som leser for eksempel forskningsbøker på flere hundre sider.

Fortellingene til krigsbarna gjenspeiler hvor vanskelig det var å finne sin egen identitet og *anerkjenne* seg selv, når de alltid ble trakassert og fikk høre at de ikke var gode nok. Noe av konsekvensene av alt det krigsbarna opplevde, har bidratt til at de har slitt med seg selv, ikke har klart og tatt en utdanning, har dårligere inntekt, økt skilsmisse, høyere sykdom og selvmord forekomst og er uføretrygdet. Dette narrative velger Ellingsen å vise i sin rapport «*Krigsbarns levekår – en registerbasert undersøkelse*». Ellingsen valgte en vinkling med å presentere et narrativ når krigsbarna er voksne. I tillegg oppfatter jeg at krigsbarna har hatt problemer med å knytte relasjoner til andre mennesker, siden de ikke visste hvem de kunne stole på og hvem de kunne dele sine fortellinger om vonde hendelser.

Det fantes noen lysglimt i noen av krigsbarnas historier, men de blir ikke en del av hovednarrativet. Disse lysglimtene får vi vite om i nyere tid. Her er historiene til Harald Herretshal og Odd Haugstad gode eksempler på disse lysglimtene. Disse to krigsbarna er eksempler på krigsbarn som det gikk bra med, selv om de møtte noen vansker på veien. Jeg nevnte min mormor i prologen. Hun hadde alle i sin familie rundt seg som hjalp og støttet,

både hun og moren. I klassen var hun inkludert som et vanlig norsk barn, der medelever og lærer så opp til henne.

Selvbiografiene jeg har valgt, beskriver hvordan det var å vokse opp som et krigsbarn i bygder oppe i nord i Norge. *Liten Ida, Tyskerungen, og Tyskerungen – en historie fra virkeligheten* viser at bygdefolket var brutale i måten de behandlet krigsbarna på. Forskningen derimot tar for seg barnehjem og institusjoner på Østlandet og Vestlandet. Her kan jeg stille meg spørsmål hvorfor krigsbarn fra øst og vest ikke har kommet ut med noen selvbiografier. Var det noe forskjell på hvor krigsbarnet vokste opp hen i Norge, når det kom til måten krigsbarnet ble behandlet av samfunnet? Jeg får et vist inntrykk at dette kan være medvirkende.

Staten konkluderte at krigsbarna som mente at de hadde blitt påført plager og lidelser, kunne søke om billighetserstatning. Dette var et narrativ som var nytt i krigsbarnas historier. Men som masteravhandlingen min har synliggjort var dette med billighetserstatningen ikke noe enkel sak. Dette viser debatteringen og voteringen i graderingen av erstatningen. Det er her vi får et nytt narrativ som viser at krigsbarna gir motstand med at de reagerer på at erstatningssummene staten har valgt å gi dem er lave. Dette førte til at et nytt narrativ dukket opp, ved at krigsbarna følte seg trampet på enda en gang.

Når det gjaldt erstatningen, satte staten en tidsbegrensning der krigsbarna måtte søke innen to år. Det var få som søkte om denne ordningen og som fikk dette innvilget. Sjekker man nærmere Stortingsmelding nr. 44 (2003-2004) - *Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*, og det som omhandler informasjon om billighetserstatning, oppdager man at både samer og romanifolk kan fremdeles søke om dette den dag i dag. Derfor kan man stille seg spørsmål på hvorfor det ikke var en tidsfrist på deres krav om en erstatning. Disse to folkegruppene representerer også en mørk side av Norges historie. Det som jeg tenker her, hadde det vært interessant å forske mer på hvorfor myndighetene satte begrenset tidsomfang på erstatning til disse krigsbarna. Man kan tenke seg at det er fremdeles krigsbarn, som ikke vet at de er krigsbarn og som kanskje har lidd under forhold som de ikke visste om eller at de har nylig funnet ut av det. Hvorfor skal de ikke ha muligheten til å bli tilkjente en erstatning for et ødelagt liv?

Narrativet rundt erstatningsordningen kan diskuteres. Det er funn i både bøker, dokumentarer og forskning som viser at krigsbarna ble utsatt for mobbing, trakassering, overgrep og at det var andre personer som var skyld i dette. Da staten innrømmet at de hadde gjort feil og ga de unnskyldning og erstatning, er dette tegn på *anerkjennelse*. Et eksempel her er at da Karin Grødahl ble tilkjent en erstatning, var dette et tegn på at staten erkjente hva samfunnet hadde gjort mot henne. Samtidig vil da denne bekreftelsen på at hun fikk innvilget erstatning, fungere som en unnskyldning fra statens side.

For noen som stod frem i dokumentarene, fikk vi inntrykk på billighetserstatningen med andre øyner. Som tidligere beskrevet opplevde krigsbarna dette som et nytt overgrep, når erstatningssummene ble så lave. Da ser man at myndighetene fikk et dilemma, som innehar elementer av etikk, moral og økonomi. Er det riktig at personer som hadde en fin oppvekst skal få like mye penger som personer som har slitt og lidd hele livet sitt? Hadde det blitt riktig hvis staten ga samme sum til en person som ble kalt for «tyskerunge» en gang mot et barn som ble mishandlet, misbrukt og trakassert? Jeg ser derfor at det var nødvendig å sette en grense på hvor mye staten skulle utbetale. Men hva mener krigsbarna selv måtte til for å unngå at de opplevde dette som et nytt overgrep? Vi vet at det ikke går ikke an å sette en prislapp på et ødelagt liv.

2000-tallet er også preget av forsoning. Dette ser man gjennom talen til statsministeren og til at politikerne tar opp tidligere feilgrep fra sine forgjengere og at de ønsket å bidra med tiltak som viste en offentlig unnskyldning og en erstatning for den uretten de tidligere myndighetene hadde gjort mot dem. De viser til en ny fortelling om krigsbarna at de også var utsatte av norsk offentlighet. Ved hjelp av dette, fikk vi kunnskap om det som har skjedd i fortiden, slik at vi kan lære av feil som er blitt gjort og unngå de i fremtiden. Man tar lærdom av *minnene* som krigsbarna har hatt og fortellingene fra dem.

Det at tidligere myndigheter har gitt muligheten til krigsbarna om å søke om erstatning, kan være et tegn på både en unnskyldning og at de ønsker en forsoning. Kan man tenke seg at staten bruker dette bevisst? Vi kan få inntrykk at politikerne ønsket at vi som lever nå skal ta lærdom av feilene som ble begått og at man kan forsones seg med sannheten. Men denne «nye» krigshistorien må ikke gå i glemmeboka. Det betyr at man ikke skal *glemme* hendelsene, men man må legge de bak seg og forsones seg for å ha muligheten til å komme seg videre. Det å forsones seg kan vi enkelt forklare med å avfinne seg med eller å tilgi.

Fortellingene om krigsbarna kan denne forsoningen være todelt. For det første må krigsbarna tilgi at samfunnet og myndighetene den gang påførte dem lidelser og behandlet dem dårlig. Dette må krigsbarna gjøre for å forsone at de har hatt den skjebnen de har hatt, for å gå videre i livet, selv om de har høy alder i dag. For det andre må staten og samfunnet innrømme og erkjenne at de har gjort feil overfor disse barna og må be dem om tilgivelse. Dermed må de møtes på halvveien og må forsone seg overfor hverandre.

Når jeg ser på begge periodene, kan jeg konkludere med at tidligere forskning har lagt vekt på forskjellige ting, men alle har kommet frem til at krigsbarna ble feilbehandlet fra både samfunnet og myndighetene. Her har jeg sett at forskere kan omtale samme sak, men de har hver sine forskjellige vinklinger. Mange av de mannlige forskerne i dette kildematerialet jeg har brukt, viser en opprømsing av fakta og kritikk til myndighetene, men sjeldent fortellingene til barnet og mennesket bak krigsbarnet. De kvinnelige forskerne som Ericsson og Simonsen, viser derimot menneskene bak det å være et krigsbarn. Ericsson og Simonsen formidler forskningen om krigsbarna gjennom et sosiologisk og individrettet syn. Siden disse to forskerne har brukt intervjuer, gir dette oss en helt annen måte å forstå hvordan det var å være et krigsbarn og vokse opp på den tiden. Dette er fordi vi får vite hva krigsbarna selv følte og kunne minnes tilbake om sin situasjon om å være et krigsbarn under krigen og i etterkrigstiden. Alt dette kan vi også se i selvbiografiene og i dokumentarene.

Det å åpne seg opp om skamfulle og tabubelagte temaer, er nok nå i nyere tid lettere å gjøre enn det, det var for krigsbarna på 1980-tallet. Det viser de nye fortellingene. Krigsbarna har alltid blitt møtt med at de ikke betydde noe og at de ikke skulle høres. Når de da stod frem med sine vonde *minner* var det en stor fare for at de ble møtt med holdninger fra samfunnet som trakk de ned nok en gang. Det gikk fra å være redd for å vise hvem man var til at man ble endelig møtt med godkjennelse og *anerkjennelse*. Dette kan man se på Haugstads kamp for å holde hemmeligheten hans skjult, som ble brutt da han i voksen alder våget å fortelle dette til noen i nærmiljøet. Han ble overrasket at han ble møtt med positivitet og støtte. Dette var med på å hjelpe han med å forsone seg med det han hadde opplevd og for å føle seg hel igjen. Man kan få inntrykk at jo lengre tid det går, jo lettere blir det å være åpen om sin bakgrunn og fortid.

Etter å ha jobbet med denne masteravhandlingen, sitter jeg med en tanke om hvis ikke krigsbarna hadde gått til søksmål og stått frem i media på 1980-tallet, hadde vi fått denne unnskyldningen fra statsministeren og erstatningsordningen til krigsbarna?

Epilog

Når jeg sitter her og skal avslutte masteroppgaven min, er det en ny krig som har oppstått. Dette er krigen mellom Ukraina og Russland i år 2022. I disse her dager, dukker det opp gamle *minner* hos krigsbarna fra 2.verdenskrig. I denne anledningen vil jeg presentere en ny kilde som er artikkelen til journalisten Helle Aarnes, *Arven etter «tyskerungene»*, siden hun viser hvordan *minner* fra fortiden kan påvirke et menneske i nåtiden.²⁷¹

Man skulle tro at åpenheten om krigsbarna hadde bidratt til at de gamle krigsbarna fra 2.verdenskrig, hadde nå lagt fortiden bak seg og alt var godt. Men ut fra nyhetsbildene fra krigen mellom Ukraina og Russland nå i år, har ført til at noen av krigsbarna blir dratt tilbake til deres opplevelser fra 2.verdenskrig og dermed strømmer de vonde *minnene* på.

13. april 2022 møtte 13 krigsbarn på Hotell Bristol i Oslo på det som kom nok til å bli antakelig det siste møte de hadde i sammen. Dette er på grunn av at krigsbarna har en høy alder og som naturlig kan føre til bortgang. Selv om de norske krigsbarna fra 2.verdenskrig har blitt så gamle at organisasjonene og forbundene de var medlemmer av har blitt nedlagte, viser denne historien at de kjemper for fremtidige krigsbarn og at nye krigsbarn som kommer til verden ikke skal oppleve de samme vonde skjebnene som «tyskerbarna» gjorde.²⁷² Da kan vi oppfatte at fortellingene om skjebnene til «tyskerbarna» kan hjelpe de nye krigsbarn som er blitt født og blir født under krigen som foregår nå. En av grunnen til at krigsbarna ville formidle sine skjebner, var for at vi skal ta lærdom, slik at vi ikke gjør de samme feilene og pådrar uskyldige krigsbarn mer lidelser.

Selv om de norske krigsbarna ble behandlet dårlig, har det og stått frem vært medvirkende til at det har blitt en åpenhet om skjebnene til det å være et krigsbarn. Her vises det til et mobilspill «My Child Lebensborn» som har blitt utviklet i Norge og solgt verden over som har ført til at historiene om krigsbarna har nådd ut til flere generasjoner.²⁷³

Denne artikkelen tar opp samme narrativer som jeg har beskrevet i mine to perioder. Den dag i dag sitter krigsbarnet Tove Laila Strand med traumer om oppveksten hun hadde under og etter 2.verdenskrig. Hun har kjent på det å være uønsket av sin egen mor og har blitt fysisk og

²⁷¹ Helle Aarnes. *Arven etter «tyskerungene»*. A-magasinet. 2022.

²⁷² Aarnes. *Arven etter «tyskerungene»*: 23ff.

²⁷³ Aarnes. *Arven etter «tyskerungene»*: 19.

psykisk mishandlet. Et annet krigsbarn er den pensjonerte legen Svein Ødegaard. Han bar på hemmeligheten at han var et krigsbarn i over 70 år. Gjennom hans historier fra barndommen får vi vite at han også hadde det vanskelig, men han hadde en god viljestyrke til å stå på og kjempe. Nå som pensjonist vier han sin interesse til krigsbarna ute i verden. Han setter pekefingeren på noe viktig når man snakker om krigsbarn. Det er som han uttaler seg: «*måten vi møter barn i nød på, viser hvem vi er*». Dette viser om personer tenker og handler riktig ut fra etikk, menneskesyn og moral. Paul Hansen er også et krigsbarn som ble påvirket av denne krigen, som foregår i Ukraina. Han forteller at hvis han ikke får bearbeide sine tidligere minner og minnene om grusomhetene, kan man bli sprø og sinnssyk.

Alle kriger ute i verden viser at det er blitt født krigsbarn etter konflikter og kriger. Nå i den senere tid har verdenssamfunnet blitt klar over hvilke problemer krigsbarn har fått og hva dette kan gjøre med livene deres. Derfor har FNs sikkerhetsråd tatt dette med seksuell vold som et politisk punkt og oppfordre medlemslandene og undertegne sånt at man kan få slutt på slike overgrep.²⁷⁴

Man skulle tro at krigsbarnas kamp var over, men den nye krigen blant russere og ukrainske har engasjert de gamle «tyskerbarna». Her kjemper de for fremtidige krigsbarn for at de ikke skal få samme opplevelser som de har hatt. Man ser at dette har vært medvirkende til at verdenssamfunnet har blitt påvirket med å ta barns rettigheter på alvor.

²⁷⁴ Aarnes. *Arven etter «tyskerungene»*: 26ff.

Kilde og litteraturliste

Kilder, upublisert

E-post

Helse og omsorgsdepartementet. *Brev fra sekretær i Krigsbarnforbundet Lebensborn*. 2004.

Kilder, publisert

Aviser:

Adressa. 2004. «*Erstatningsbeløpet en hån*». Hentet frem 1.mars 2022 fra <https://www.adressa.no/nyheter/article13618.ece>.

Aftenposten. 2005. «*SV og Sp vil gi 60 000 til krigsbarna*». Hentet frem 7.desember 2021 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/g66OA/sv-og-sp-vil-gi-60000-til-krigsbarna>.

Aarnes, Helle. 2022. «*Arven etter «tyskerungene»*» A-magasinet.

Bergens Tidende. 2004. «*Krigsbarna raser mot Dørum*». Hentet frem 7.desember 2021 fra <https://www.bt.no/nyheter/innenriks/i/zl8a4/krigsbarna-raser-mot-doerum>.

NTB. 2003. «*Krigsbarn saksøker staten*». Hentet frem 7.november 2021 fra <https://www.nrk.no/norge/krigsbarn-saksoker-staten-1.509848>.

NTB. 2003. «*Krigsbarna vil ha erstatning*» Hentet frem 7.november 2021 fra <https://www.vg.no/nyheter/innenriks/i/RxRK5d/krigsbarna-vil-ha-erstatning>.

Nygaard, Ole. 2004 «*Krever mer til krigsbarna*». Hentet frem 1.desember 2021 fra <https://www.aftenposten.no/norge/i/IVVky/krever-mer-til-krigsbarna>.

Svalastog, Agnes. 2004. «*Krigsbarna kan få 200.000 kroner*» Hentet frem 1.desember 2021 fra <https://www.nrk.no/norge/krigsbarna-kan-fa-200.000-kroner-1.513200>.

Sveen, Torvild & Hellenen, Jan Erik. 2005. «*Tyskerbarna søker ikke erstatning*». Hentet frem 2.mars 2022 fra <https://www.nrk.no/innlandet/tyskerbarna-soker-ikke-erstatning-1.42687>.

Artikler

Aas, Harald. «Billighetserstatning som salt i sår». 2012. Hentet frem 13.september 2021 fra <https://www.apollon.uio.no/artikler/2007/billighetserstatning.html>.

Tangstad, Cathrine. 2017 «Behandlingen av krigsbarna- hvor sterkt beklager staten egentlig?». Kritisk Juss. 2009.

Bøker

Borgersrud, Lars. *Vi ville ikke ha dem – statens behandling av norske krigsbarn*. Spartacus Forlag. 2005

Grødahl, Karin *Tyskerungen - en historie fra virkeligheten*. Forglem meg ei forlag. 2016.

Haugstad, Odd. *Tyskerbarnet som fant sin far*. Pedagogisk Forlag. 2019:

Herretshal, Harald. *Min mor valgte meg – et krigsbarns familiehistorie*. AD Notam Forlag. 2017.

Kjendsli, Veslemøy. *Skammens barn*. Metope. 1986.

Norges forskningsråd - *Fiendens barn? Undersøkelse av noen sider ved norske myndigheters behandling av tysk-norske krigsbarn etter andre verdenskrig*. Oslo. 1999.

Olsen, Kåre. *Krigens barn – de norske krigsbarna og deres mødre*. Forlaget Forum. H.Aschehoug & Co. Oslo. 1998.

Paulsen, Marit. *Liten Ida*. 1979. Norsk utgave: Tiden Norsk Forlag. Oslo/Gjøvik. 1981.

Simonsen, Eva & Ericsson, Kjersti. *Krigsbarn i fredstid*. Universitetsforlaget. Oslo. 2005

Sommer, Emilia. *Tyskerungen*. Gyldendal. Oslo. 1990.

Dokumentarer

NRK. *Brennpunkt: «Tyskerungene»*. 2016. Hentet 10.august 2021 fra <https://tv.nrk.no/serie/brennpunkt/2016/MDDP1100031>.

VGTV. *De uønskede- barna som arvet hatet*. 2018. Hentet 11.august 2021 fra <https://www.vgtv.no/video/166662/de-uoenskede>.

Film

Harald Ohrvik (produser) & Laila Mikkelsen (regissør). «*Liten Ida*» (DVD). Norsk Film AS og Svenska Filminstitutet. Norge/Sverige. 1981.

Medlemsblad

Norges krigsbarnforbund. *Røtter*. Oslo:
Røtter nr. 3 1995.
Røtter nr. 1 1998.
Røtter nr. 1 2003.
Røtter nr. 4 2001.
Røtter nr. 3 2006.
Røtter nr. 4 2007.

Nettlinker

Ellingsen, Dag. *Krigsbarns levekår – en registerbasert undersøkelse*. Statistisk sentralbyrå. 2004. Hentet frem 4.februar 2022 fra https://www.ssb.no/a/publikasjoner/pdf/rapp_200419/rapp_200419.pdf.

Nkbf. Hentet frem 21.februar 2022 fra <https://nkbf.no>.

NRK. 2000. *Statsministerens tale..* Hentet frem 12.september 2021 fra <https://tv.nrk.no/serie/statsministerens-nyttaarstale/2000/NNFA70220199/avspiller>.

Olsen, Kåre. «*Krigsbarn i fredstid*». Norgeshistorie.no. 2015. Hentet 10. mars 2022 fra <https://www.norgeshistorie.no/andre-verdenskrig/1756-Krigsbarn-i-fredstid.html>.

Simonsen, Eva. «*Problembarn og profesjoner – krigsbarn som sosial kategori i norsk etterkrigstid.*» 2005. Hentet frem 22.desember 2021 fra <https://docplayer.me/3911170-Problembarn-og-profesjoner-krigsbarn-som-sosial-kategori-i-norsk-etterkrigstid.html>.

Stiftelsen Rettferd. Hentet frem 3.mars 2022 fra <https://www.rettferdnorge.no>.

Sveriges radio. *Marit Paulsen*. 2016. Hentet frem 10.mars 2022 fra <https://sverigesradio.se/avsnitt/747948>.

Politiske dokumenter

Stortinget. 1998. Møte onsdag den 1.april. Ordinær spørretime. Spørsmål 25. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/1997-1998/980401/ordinarsporretime/25/>.

Stortinget. Stortingsforhandlinger. 1998. Møte onsdag den 3.juni. Sak nr.2. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1997-98&paid=7&wid=a&psid=DIVL14&pgid=d_0272.

Stortinget. Stortingsforhandling. 2000. Møte den 1.mars. Spørsmål 24. Hentet fra https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Stortingsforhandlinger/Lesevisning/?p=1999-2000&paid=7&wid=a&psid=DIVL14&pgid=c_0324

Stortinget. *Stortingsmeldingnr. 44 (2003-2004) - Erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/contentassets/0e716aaede964fd78f98f2c8c0b4a48b/no/pdfs/stm200320040044000dddpdfs.pdf>

Stortinget. 2005. *Innstilling fra justiskomiteen om erstatningsordning for krigsbarn og erstatningsordninger for romanifolk/tatere og eldre utdanningskadelidende samer og kvener*. 4.april 2005. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Saker-og-publikasjoner/Publikasjoner/Referater/Stortinget/2004-2005/050404/1>.

Stortinget. Representanter og komiteer. Representant. *Bjørn Hernæs*. Hentet fra <https://www.stortinget.no/no/Representanter-og-komiteer/Representantene/Representant/?perid=BJH&tab=Biography>.

Stortinget. 2007. *Skriftleg spørsmål fra André N. Skjelstad (V) til justisministeren*. 22.juni 2007. Hentet fra

<https://www.stortinget.no/nm/Saker-og-publikasjoner/Sporsmal/skriftlege-sporsmal-og-svar/Skriftlig-sporsmal/?qid=37595>

Regjeringen. Historisk arkiv. *Statsministerens tale: Offisiell unnskyldning til «tyskerjentene»* 17.oktober 2018. Hentet fra <https://www.regjeringen.no/no/aktuelt/tale-kjonn-og-menneskerettigheter-gjennom-70-ar/id2616005/>

Litteraturliste

Bøker

Assmann, Jan. «*Communicative and Cultural Memory*» i *Cultural Memories – The Geographical point of view*. (red. Peter Meusburger, Michael Heffernan, Edgar Wunder. London and New York: Springer) 2011.

Dessingué, Alexandre & Winter, Jay. «*Remembering, forgetting and silence*» i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué. Universitetet I Stavanger og Jay M. Winter, Yale University) 2016.

Hamre, Harald. *Egersund 1880-1965 – Okka by*. Hegland Trykkeri A.S. Flekkefjord. 1996.

Knutsen, Ketil. «*Strategic silence – Political persuasion between the remembered and the forgotten*» i *Beyond Memory. Silence and the Aesthetics of Remembrance* (red. Alexandre Dessingué, Universitet i Stavanger og Jay M. Winter, Yale University) 2015.

Stugu, Ola Svein. *Den andre verdenskrigen i norsk etterkrigsminne*. Det Norske Samlaget. Oslo. 2021.

Stugu, Ola Svein. *Norsk historie – etter 1905*. Det norske samlaget. Oslo. 2018

Stiftelsen Arkivet. *Nytt blick – Tema: Arveskyld*. 2012.

Thagaard, Tove. *Systematikk og innlevelse – en innføring i kvalitative metoder*. Fagbokforlaget. 2018.

Nettlinker

Aarø, Leif Edvard. «Fakta om mobbing blant barn og unge». Folkehelseinstituttet. 2015. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://www.fhi.no/fp/oppvekst/fakta-om-mobbing-blant-barn-og-unge/>.

Bøhn, Einar Duenger. «Anerkjennelsens logikk» i *Tid for anerkjennelse: Andre verdenskrig i fortid og nåtid* (red. Aaby, Gunhild og Bjerkås, Trond og Hagen, Thomas V.H) 2021:43f.

Hentet frem 14.januar 2022 fra

https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/148?_cldee=ZXZhLmpha29i3NvbkB1aXMubm8%3d&recipientid=lead-1878d086fe4de81180e7005056ac75f1-af2b14de628f4d54921b1a162d726bca&utm_source=ClickDimensions&utm_medium=email&utm_campaign=Agderseminaret&esid=c32a122d-e13b-ec11-80fd-005056ac75f1#chapters.

Forlaget Oktober. *Lars Borgersrud*. Hentet frem 15.februar 2022 fra

https://oktober.no/Lars_Borgersrud.

Fosshagen, Kjetil. «Tabu». Store norske leksikon. 2021. Hentet 14. mars 2022 fra

<https://snl.no/tabu.>

Hagen, Thomas V.H. «Tid for anerkjennelse – Andre verdenskrig 75 år etter frigjøringen» i *Tid for anerkjennelse: Andre verdenskrig i fortid og nåtid* (red. Aaby, Gunhild og Bjerkås, Trond og Hagen, Thomas V.H) 2021: 16. Hentet frem 14.januar 2022 fra

https://press.nordicopenaccess.no/index.php/noasp/catalog/book/148?_cldee=ZXZhLmpha29i3NvbkB1aXMubm8%3d&recipientid=lead-1878d086fe4de81180e7005056ac75f1-af2b14de628f4d54921b1a162d726bca&utm_source=ClickDimensions&utm_medium=email&utm_campaign=Agderseminaret&esid=c32a122d-e13b-ec11-80fd-005056ac75f1#chapters.

Jusleksikon. «Billighetserstatning.» 2011. Hentet 10.oktober 2021 fra

<https://jusleksikon.no/wiki/Billighetserstatning.>

NRK. «Fakta om mobbing». 2001. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://www.nrk.no/norge/fakta-om-mobbing-1.501737>.

Regjeringen. *Kjell Magne Bondeviks andre regjering*. Hentet frem 1.mars 2022 fra <https://www.regjeringen.no/no/om-regjeringa/tidligere-regjeringer-og-historie/sok-i-regjeringer-siden-1814/historiske-regjeringer/regjeringer/kjell-magne-bondeviks-andre-regjering-20/id438739/>.

Universitetet i Oslo. *Kjersti Ericsson*. Institutt for kriminologi og retts sosiologi. Hentet frem 16.februar 2022 fra <https://www.jus.uio.no/ikrs/personer/emeritus/kjerstie/index.html>.

Utdanningsforskning. *Eva Simonsen*. Hentet frem 16.februar 2022 fra <https://utdanningsforskning.no/kilderpersoner/personerforfattere/s/eva-simonsen-er-dosent-ved-institutt-for-spesialpedagogikk-universitetet-i-oslo/>.

Utdanningsdirektoratet. «*Mobbing og krenkelser*». Hentet 1.april 2022 fra <https://www.udir.no/laring-og-trivsel/skolemiljo/sosial-laring-gjennom-arbeid-med-fag/Relasjoner-mellom-elever/Mobbing-og-krenkelser/>.

«*Dag Ellingsen*». Wikipedia. 2022. Hentet frem 10.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Dag_Ellingsen.

«*Krigsbarn*». Wikipedia. 2021. Hentet frem 21.februar 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Krigsbarn>.

«*Liten Ida*». Wikipedia. 2021. Hentet 5.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Liten_Ida.

«*Marit Paulsen*». Wikipedia. 2020. Hentet frem 10.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Marit_Paulsen.

«*Mobbing*». Wikipedia. 2022. Hentet frem 1.april 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Mobbing>.

«*Narvesenprisen*». Wikipedia. 2022. Hentet frem 18.mars 2022 fra <https://no.wikipedia.org/wiki/Narvesenprisen>.

«*Veslemøy Kjendsli*». Wikipedia. 2022. Hentet frem 18.mars 2022 fra https://no.wikipedia.org/wiki/Veslemøy_Kjendsli.